

In zijn column 'Veilig in de wijk' stelt mr. Pieter van Vollenhoven dat mensen ervan bewust moeten worden gemaakt dat zij hun eigen situatie in positieve zin kunnen beïnvloeden.

De Leeuwardense wethouder Hermien de Haan wil mensen zoveel mogelijk zelf laten bepalen wat het welzijnsbeleid hen te bieden heeft. Een interview met een gedreven bestuurder die wars is van de neiging tot aanbodgericht werken in de welzijnssector.

In 'Recht op vertrouwen in de buurt' houdt Mr. Dr. Joyce Hes een overtuigend betoog ten faveure van de pilots 'Sociale zelfredzaamheid in de buurt', zoals die onlangs werden beëindigd. Echter, het project 'smaakt naar meer'.

Verslag van de Vakconferentie 1999: Pink elephants adore new millenniums

T e n g e l e i d e

Colofon

MO/Samenlevingsopbouw is een vakblad van, voor en over de samenlevings- en opbouwpraktijk. Het verschijnt tenminste acht maal per jaar.

Samenstelling en redactie:
Fenny Gerrits (eindredactie),
Ed Kooger, Wil van de Leur,
Chris Veldhuysen en Kees Stuurup.

Administratieve ondersteuning:
Patty Schellekens en John Struiken.

Cartoon pag.10: Marnix Rueb
Foto/illustratie omslag: LCO
Vormgeving/DTP: John Struiken
Druk: Stimio Meteren.

Abonnementen:

De jaarabonnementsprijs bedraagt f 82,50 voor het eerste en f75,00 voor het tweede en verdere abonnementen.

Losse nummers kosten f 15,-.
(Prijzen exclusief portokosten.)

Opzegging van abonnementen dient schriftelijk vóór 1 december te geschieden.

ISSN:0929-2187.

Redactie en administratie:

Prinsegracht 51,
2512 EX Den Haag,
Telefoon: 070-380 4431,
faxnummer: 070- 380 9973.

E-mail Internet:

lcpbouw@xs4all.nl

Advertentie tarieven zijn op aanvraag verkrijgbaar.

Kopijsluitingsdatum volgende nr.: 15 januari 2000.

Een uitgave van:

St Landelijk Centrum Opbouwwerk

In deze overvolle kersteditie vindt u vooral het verslag van de vakconferentie 1999 die op 25 november jl. is gehouden. Vierhonderd vakgenoten reisden af naar Utrecht om dit unieke evenement bij te wonen. Vanaf pagina 39 leest u wat er zoal aan de orde is gesteld door de diverse sprekers.

Daarnaast vindt u, in het 'reguliere' gedeelte van deze editie ook een paar opvallende bijdragen. Allereerst een boekbespreking van Harry Broekman over 'Intergenerationeel werken' (boek van Kees Penninx), met verderop een verslag van een 'masterclass' die onlangs ook aan dit werk is gewijd door Christina Mercken (NIZW). Daarna een prachtig overzichtsartikel van Gui van Hooijdonk (VJI) waarin we even aan het einde van het millennium kunnen stilstaan bij de 'roots' van het werk. Chris Veldhuysen rapporteert over de LSA-conferentie en Anton Nigten en Louis de Jel van stichting Aarde rapporteren over de VIBOSO/CEBSD conferentie in samenwerking met Pierre Brands (De Vuurdoop). Joyce Hes hield een schitterende lezing op paleis 't Loo over de pilots van het project Sociale zelfredzaamheid: Recht op vertrouwen in de buurt. Ook deze wilde de redactie u niet onthouden. Eveneens vond in november een algemeen overleg over de Welzijnsnota plaats in de Tweede Kamer. Daar werden door parlementariërs hoopgevende uitspraken gedaan over de rol van de burgers in het welzijnsbeleid.

Rest de redactie u een prettige jaarwisseling toe te wensen en een plezierig begin van het nieuwe jaar.

Inhoudsopgave

Intergenerationeel werken als spiegel van de tijd, Harry Broekman	4
Leren van de burens, Henk Rozema	6
Column: Veilig in de wijk, Mr. Pieter van Vollenhoven, SMVP	7
Een voorbeeldproject uit Oudega, Henk Rozema	8
Bericht van de uitgever	9
Cartoon, Marnix Rueb	10
Jong en oud in fortissimo, Christina Mercken, NIZW	11
Interventies in de sociale infrastructuur, Gui van Hooijdonk, VJI	13
Interview: Opbouwwerk als algemene voorziening, Fenny Gerrits	17
Arbeid voor de mens of mensen voor de arbeid?, Anton Nigten en Louis de Jel, stichting Aarde en Pierre Brands, De Vuurdoop	19
Een vadercentrum in Laak, Anita Schwab, Diaconaal Werk Oase	21
Kiosk, Jos van Meeuwen	22
In de buurt van 2010, Chris Veldhuysen	24
De welzijnsnota in de Tweede Kamer, Fenny Gerrits	27
Project Sociale Zelfredzaamheid afgesloten of niet?, Fenny Gerrits	29
Recht op vertrouwen in de buurt, Joyce Hes	30
Jassen in de buurt, Fenny Gerrits	34
Globaal, Fred Stafleu	35
Stad en Land, Fenny Gerrits	36
Vakconferentie Opbouwwerk 1999	39
Pink Elephants adore new millenniums	40
Essenties van sociale professies, professor Geert van der Laan, RUU	44
De terugkeer van de klassieke opbouwwerker, Marius Emsting, Humanitas	46
Onderzoek opbouwwerk 1999, Mart Dozy, RUL	54
Pijnpunten in de beroepsuitoefening, Wil van de Leur	56
De Opbouwwerksalon 1	57
Een Under-statement, Jan Willem Duyvendak, EUR	60
De Opbouwwerksalon 2	61
De Werkplaats-opdracht '99: Vlam in de pan in de Tefal-buurt mededeling	64

Boek **Intergenerationeel werken**

door Harry Broekman

Het organisatietalent en de goede contacten van de opbouwwerkers dienen nu om bruggen te slaan. Om bedreigingen als langs elkaar heen leven door te hoge mutatiegraad of cultureel ongemak te bestrijden. We zien dit animeren en makelen bij wijkbeheer, opzoomen of het scheppen van ontmoetingen tussen allochtonen en autochtonen. Communicatie en 'win-win' zijn richtsnoeren, meer dan zeggenschap veroveren of genereren van materieel gewin in een bonte waaier van veelvormige zelforganisaties.

De conflictaanpak in het opbouwwerk is overigens niet verdwenen. Wanneer het gaat om bijvoorbeeld de drugsoverlast in de wijk, strijden opbouwwerkers met actieve bewoners tegen de verloederding. Ook bij nakende herstructurerings van de wijk (veelal gewoon sloop) worden autoriteiten geprest om gunstige maatregelen te nemen. Eveneens bij overlast door verkeer of milieuvervuiling worden actie-aanpakken nog uit de kast gehaald. Toch, pacificerende portiekgesprekken of de dominante coalitie van laptop, Microsofts dwingende Power Point programma met de zacht zoemende beamer lijken de overhand te krijgen.

Er lijkt daarnaast een wending plaatsgehad te hebben wanneer het om conflicten gaat. Opbouwwerkers worden ingezet of komen in touw bij vooral conflicten in de wijk, tussen gebruikersgroepen. Zo is een veelvoorkomende klacht van wijkbewoners over "de overlast van jongeren" in de wijk. Soms reëel, daarbij lijf en goed bedreigend, ook in groepsverband zich voordoende. Soms lijkt de gevoelde bedreiging vooral een gevolg van onbekendheid, gegeneraliseerde angst en verlaagde tolerantie bij zich oud voelende mensen.

Daar zit een materiële grondslag onder. In de stedenbouw werd en wordt bij de inrichting van de buitenruimte zeer weinig rekening gehouden met opgroeiende jongeren. Voor het grut zijn er de speelgelegenheden, voor de grote mensen de parkeerplaatsen voor de auto's. Maar de jongeren vallen van de tekenborden in de nieuwbouwwijken af, als ze daar ooit al mochten figureren als

belanghebbenden. Hangplekken zijn dan ook lastig te plaatsen achteraf en nemen de strijd over het gebruik van de buitenruimte nooit geheel weg.

Gealarmeerde welzijnsambtenaren en politieagenten doen dan een dringend appél op welzijnswerkers, (buurt-) opbouwwerkers inclusief, om oplossingen te verzinnen. In overleg, vanuit dikwijls een breed samengestelde en ampel overwegende werkgroep van betrokken instellingen, worden maatregelen genomen, voorzieningen opgezet en diensten in het leven geroepen. Om verveling te bestrijden, onterechte claims op de openbare ruimte tegen te gaan, algemener de opgroeiende jeugd te helpen op weg naar een burgerlijk in plaats van marginaal bestaan.

Dit onbehagen over de opgroeiende jeugd op straat, gekoppeld aan het heersende beschavingsoffensief waar het jongerenopbouwwerk ook zijn rol in speelt, is ongetwijfeld één van de redenen die het snelle verkoopsucces - drie drukken in de zomermaanden reeds - van Kees Penninx' boek over Intergenerationeel Werken verklaart.... Slechts deze verklaring, het succes op deze wijze zo karig vanuit de markt stellen, betekent aan Kees Penninx onrecht doen. Zijn boek over projecten waar ouderen én jongeren tezamen werken aan welzijn c.q. leefbaarheid in de wijk, is niet alleen goed gedocumenteerd. Het is helder en pakkend geschreven.

Zijn pleidooi om kansen te grijpen om de generatiekloof in de wijken te overbruggen overtuigt. Niet alleen door de vele aanste-

lijke voorbeelden. Niet alleen door de plaatsing van zulke projecten in (de geschiedenis van) het lokale ouderen-, c.q. jongerenbeleid. Maar ook door de interventietheorie te onderbouwen met een ontwikkelingspsychologie die hout snijdt.

De Werking

Bij innovaties is het werkzame principe altijd cruciaal. Denk bij werkzaam principe bijvoorbeeld aan de benzinemotor. Het werkzame principe daarvan is de explosie van een gasmengsel in een afgesloten kamer, welke kracht mechanisch wordt overgebracht op drijfstaaf en wielen. De drijvende kracht achter de arbeidersbeweging: bewustwording, zelforganisatie, winst door belangenstrijd. Een laatste voorbeeld: het werkzame principe voor een swingend buurthuis is de koppeling tussen het natureel van de vrijwilligers, de structurering door professionals en een programmering die de hartstocht bij de bezoekers weet op te wekken.

Waarom zou een intergenerationele aanpak zo probaat werken? Penninx fundeert zijn aanpak in de behoeften van de betrokken mensen in combinatie met de kracht die van ruilen uitgaat. Intergenerationeel werken is een manier om de draagkracht en draaglast van ouderen en jongeren te matchen in wederzijds sociaal-productieve en plezierige interacties. Op allerlei manieren worden daarbij kennis, ervaring, vaardigheden, diensten, aandacht, genegenheid en andere vormen van sociaal kapitaal uitgewisseld. Dit op basis van elkaar wederzijds aanvullende ontwikkelingsbehoeften:

- Behoeften van ouderen
- Behoeften van kinderen en jongeren
- Aandacht geven en zorg bieden
- Aandacht krijgen, zorg ontvangen
- Kennis en ervaringen delen
- Kennis en vaardigheden opdoen
- Terugblikken op het verleden
- Leren van en over het verleden
- Cultuur overdragen
- Culturele identiteit ontwikkelen
- Positieve waarden uitdragen
- Positieve rolmodellen hebben
- Contact houden met de moderne tijd
- Contact houden met de geschiedenis

Waar veel autochtone gezinnen zich verplaatsten naar Almere, Capelle of Zoetermeer of straks de Vinex-locaties en in

als spiegel van de tijd

de stad ouderen overbleven en allochtonen zich vestigden, wordt de intergenerationele aanpak tegelijkertijd een interculturele aanpak. Penninx geeft daar veel voorbeelden van.

De grenzen vanuit het opbouwwerk gezien

Het is moeilijk gaten te schieten in Penninx betoog, hij inspireert en biedt hoop. Of zakelijker uitgedrukt, zijn methode is gefundeerd, actueel, handzaam en geschikt. Geschikt voor wat? En bij het doordenken daarvan worden grenzen van zijn aanpak zichtbaar. Bij het lezen moest ik denken aan de argumentatie van een verstokt lid van een Rotterdams bewonerscomité toen gevraagd werd waarom hij niet mee deed aan de zoveelste opzomeractie. Hij zei: "het haalt de huurprijzen niet omlaag". Mag je Penninx verwijten dat hij de huurprijzen niet omlaag weet te krijgen met zijn aanpak? Of niet helpt bij het verwerven van meer geschikte arbeidsplaatsen, aangepaste diplomatrajecten voor de jongeren of betere gezondheidsvoorzieningen voor de ouderen? Neen, natuurlijk niet.

Moeten we blij zijn met deze aanpak? Ja, wis en waarachtig, met name daar waar opbouwwerkers in een situatie verkeren dat werken aan sociale samenhang in de wijk, het bestrijden van isolement bij ouderen of het indammen van (klachten over) overlast door jongeren van hen verlangd wordt. Er zullen thans in Nederland slechts een handjevol buurt-opbouwwerkers zijn die zulke thema's niet op hun agenda hebben gezet. Met Penninx' methode komt er voor die opgave een nuttige bron extra in hun interventierepertoire.

Toch ligt er in zijn aanpak een tweede beperking voor opbouwwerkers. Intergenerationeel werken is gesitueerd in het plezier, nut en de vormende waarde van de ontmoeting. Bezielen van het samenleven door contacten met een intrinsieke waarde te creëren tussen personen die in leeftijd en levenservaring ongelijk zijn. Doch elkaar gelijk gezind treffen, van mens tot mens en qua maatschappelijke positie. Zo kunnen er banden ontstaan en wordt er gehandeld over en weer. Naar elkaar toe presteren de deelnemers zinvolle dienstverlening. De partners aan een project ontdekken hun talenten om voor een ander van persoonlijke betekenis te kunnen zijn. Dat partnerschap tussen deelnemers, soms zelfs zich exclusief manifesterend in duo-

interactie, vormt naast de inhoud van de contacten, in zekere zin ook een begrenzing. Althans voor opbouwwerkers die zuiver in de leer willen werken. Opbouwwerk is geen vorm van ambulante groepsworkshop. Naast een werkgroep (bestaande uit de voorhede van belanghebbenden) is er ook altijd een achterban. Het resultaat van 't werk van de professional en de naar verandering strevende groep, komt, zo schrijft de orthodoxe voor, ten goede aan meer mensen dan slechts de werkgroepleden. Dus aan de achterban, of de profijitgroep zoals dit collectief ook wel genoemd wordt.

Dit fenomeen van nadrukkelijk ook profijit voor niet-deelnemers zoeken, is één van de verschillen tussen de opbouwwerker en de sociaal cultureel werker.

Overigens, het opzetten en verzelfstandigen van een voorziening waar vrijwilligers de uitruilen à la Penninx scheppen, is vanzelfspre-

kend wél conform de opbouwwerktraditie van "het versterken van 't zelfoplossend vermogen van de buurt". Sterker nog, Penninx' aandacht spoort perfect met wat bijvoorbeeld in de canon 'Professioneel Opbouwwerk' gesteld wordt over de 'kern van de zaak'. Op bladzijde 108 wordt daar gesteld: "Door het herstellen van menselijke betrekkingen, het verbeteren van groepsverhoudingen, het beter doen functioneren van sectoren in de samenleving op elkaar, wordt het opbouwwerk een intermediair bij het tegengaan van vervreemding en het verlies van zingevende kaders."

Penninx K. De buurt voor alle leeftijden - Intergenerationele buurtontwikkeling in het kader van sociaal beleid - NIZW, Utrecht, 1999, ISBN 90 5050 6941. Prijs: f 36,50

De lokatie is het hippe vlaggenschip van de Rotterdamse horeca: Hotel New York. Het is akelig vroeg voor een vergadering, deze dinsdagochtend 23 november, desalniettemin, de stichting DOCK houdt een werkontbijt. Daarna, om 9.00 uur spreekt Kees Penninx zijn twintigkoppig gehoor reeds toe. Hij mag de aftrap doen van een ontwikkelingsproces. DOCK, voluit Deelgemeentelijke Ondersteuningsorganisatie Crooswijk Kralingen, bij monde van Gregor Grips, hoofd opbouwwerk en leider van Bureau DOCK Project, wil een vliegende start maken met intergenerationele projecten in Rotterdam. Het is een goed gezelschap dat zich laaft aan het voortreffelijke buffet: meer dan een eeuw eerstelijns opbouwwerkervaring is aanwezig, belangrijker dan dat, elk van deze mannen heeft grensverleggende, opzienbarende projecten op zijn naam. Maar er zijn ook middelhoge ambtenaren, veiligheidsconsulenten en jongerenwerkers aanwezig. Jong en oud, zwart en wit, man en vrouw, en wat in Rotterdam telt: zowel van de 'centrale stad' als van deelgemeenten zijn er belangstellenden onder het gehoor.

DOCK wil graag koppels van werkers bijeen brengen. Werkers met ouderen

in duo met jongerenwerkers. Ook praktijkwerkers met kantoorwerkers - voor de monitoring. Maar er blijkt slechts 1 persoon met ouderen te werken en voor het overige is de zaal wat afwachtend. Zonde, want er is een wereld te winnen en naar de ervaring van Kees Penninx scoren zulke projecten bij subsidiërende overheden goed. DOCK kennende, zal het hier niet bij blijven: in Rotterdam zullen zulke projecten tot stand komen. De wijken lenen zich ervoor, de infrastructuur is er en het idee is goed. En er zijn al zulke initiatieven van de grond gekomen.

Samenwerking en verdere uitbouw kosten echter tijd: de aandacht van de betrokkenen is er nog niet op gefocust, elke vernieuwing moet concurreren met het bestaande.

In ieder geval zal, voor een ieder die in het land zulke projecten wil ontwikkelen, vanaf nu niet alleen het NIZW bij monde van originator Kees Penninx tel 030-230 63 11 beschikbaar zijn. Ook de geroutineerde opbouwwerkers G. Grips of R. Westrik van DOCK 010-414 57 29 zijn beschikbaar voor advies en raad.

Leren van de burens

Besturen dorpsbelang op excursie naar collega's en op cursus

door Henk Rozema, LCO Zwolle

Ruim dertig bestuurders van twintig plaatselijk belang organisaties uit Fryslân namen deel aan "Leren van de Buren". Doelstelling was: dorpsbelangen een steuntje in de rug geven bij het vertalen van ideeën tot projectvoorstellen. Tijdens een excursie op een zaterdag werden drie voorbeeldprojecten bezocht in de Friese dorpen Berlikum, Arum en Oudega-W. Aansluitend werden drie cursusavonden belegd waarin projectmatig werken centraal stond. Exploitatie en beheer vormden ook een belangrijk onderwerp van de cursus.

Aanleiding voor het programma lag in het feit dat dorpsbelangen steeds meer zelf het heft in handen nemen en actief projecten gaan ontwikkelen. Ze wachten niet meer af tot de overheid met plannen komt. Er wordt door overheden steeds meer regionaal, gebiedsgericht gewerkt in projecten als LEADER, ROM en WCL. Die regionale aanpak staat of valt met initiatieven van groepen uit het gebied zelf.

Het Ministerie van LNV voert beleid rond plattelandsvernieuwing, waarin inbreng van betrokkenen centraal staat. Dorpen worden uitgedaagd om met plannen te komen. Hoe kun je dat zo effectief mogelijk doen als vrijwilligersorganisatie? Dat was het thema bij de excursie en de cursus. In de excursie ging het om geslaagde projecten van collega's te bespreken, in de cursus werd ingegaan op projectmatig werken.

"Leren van de burens" is een initiatief van:

- * de noordelijke provinciale verenigingen van kleine dorpen (FLD),
- * het centrum voor vorming, training en advies Allardsoog/Hunneschans (nu Integraal) te Bakkeveen,
- * en het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) te Zwolle.

In Fryslân werd proefgedraaid met de gehele opzet, de FLD nam "Leren van burens" op

in haar cursusprogramma. De opgedane ervaringen zullen worden gebruikt in andere provincies.

FLD, Allardsoog/Hunneschans en LCO droegen gezamenlijk bij in de kosten en zetten hun eigen menskracht in bij de voorbereiding en uitvoering. Indirect droegen bij aan de kosten: de provincie Fryslân (via de budgetsubsidie aan de FLD en het Ministerie van VWS via subsidies aan VTA Allardsoog/Hunneschans en LCO). Daardoor kon de deelnemersbijdrage laag blijven.

Opzet

Tijdens de excursie kregen de deelnemers in de bus vragen uitgereikt als hulpmiddel om de projecten te beschrijven. Na afloop werden de antwoorden op deze opdrachten gezamenlijk besproken. Het ging om:

- het ontstaan van het project
- de uitwerking ervan
- de financiering
- de realisering
- het gebruik (beheer)
- de voornaamste factoren voor succes.

Cursus

In de drie cursusavonden kwamen deze thema's opnieuw aan de orde. Er werd informatie gegeven over plattelandsbeleid en elementen van projectmatig werken. De deelnemers kregen groepsgewijs opdrachten. Ze moesten bijvoorbeeld het projectdoel beschrijven en de doelgroep. Een andere opdracht was: hoe is er draagvlak binnen het dorp tot stand gekomen? Of: hoe is naar buiten toe, bijvoorbeeld naar instanties en de gemeente, geopereerd om het doel te halen? De deelnemers werden ook gestimuleerd om na te denken over welke kennis en vaardigheden binnen het dorp aanwezig zijn en hoe je die in kunt zetten voor het project. Binnen besturen zit vaak al heel veel kennis, maar daarbuiten ook. Vaak zijn deze inwoners best bereid om zich (belangeloos, of tegen kostprijs) in te zetten voor een dorpsproject. Denk bijvoorbeeld aan een architect die een ontwerp kan maken voor een gebouw.

De ervaringen

De deelnemers waren over het algemeen enthousiast over de excursie en de cur-

sus. Sommige deelnemers plaatsten wel een kanttekening: tot hoever moet je als plaatselijk belang gaan; is projecten ontwikkelen wel een taak voor dorpsbelang? Het merendeel van de deelnemers is echter van mening dat je toch die kant op zal moeten, anders gebeurt er te weinig voor de versterking van de leefbaarheid. Elk dorp kan natuurlijk zijn eigen grenzen bepalen. Enkele voordelen van projectmatig werken:

- geeft houvast in de werkwijze,
- kan voorkomen dat je energie verspilt,
- stimuleert een goede communicatie met dorp (intern) en met andere organisaties, zoals de gemeente (extern),
- schenkt aandacht aan beheer en exploitatie.

De organisatoren hebben ook geleerd van deze eerste uitvoering. Oorspronkelijk waren twee cursusavonden gedacht, maar al snel bleek dat er een derde nodig was. Daarin werd vooral ingegaan op het mobiliseren van de inwoners om een project van de grond te krijgen en hoe je dat als dorpsbelang intern allemaal organiseert.

Wat levert het op?

De organisatoren hebben nu de beschikking over een tweetal handleidingen, één voor de cursusleider en één voor de deelnemers. De deelnemers kregen tijdens de cursus voorlopige versies van hoofdstukken uit de handleiding. Deze handleidingen zijn bedoeld om te gebruiken bij nieuwe cursusgroepen. Voor de FLD geldt ook nog dat er door deze cursus initiatieven zijn genomen in deelnemende dorpen om een toekomstvisie op te stellen of een onderwerp nader uit te werken.

Meer informatie is te verkrijgen bij:

FLD: Jenze Fokkema of Nienke Vellema, tel. 0566 - 602 570.

LCO: Henk Rozema, 038 - 4232 112.

Onveiligheid. Een woord dat steeds vaker valt in Nederland. Veel mensen maken zich zorgen. Zij willen dat er iets wordt gedaan om de veiligheid te verbeteren en kijken vooral naar de overheid. De politie moet meer optreden op straat, justitie moet hardere straffen eisen en de gemeente moet de problemen in buurten aanpakken. De overheid doet al veel en zij is van plan om nog meer te gaan doen, als we de plannen uit Den Haag mogen geloven. Goede voornemens uiteraard, maar daarmee zijn we er niet. Hoeveel de overheid ook doet, hoeveel agenten er op straat rondlopen, hoeveel cellen er worden bijgebouwd, we moeten ons realiseren: veiligheid maak je alleen met elkaar. Iedereen zal een bijdrage moeten leveren als je wilt dat het echt veiliger wordt. Makkelijk gezegd. Maar hoe dan? De krant staat vol met berichten over geweld, iedereen kent de voorbeelden van Meindert Tjoelker en Joes Kloppenburg die geen genoeg namen met het geweld dat zij op straat zagen en dat met hun leven moesten bekopen. Deze (en uiteraard veel andere) voorbeelden hebben gemaakt dat veel mensen zeggen: ik loop wel een straatje om. Maar tegelijkertijd weten zij in hun hart dat zoiets geen oplossing is. Nergens meer iets van zeggen, alles maar accepteren, dat heeft nog nooit een probleem helpen oplossen. Maar hoe dan? In een project van de Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie (SMVP) en het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) is gepoogd op die vraag een antwoord te geven. In een achttal wijken en buurten hebben koppels van opbouwwerkers en wijkagenten ervaringen opgedaan met het bevorderen van sociale zelfredzaamheid van bewoners. Hun bevindingen zijn onlangs gepubliceerd in het boek *Veilig in de wijk*.

Vele jaren heeft de overheid, en dat geldt zeker de politie, geclaimd verantwoordelijk te zijn voor de handhaving van de veiligheid in ons land. De bevolking moest zich beperken tot het nemen van preventieve maatregelen, zoals een behoorlijk slot op de deur, en tot ondersteuning van de overheid, bijvoorbeeld door te bellen bij onraad en het doen van aangifte als men slachtoffer was geworden. Maar verder moesten mensen vooral zelf niets doen. De laatste jaren is dat beeld veranderd. De overheid realiseert zich dat zij niet in staat is om in haar eentje veiligheid te garanderen. Dat is een verantwoordelijkheid die ons allen aangaat. Bestrijding van overlast, onveiligheid en zelfs van veel criminaliteit is niet alleen een zaak van politie en justitie; iedereen speelt daarbij een rol. Heel veel problemen die leiden tot misdaad en onveiligheid spelen zich af in wijken en buurten en worden veroorzaakt door wijkbewoners. Door enerzijds deze wijkbewoners aan te spreken op hun gedrag, en door anderzijds samen met hen te werken aan de oplossing van problemen ontstaat een veel effectievere aanpak van de onveiligheidsproblematiek. Doordat de overheid de verantwoordelijkheid zo lang heeft geclaimd zijn veel mensen het normaal gaan vinden dat zij zelf niets hoeven te doen, dat zij rustig kunnen wachten tot de problemen door anderen wor-

Veilig in de wijk

den opgelost. Daar betalen zij immers belasting voor? Maar zij hebben ook vaak kritiek: de politie treedt niet streng genoeg op, de gemeente is afwezig, het opbouwwerk en andere hulpverleningsinstellingen doen onvoldoende om de problemen op te lossen... Dergelijke kritiek is al heel oud, en vaak niet onterecht. Vaak zijn (overheids)organisaties best bereid om te werken aan het oplossen van problemen, maar of ze er altijd in slagen?

In het boek *Veilig in de wijk* staat aangegeven hoe men vermogens van bewoners kan vergroten bij de aanpak van onveiligheid in hun wijk of buurt. Dat betekent onder meer het leren omgaan met potentieel bedreigende situaties, een ruzie beslechten voordat de zaak escaleert, graffiti verminderen door de dadertjes op hun gedrag aan te spreken, een ontmoetingsplaats voor jongeren regelen, conflictbeheersing tussen verschillende groepen wijkbewoners, gezamenlijk werken aan de afsluiting van achterpaden en brandgangen waardoor de veiligheidsgevoelens worden verbeterd, het voorkomen van vervuiling en verloedering, enzovoort. Vele vragen spelen daarbij een rol: wat moet ik doen als ik word bedreigd, hoe ga ik om met mijn gevoelens van onveiligheid, hoe kan ik een overlastveroorzaker tot bedaren brengen? Veel zaken die als bedreigend worden ervaren blijken door bewoners, zelf te kunnen worden aangepakt, mits zij voldoende zelfvertrouwen en voldoende sociale vaardigheden hebben. Dit is wat hiervoor is bedoeld met sociale zelfredzaamheid. Uiteraard zijn er altijd mensen geweest die zelf de daad bij het woord voegden, maar (te) velen zijn het ook verlerd. Het gaat bij sociale zelfredzaamheid veelal in de eerste plaats om zelfbescherming. Maar het begrip is in ruimere zin van belang. Ik doel dan op het bevorderen van gemeenschapszin, van een gevoel van saamhorigheid en het overbruggen van tegenstellingen. Kortom, mensen ervan bewust maken dat zij hun eigen leefsituatie in positieve zin kunnen beïnvloeden. Als zij hun eigen veiligheid in gunstige zin beïnvloeden geeft hen dat een positief gevoel. Eigen oplossingen werken nu eenmaal altijd beter dan oplossingen die door anderen zijn aangedragen. Sociale zelfredzaamheid betekent niet een oproep om burgerwachten of knokploegen samen te stellen, honkbalknuppels te kopen of wat dan ook. Het gaat om een sociale aanpak van problemen, waarbij het uitgangspunt blijft: veiligheid begint niet met grote woorden in de richting van de overheid, maar met kleine daden van ons allen. De SMVP zal in zich in de komende jaren blijven inzetten om sociale zelfredzaamheid te bevorderen. De SMVP en het LCO zijn daarbij ongetwijfeld ook in de toekomst trouwe bondgenoten.

Mr Pieter van Vollenhoven
Voorzitter Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie

Een voorbeeldproject uit

Wymbritseradiel, 700 inwoners, restaurat

- De zijkant is bedekt met leien, dat is uniek. In die leien zijn vele namen gekrast van liefde stelletjes. De wandeling naar Dorismooltsje was bij hen namelijk erg in trek. Die leien zijn hergebruikt bij de Babuurster molen onder Tjerkwerd en zijn voor een deel nu weer terug op hun oorspronkelijke plaats.
- In het bintwerk dat ook teruggevonden is, was als oudste jaartal 1790 ingekrast, zo oud is dus de molen zeker.

In de 30-er jaren was de molen ontmanteld, alleen de onderbouw stond er nog, een motorpomp functioneerde voor de waterhuishouding. De conclusie binnen het bestuur was: we moeten proberen de molen op te knappen. In april 1992 werd dit in de ledenvergadering aan de orde gesteld om het hele dorp er bij te betrekken. De leden waren enthousiast, 90% was voor, het bestuur kreeg mandaat om verder te werken.

Uitwerking

De uitwerking vergde teveel van het bestuur van plaatselijk belang, daarom werd een werkgroep geformeerd. Leden werden aangezocht, daarin namen op persoonlijke titel 6 mensen plaats. Indirect werden zo ook lijntjes naar gemeente en waterschap gelegd. Dhr. Bakker werd als adviseur vanuit plaatselijk belang aan de werkgroep toegevoegd, zo ontstond er een direct contact tussen beide organisaties. Op 4 juni 1992 was de groep rond. Tijdens de eerste bijeenkomst werd een opzet gepresenteerd. Voorgesteld werd een stichting op te richten, omdat deze autonoom kan werken. Er is 6 jaar gewerkt, daarin zijn 43 bijeenkomsten gehouden.

De financiering

In december 1992 is de stichting opgericht en zijn de statuten opgesteld. Via de dorpskrant werd informatie gegeven en opgeroepen om donateur te worden. Bij de start leverde dat meteen 100 donateurs van minimaal f 25,- tot veel hogere bedragen op. Er zijn nu 175 vaste donateurs, waaronder ook veel oud-inwoners. Binnen de stichting is één persoon verantwoordelijk voor de contacten met de donateurs, deze benadert bijvoorbeeld ook de oud-inwoners.

Dhr. Bakker, secretaris van Plaatselijk Belang Oudega gaf een toelichting op het project Dorismooltsje. Het bestuur van Plaatselijk Belang telt 7 leden. Het werkgebied omvat Oudega, Idsega en Sandfird en telt totaal 700 inwoners, er is een basisschool en een SOW-kerkelijke gemeente. Tot 2006 kunnen er nog 9 woningen gebouwd worden.

Het opknappen van het Dorismooltsje is het derde grote project in het dorp, na de bouw van het dorps huis en het wooncentrum voor 50-plussers, waarbij in het complex "it Hofke" 7 ouderwoningen gerealiseerd zijn. Plaatselijk Belang beheert ook de plaatselijke camping. Daarvoor is

een beheerder in deeltijd actief. De opbrengsten, zo is met de gemeente overeengekomen, vloeien voor een belangrijk deel naar het dorps huis, zodat deze dorpsaccommodatie financieel gezond kan draaien. Het dorps huis heeft een betaalde beheerder in dienst.

Aanleiding

De molenaar van molen de Rat in IJlst, nodigde zichzelf in 1992 uit bij Plaatselijk Belang om de historie van de molen toe te lichten. De naam Dorismooltsje komt van de laatste molenaar Doris Hoekstra, deze is bij de molen door een ongeval verdrongen. Het is een zeer bijzondere molen:

- Het gaat om een 8-kantige spinnekop (zie foto), veelvoorkomend is een 4-kantige.
- De vlucht van de wieken is 16.90 m, en dat is erg groot voor een spinnekop.

OUDEGA,

Dorismooltsje

De restauratiebegroting van het in molenbouw gespecialiseerde aannemersbedrijf Hiemstra uit Tzummarum beliep f 300.000,-. Daar schrok het stichtingsbestuur behoorlijk van. Door donaties was dit niet op te brengen. Er volgde een gesprek met de gemeente. Deze gaf als indicatie voor haar bijdrage aan: f 75.000,-. De gemeente ging er van uit dat de provincie eenzelfde bedrag zou verstrekken. Dat liep op een teleurstelling uit. Bouwobjecten van na 1850 hebben prioriteit bij de provincie, de molen was te oud! Ondanks overleg met de gedeputeerde S. Heldoorn en ambtenaren lukte het niet. Via het project Waardevol Cultuur Landschap (WCL) Zuidwest Friesland lukte het ook niet; er werd niet voldaan aan de criteria voor subsidieverlening!

Het dorp doet het zelf

De groep was een jaar in mineur. Ze heeft vervolgens geprobeerd nog meer draagvlak in het dorp te krijgen, sponsors en fondsen te interesseren. Dat lukte mondjesmaat. Banken en bedrijven droegen bij. Ze gaven overigens niet allemaal geld: restauratiebedrijf Noord uit Workum deed kosteloos werkzaamheden. Er werden jongeren bij de bouw ingeschakeld, door met stageplaatsen te werken. Connecties van molenaar Jellema leverde bijzondere hulp op: zelfs uit de provincie Zuid-Holland, de molenkenners Hofstra en v. Reeuwijk sprongen bij! In vakanties en vrije tijd hielpen veel mensen met enthousiasme voor molens belangeloos mee. Oud hout werd spijkervrij gemaakt en Jellema verzaagde dit in zijn molen te IJlst. Daarvan is de hele bovenkap gemaakt. Deze werd vervolgens opgeslagen bij Gemeentewerken te Heeg. Het binnenwerk is helemaal nieuw gemaakt door de aannemer, het raderwerk maken was een klus voor specialisten. Het terreinwerk en het opknappen van de gemetselde onderbouw werd kosteloos door bedrijven uitgevoerd, ze deden dat liever dan geld geven. Verder werden er talrijke acties gevoerd in het dorp: verkoop van bloemen, kerstkaarten, verjaardagskalenders, sponsoring van onderdelen, verkoop van kopieën van de bouwtekeningen, schijf je rijk, enz. In maart/april 1998 is de molen opgebouwd. In april/mei werd het laatste werk verzet. In juni 1998 ging de vlag in top, bij de opening waren zo'n 100 gasten, sponsors, donateurs.

De totale begroting was f 300.000,-. In zelfwerkzaamheid is voor f 85.000,- uitgevoerd, dat is 28,3% van de totale kosten. Voor f 215.000,- aan werk is uitbesteed. De hoogste bijdrage komt van de gemeente: f 75.000,-. De rest komt van donateurs en sponsors. Het waterschap heeft ook werkzaamheden kosteloos uitgevoerd en zal het onderhoud aan de walbeschoeiing blijven verzorgen. Er is nog een tekort van f 5.000,- de laatste kosten mogen betaald worden in 1999.

Het gebruik

De molen draait, de stichting blijft bestaan. Plaatselijk Belang houdt een plaats als adviseur in deze stichting. De molen heeft een functie:

- * voor de inwoners van het dorp, als punt van herkenning in de omgeving en als warme herinnering aan de kuiertochtjes
- * 3 inwoners doen een cursus voor molenaar en mogen dan na een jaar malen, ze zijn in de leer bij Jellema in IJlst
- * in het landschap
- * voor toeristen
- * voor de waterhuishouding, de molen maalt op de Friese boezem, de plaatsing van een nieuw gemaal een eindje verderop is van de baan.

De schroef is helaas beschadigd door een houten balkje dat met het water is meegevoerd, de verzekering betaalt niet, een schadepost van f 4.000,-.

Succesfactoren zijn:

- doorzetten, van aanpakken weten
- inventief en creatief zijn
- je goed informeren
- niet benauwd zijn om contacten te leggen, te praten met banken en instellingen
- niet alleen denken, maar ook doen
- een echte ploeg vormen, afspraken nakomen, van elkaar op aan kunnen, taken verdelen
- informatie geven via de dorpskrant
- elke keer dat er iets te vertellen is zelf de publiciteit zoeken: provinciale omroep, lokale radio, kranten. Dat levert dan ook weer donateurs op
- geregeld terugkoppelen naar het dorp en de sponsors, er is heel open gecommuniceerd met het dorp en de sponsors over het inhoudelijk verslag van de werkzaamheden en de financiën.

Bericht

van de uitgever

Met een nieuw jaar, een nieuwe eeuw en zelfs een geheel nieuw millennium voor de deur is het voor de hand liggend dat de uitgever van MO/Samenlevingsopbouw zich bezonnen heeft op de vaststelling van de abonnementsprijs voor het jaar 2000.

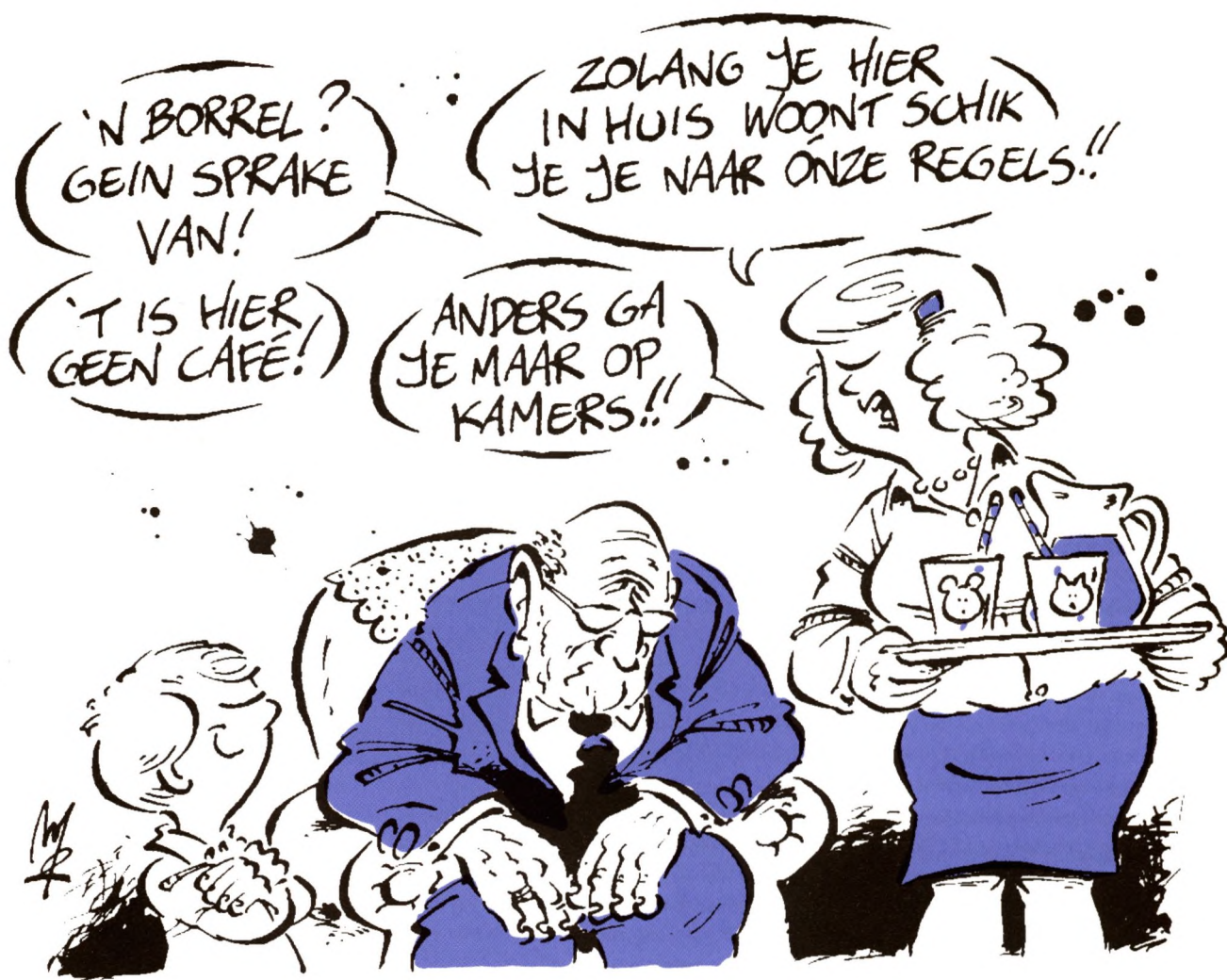
Naar bekend is de abonnementsprijs in de afgelopen drie jaar ongewijzigd op f77,50 blijven staan. Dat hoewel er in er die jaren toch wel kostenstijgingen waren en ook een bescheiden inflatie.

De redenen van dit zeer restrictieve prijsbeleid waren dat de uitgever ('value for money') eerst orde op zaken wilde stellen, waarbij kwaliteitsverbetering van het product voorop stond. Die exercitie is inmiddels uitgevoerd en ook houdbaar gebleken. Daarom wordt de abonnementsprijs na drie jaar 'stilstand' m.i.v. 01-01-2000 bijgesteld. Een jaarabonnement zal in het eerste jaar van het nieuwe millennium f82,50 gaan kosten. Bij meer-afname (door dezelfde abonnee) gaan de kosten voor tweede en verdere abonnementen f75,- bedragen. De losse nummer-prijs thans f12,50 wordt verhoogd naar f15,-.

Graag vragen wij de aandacht van de lezer(es) voor het bij deze november-/december-editie gevoegde beknopte lezersonderzoek. Uw medewerking daaraan wordt bijzonder op prijs gesteld. De uitkomsten ervan maken het de uitgever en de redactie mogelijk inhoud en kwaliteit nog beter af te stemmen op de wensen en behoeften van de lezerskring.

Van harte wensen wij alle abonnees, losse nummer-lezers en mee-lezers een goede kerst toe en een voortreffelijke 'Millennium-Wende'. Over de bijzondere betekenissen en effecten van de '2000-reality' zal MO/Samenlevingsopbouw komend jaar, komende eeuw, komend millennium nauwgezet en inspirerend berichten.

Ouderen nemen hun intrek bij pleeggezin

Sas van Gent – Ouderen in Sas van Gent kunnen binnenkort intrekken bij een pleeggezin. De plaatselijke stichting Welzijn voor Ouderen heeft hiervoor een plan gemaakt. Het gaat om twintig ouderen per jaar die voor maximaal een maand onder de hoede van een gezin komen. De vergoeding voor het gezin bedraagt 25 gulden per dag. De stichting begint in januari met de werving en selectie.

Volgens coördinator Nellie Rijk is de behoefte onder ouderen groot. "In aanmerking komen bijvoorbeeld mensen die herstellen van een ziekte, de eenzaamheid willen doorbreken of wachten op opname in een verzorgingshuis. Kandidaten moeten zichzelf wel een beetje kunnen redden."

Geïnteresseerde gezinnen worden eerst gescreend. "Vooral enthousiasme is belangrijk", aldus Rijk. Ook alleenstaanden mogen een oudere in huis nemen. De opvangwoning moet in de meeste gevallen een slaapkamer op de begane grond hebben, of de mogelijkheid daartoe. Het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS) staat achter het project, al denkt het wel dat een 'cultuuromslag' nodig is: "We zorgen in Nederland goed voor onze ouderen, maar tot nu toe het liefst van een afstandje." Het pleeggezin voor ouderen is in België al langer bekend. "Wij werken grensoverschrijdend en zijn van oudsher meer gericht op België dan op Nederland", zo verklaart Rijk dat Zeeuws-Vlaanderen de primeur voor ons

land krijgt. De stichting heeft subsidie gevraagd bij de provincie en het Juliana Welzijndfonds. Zij heeft 74.000 gulden nodig. Rijk: "Deze vorm van opvang heeft ook positieve kanten voor de verzorgers, meestal familie, van alleenwonende ouderen. Voor hen ontstaat bijvoorbeeld de mogelijkheid een tijdje onbekommerd met vakantie te gaan."

(Algemeen Dagblad, 4 november 1999)

Jong en oud in fortissimo

Masterclass intergenerationale buurtontwikkeling

door Christina Mercken

Een veilige leefbare buurt voor alle generaties is één van de top-prioriteiten van het huidige lokaal sociaal beleid. Door gebrekkige contacten, stereotiepe beeldvorming en conflicten tussen jongeren en ouderen staat het sociaal klimaat in veel buurten en wijken onder druk. Het behoort tot de taken van onder meer opbouwwerkers, sociaal cultureel werkers, ouderen- en jongerenwerkers om dat proces ten goede te keren. Een nieuwe veelbelovende manier om die uitdaging op te pakken is intergenerationale buurtontwikkeling. Daarmee kunnen de vitale krachten van jong en oud worden gebundeld in een samenhangend programma van initiatieven voor het versterken van de sociale infrastructuur in buurten en wijken.

In Nederland zijn op diverse plaatsen intergenerationale initiatieven gestart of plannen gemaakt. Voor beroepskrachten die zich met deze initiatieven bezighouden, zich het intergenerationale werken eigen willen maken en hun competenties verder willen ontwikkelen, organiseerde het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) een Masterclass intergenerationale buurtontwikkeling. In een ongedwongen, kritisch opbouwende sfeer konden professionals uit het opbouwwerk, sociaal cultureel werk, jongeren- en ouderenwerk hun vragen, ideeën en initiatieven voorleggen aan twee internationaal befaamde experts: Sally Newman, directeur van Generations Together (een organisatie die ruim twintig jaar ervaring heeft met het ontwikke-

len en evalueren van intergenerationale werk) en Donna Butts, directeur van Generations United (een knooppunt in het netwerk van talloze organisaties die activiteiten ontplooit op dit gebied).

De fundamenten van intergeneracioneel werk: de masters spelen voor

Een masterclass is een formule die vooral bekend is uit de muzikale wereld. Een masterpianist speelt een muziekstuk voor en luistert vervolgens naar zijn leerlingen die het stuk terugspelen. Samen met de andere leerlingen reageert hij op het teruggespeelde stuk. Zo verliep ook de Masterclass intergenerationale buurtontwikkeling waar de masters de fundamenten van het intergeneracioneel werken voorspeelden aan de aanwezige beroepskrachten.

Intergenerationale buurtontwikkeling combineert doelgroepgericht en gebiedsgericht werken en gaat uit van de positieve betekenis die jong en oud voor elkaar en voor hun gemeenschappelijke woonomgeving kunnen hebben. Centraal staat het besef dat zowel ouderen als jongeren beschikken over een grote hoeveelheid capaciteiten en mogelijkheden. Door deze groepen niet aan te spreken op hun problemen of beperkingen, maar op hun 'human capital', kunnen zij die capaciteiten inzetten voor elkaar en voor hun leefomgeving. Het succes van intergeneracioneel werk is gebaseerd op het samenkomen van zowel gedeelde behoeften van jong en oud (zoals de behoefte aan leefbaarheid, veiligheid en zingeving), als van hun mogelijkheden om in die behoeften te voorzien. Juist doordat jong en oud van elkaar verschillen, kunnen zij van elkaar leren en iets voor elkaar en hun leefomgeving betekenen.

De Nederlandse context

In de Verenigde Staten heeft men ruim twintig jaar ervaring met intergeneracioneel werk. In Nederland staat deze aanpak nog in de kinderschoenen. Bij velen leeft de vraag hoe deze werkwijze past in de Nederlandse context. Om op deze vraag antwoord te geven was ook Wil van de Leur, directeur van het Landelijk Centrum Opbouwwerk aanwezig op de masterclass.

Intergenerationale buurtontwikkeling is een manier om te werken aan horizontaliteit, aldus Wil van de Leur. Het sociaal domein in Nederland wordt vandaag de dag sterk gekenmerkt door verticaliteit, dat wil zeggen door talloze massieve systemen die van bovenaf interveniëren, zoals politie, RIAGG, jeugdzorg en thuiszorg. Het eindpunt van deze verticale interventies ligt in de horizontaliteit van de buurten, wijken, flats en huizen waarin de mensen wonen. Helaas eindigt maar al te vaak ook de effectiviteit van de massieve verticale interventie in de horizontale leefwereld van bij elkaar wonende burgers. Hoe graag de verticale producenten ook diensten en producten willen afzetten, veel van hun producten passen niet in die complexe leefwereldrealiteit. Zij floreren namelijk bij standaardproducten en komen niet uit de kosten wanneer het maatwerk zo ingewikkeld is. Bovendien leiden confrontaties tussen verticale en horizontale producenten nogal eens tot omgekeerde effecten. Denk bijvoorbeeld aan de politie die allerlei hang- en sluitwerk promoot om zo veiligheidsgevoelens te vergroten, met als gevolg een 'zie-je-wel' effect en een toename van onveiligheidsgevoelens.

Naarmate de verticale systemen onvoldoende in staat blijken te zijn de problemen op buurt- en straatniveau aan te pakken, wordt de noodzaak van horizontaliteit zichtbaarder. Bij horizontaliteit, en dus ook bij intergenerationale buurtontwikkeling, gaat het om werken aan samenleven, het doorbreken van anonimiteit en het tot stand brengen van communicatie binnen het territorium van straat en buurt. Het gaat om het herstel van kleinschaligheid en de menselijke maat. Maar het belangrijkste is dat zij vitaliseert en mensen en groepen die zich buitengesloten en waarde(n)loos voelen weer doet beseffen dat zij 'er toe doen' en betekenis kunnen geven en krijgen. Belangrijk is dan wel dat het niet om kleine tijdelijke projecten gaat, maar om intergeneracioneel werk als facet van een brede wijkaanpak.

Nederlandse ervaringen: de leerlingen spelen terug

En toen speelden de beroepskrachten hun ervaringen, ideeën en initiatieven terug. Prachtige stukken die niet alleen de andere leerlingen, maar ook de masters inspireer-

den. Wat te denken van de speeltuin voor alle leeftijden? Een leegstaand grasveldje achter een school waar men een ontmoetingsplaats voor de generaties wil creëren en waarbij oud en jong samen vorm geven aan de inrichting en het onderhoud. Wat dacht u van het idee ouderen ondersteuning en hulp te laten bieden op een asielzoekerscentrum? De ouderen zijn meer dan enthousiast. Zij kunnen de jonge asielzoekers informeren over de Nederlandse samenleving en hen helpen de Nederlandse taal machtig te worden. Of een wijk in Rotterdam waar hoog oplopende conflicten tussen oudere en jongere buurtbewoners worden aangepakt met het project Close Encounters waar oud en jong teams vormen en samen werken aan een uitdaging in de buurt? Door het samen vervullen van die uitdaging rond een gemeenschappelijk belang wordt een grondslag gelegd voor wederzijds begrip en communicatie. En ook in discussiegroepen tussen jongeren en ouderen over waarden, normen en de vraag wat mensen voor elkaar kunnen betekenen, ontstaan onderling begrip en communicatie.

De beroepskrachten komen echter niet alleen met ideeën, plannen en goed lopende projecten. Zij leggen ook hun vragen, problemen en dilemma's voor aan de masters en elkaar. Soms blijkt het moeilijk te zijn de juiste noot te spelen.

Vragen en dilemma's: de moeilijk te spelen noten

Zo blijkt een goed idee geen garantie voor een succesvol project te zijn. De aanwezige beroepskrachten zijn tegen allerlei moeilijkheden en barrières aangelopen. Verrassende uitkomst van de masterclass is wel dat het bij allen ging om drie centrale vragen, om drie moeilijk te bespelen noten: Hoe breng je de generaties samen? Hoe breng je de verschillende systemen samen? En hoe ga je om met negatieve stereotiepe beeldvorming?

Breng de generaties samen

Het bereiken, motiveren en samenbrengen van de generaties is niet altijd gemakkelijk. Jongeren- en ouderenwerkers weten dat het benaderen van de doelgroepen op hun problemen maar al te vaak averechts werkt. Zij voelen zich niet tot het project aangetrokken. Door hen nu op hun mogelijkheden, talenten, kennis en vaardigheden aan te spreken, kunnen zij vaak wel worden gemotiveerd. Het gaat niet om het oplossen van problemen, maar om het benutten van kansen. Belangrijk is bovendien dat deelnemers inzien dat deelname aan het project hen persoonlijk iets oplevert. Dat betekent in sommige gevallen dat men gebruik moet maken van extrinsieke lokmiddelen, van beloningen.

De intrinsieke waarde van het project ontdekken de deelnemers dan later. Zo namen de tieners van het KarweiTeam in Amsterdam aanvankelijk deel aan het project omdat zij spaarpunten konden verdienen met klusjes voor oudere buurtbewoners. Na verloop van tijd ontstond een band met de ouderen, ontdekten de tieners dat zij iets voor anderen kunnen betekenen en werden daardoor de punten minder belangrijk gevonden.

Het betekent ook dat oud en jong de kans moeten krijgen zelf hun wensen en mogelijkheden aan te geven, zelf vorm te geven aan het project. Van centraal belang is ook dat alle disciplines die contact hebben met de doelgroepen bij het project betrokken zijn. Jongerenwerkers weten nu eenmaal meer van jongeren dan ouderenwerkers en omgekeerd. Bundeling van hun expertise en netwerken is nodig om de gewenste synergie op professionele wijze tot stand te brengen.

Breng de systemen samen

Intergenerationele buurtontwikkeling is per definitie een integrale werkwijze en de samenwerking en betrokkenheid van diverse disciplines is van essentieel belang. Niet alleen om de verschillende doelgroepen in eerste instantie te bereiken en te betrekken, maar ook het project in te bedden in een brede wijkaanpak. Helaas blijkt juist deze integrale aanpak in sommige gevallen een probleem te vormen. Soms zijn vertegenwoordigers van bepaalde disciplines of systemen niet op de hoogte van de mogelijkheden van deze aanpak. Zo verzet de directeur van bovengenoemd asielzoekerscentrum zich tegen het voorgesteld initiatief. Dergelijke problemen ontstaan vooral omdat de verschillende disciplines het nut van deelname voor zichzelf of voor hun doelgroep niet inzien. Belangrijk is dan ook dat meerdere systemen vanaf het begin bij de ideevorming betrokken zijn, dat het project aansluit bij de doelstellingen van de diverse systemen en dat duidelijk wordt gemaakt dat het project niet alleen voordeel heeft voor de betrokken individuen zelf, maar ook structureel ten goede komt aan de sociale kwaliteit van hun leefomgeving. Dit kost tijd, maar die tijd is noodzakelijk wil men tot een succesvol project komen. Soms speelt echter iets anders een rol, ook negatieve stereotiepe beeldvorming ten aanzien van een van de doelgroepen kan deelname of samenwerking van de systemen in de weg staan.

Ontkracht negatieve stereotiepe beeldvorming

Negatieve stereotiepe beeldvorming kan een belangrijke barrière voor intergeneratieel werken vormen. Net als veel ouderen, zien veel ouderenwerkers tieners bijvoor-

beeld als een bedreigende groep waar niet mee te communiceren valt. En net als veel jongeren, zien jongerenwerkers ouderen als hulpbehoevend en een last. De zogenaamde achterstandsscores hebben het denken in de sociale sector zo sterk beïnvloed, dat het benutten van eigen mogelijkheden van doelgroepen achterop is geraakt ten faveure van het verlenen van professionele diensten aan achterstandscategorieën. Aparte doelgroepen worden keurig apart bediend, maar de samenhang tussen verschillende doelgroepen is uit het oog verloren. Dit betekent dat het niet alleen voor de leeftijdsgroepen zelf, maar ook voor de beroepskrachten interessant is om inzicht in en begrip voor de leefwereld van de andere generatie op te doen. Negatieve beeldvorming bevragen kost tijd, maar door het gesprek hierover aan te gaan en elkaar te wijzen op andere succesvolle intergenerationele projecten waarbij zowel jong als oud iets voor elkaar en de leefomgeving konden betekenen, kunnen professionals elkaar over de streep halen.

Het vervolg: op naar een landelijk symfonie

De masterclass intergenerationele buurtontwikkeling was een bijzondere bijeenkomst, niet alleen omdat interessante opties en dilemma's besproken werden, maar ook, en vooral, omdat het enorme inspiratie opleverde, inspiratie die vraagt om een vervolg. Tijdens de masterclass werd dan ook de grondslag gelegd voor een Nederlands netwerk van en voor praktijkmensen intergenerationeel werk. Een netwerk dat verder opgebouwd zal worden in het kader van het driejarig NIZW stimuleringsprogramma Voor alle leeftijden. Met financiële steun van VWS, het VSB-fonds, het fonds Ouderenpostzegels en de Stichting Kinderpostzegels zal het NIZW gedurende de komende drie jaar onder meer in pilotprojecten verschillende varianten van intergenerationele buurtontwikkeling verder uitwerken, een buurtbarometer (waarmee de kwaliteit van intergenerationele relaties in de buurt kan worden beoordeeld) ontwikkelen, een landelijke projectenbank, website en nieuwsbrief opzetten en een video, handleidingen en trainingsmodules voor beroepskrachten en vrijwilligers uitbrengen. Dit alles met als uiteindelijk doel dat over drie jaar de noten voor intergenerationele buurtontwikkeling voor iedereen bespeelbaar zijn en iedere gemeente in Nederland kan beschikken over een samenhangend programma voor het versterken van intergenerationele relaties als facet van een brede wijkaanpak.

Interventies in de sociale infrastructuur

door Gui van Hooijdonk, senior onderzoeker Verwey-Jonker Instituut

Sociale infrastructuur, sociale cohesie, sociale integratie. Je ziet ze zorgelijk bij elkaar zitten: de ambtelijke werkgroep, die zich buigt over de gegevens van het zorgvuldig uitgekende buurtmonitorsysteem en zich het hoofd breekt over de vraag, welke ingrepen zo links en rechts althans de verwachting kunnen wekken, dat het tij van verloedering te keren is. In de term sociale infrastructuur ligt de bekommernis van gemeentelijke overheden besloten om greep te houden op sociale processen, die zich in wijken en buurten afspeelen. De sociale integratie wordt door multiculturele tendensen bedreigd en het gevaar is aanwezig, dat zich een illegitieme sociale structuur ontwikkelt, waarop het zicht ontbreekt en die als potentiële brandhaard kan worden aangemerkt. Dat moet dus worden voorkomen en de overheid probeert dat op een rationele manier. Nulmeting, buurtmonitoring, professionele inzet, project zus, project zo en naderhand kijken of het iets heeft uitgehaald. De woon- en leefomgeving opgevat als een machine, die zo nu en dan doorgesmeerd wordt en/of een grote beurt moet krijgen.

Het begrip sociale infrastructuur duikt momenteel in verschillende overheidsdocumenten en beleidsstudies op en dat is aanleiding om dit terrein nader te verkennen. Ik doe dat vanuit het oogpunt van interventie. Wat zijn de mogelijkheden om in de sociale infrastructuur van een samenlevingsverband (dorp, wijk buurt, stadsdeel)

te interveniëren en waarmee moet dan met name rekening worden gehouden?

Verschuivende panelen

Aandacht voor de sociale infrastructuur van een samenleving is er niet sinds vandaag of gisteren. In wisselende omstandigheden en in telkens andere bewoordingen is die aandacht in bijvoorbeeld de laatste vijftig jaar aanwijsbaar.

In 1945 lag Nederland in puin. Vijf jaar oorlog hadden armoede, ellende en ontwrichting teweeggebracht. Volksherstel was een beweging, die vlak na de oorlog de ergste nood probeerde te lenigen¹⁾. Volksherstel kwam voort uit de zogenaamde 'doorbraak'-gedachte, het idee om te breken met de vooroorlogse verhoudingen en na de oorlog een nieuw begin te maken. Zo werd bijvoorbeeld de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP) tot Partij van de Arbeid, een partij waarin zeker in het begin alle gezindten welkom waren. Volksherstel raakte als hulporganisatie omstreden, omdat al vrij spoedig de verzuilde verhoudingen van vóór de oorlog een hernieuwde rol gingen spelen. In het als eerste bevrijde zuiden was dat al vrij spoedig het geval. Binnen het bestuur van het Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant, één van de toenmalige provinciale opbouworganen, waarvan het ontstaan mede als 'spin-off' van Volksherstel kan worden beschouwd, eiste de katholieke kerk nadrukkelijk haar plek op. Het Welvaartsplan voor Noord-Brabant van 1947 droeg dan ook het stempel van de zorg om moreel verval. De verschillende centra voor industriële ontwikkeling moesten met de fiets bereikbaar zijn, zodat mensen niet noodgedwongen naar de stad hoefden te verhuizen. Binnen de stedelijke samenleving zou de kerk immers haar greep op het maatschappelijke leven maar moeilijk kunnen handhaven²⁾.

De zogenaamde onmaatschappelijkheidsbestrijding, die in de jaren vijftig op gang komt, ademt een zelfde sfeer van behoefte aan moreel vermaan. Het begon allemaal met pater Litjens, die in de wijk De Ravelijn in Maastricht een praktijk in de schoot geworpen kreeg, waarin hij zijn op wetenschappelijke basis ontwikkelde inzichten

Van onmaatschappelijkheidsbestrijding naar opbouwwerk in bijzondere situaties

omtrent onmaatschappelijkheid empirisch zou kunnen toetsen³⁾. Het woonschoolidee maakte in Nederland school: de speciale wijk als heropvoedingplaats voor onmaatschappelijke medeburgers. Naar aanleiding van Millikovski's boek 'Lof der onaangepastheid'⁴⁾ ontstaat midden jaren zestig een debat, dat een omslag in het denken markeert. In dat debat nam Van Tienen, die in 1960 een studie onder de titel 'De andersmaatschappelijken' het licht had doen zien, een tussenpositie in. Millikovski stelde zowel de benadering van Litjens als die van Van Tienen onder kritiek. De jaren van wederopbouw zijn ten einde en hiërarchisch denken maakt plaats voor meer democratische benaderingen. De term onmaatschappelijkheid raakt in onbruik en het werk dat in het kader daarvan plaatsvindt, krijgt een andere naam: opbouwwerk in bijzondere situaties. Niet langer is de onmaatschappelijke persoon drager van problemen, die om een oplossing vragen, maar is het de bijzondere situatie, waarin de persoon verkeert, die vraagt om gerichte interventies. Was in de jaren vijftig en zestig nog sprake van een uitgesproken achterstandsoptiek, dat wil zeggen interventies in de sociale infrastructuur door te proberen uitval te beperken, rond 1970 komt er een meer algemene benadering.

Samenlevingsopbouw is een 'maatschappelijke functie' en welzijn is iets, waar eenieder recht op kan doen gelden. Het welzijnsbeleid van het kabinet Den Uyl staat vanaf 1973 in het teken van het streven naar een 'open en meer ontspannen' samenleving. Het zijn de gloriejaren van de maakbaarheid, de verwachting dat de samenleving te snijden is op de maat van burger, die naar het 'goede leven' streeft. Die burger heeft recht op emancipatie, op ontplooiing en op

steun bij het opkomen voor zijn belangen. Het feit dat in deze periode nog nooit eerder zoveel geld aan welzijnsbeleid werd uitgegeven, deed de roep om 'meer poen om aan welzijnswerk te doen' van het toenmalige Anti-CRM-Bezuinigingsfront geenszins verstommen. De beroepskracht is in opmars. Zij/hij heeft lak aan de zuilenvetgenwoordigers, die hier én daar in besturen van welzijnsinstellingen nog zijn te vinden. Die opmars duurt voort, totdat het zogenaamde 'geitewollensokken'-imago zich tegen die beroepskracht zelf begint te keren⁵⁾.

In de 'BV Nederland in de jaren tachtig'⁶⁾ moet de broekriem wat strakker worden aangetrokken. Het herstelbeleid van twee kabinetten Lubbers richtte zich op ruimte voor de markt, op het terugdringen van de overheid en op de verlaging van het financieringstekort. De gemeente kreeg meer taken en bevoegdheden. Door deze decentralisatie kan op lokaal vlak in principe de afweging worden gemaakt, waar interventies in de sociale infrastructuur wenselijk zijn, al moet dat dan wel met minder geld dan voorheen. De decentralisatieoperatie van 1986 ging namelijk gepaard met een forse korting op de beschikbare middelen, alvorens ze ongeoormerkt naar het gemeentefonds gingen.

Rond 1990 is het eind van het herstelbeleid in zicht. Het sociaal vernieuwingsbeleid, dat vanuit Rotterdam over heel Nederland uitwaaiert, betekent een hernieuwde aandacht voor het sociale en voor de vitalisering van maatschappelijke verhoudingen. Het is het welzijnsmotto van het derde en laatste kabinet Lubbers. De kern van het gedachtegoed wordt geruisloos door het eerste kabinet Kok overgenomen in het kader van het stedenbeleid, waarna de vrees voor sociale desintegratie de aandacht voor de sociale infrastructuur als het ware als vanzelf heeft opgeroepen.

Multiculturaliteit

De sociale infrastructuur en de mogelijkheden om erop in te grijpen staan dus volop in de belangstelling. Die belangstelling blijkt bijvoorbeeld uit het rapport van de commissie Peper⁷⁾, dat de problematiek van de grote steden en het zoeken naar draagvlak voor het werken aan oplossingen prominent op de politieke agenda plaatst. Het thema van de multiculturaliteit houdt, hoe men het ook wendt of keert, nauw verband met de huidige zorg voor sociale integratie. Publicaties van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en de Raad voor Maatschappelijke Opbouw zijn met name door die zorg ingegeven en het pleidooi van de commissie Peper voor een partnerschap

'assimileren of bungelen'

tussen stad en land vindt in hetzelfde kader plaats.

Soms kan een gedegen essay net zoveel inzicht aan de oppervlakte brengen als een studie of onderzoeksverslag van een aanzienlijk grotere omvang. Zo schreef Ruben Gowricharn het boekje 'Hollandse contrasten' bij wijze van persoonlijk relaas⁸⁾. Het laat zijn succesvolle sociale integratie binnen de Nederlandse samenleving zien, maar dat niet alleen. Niet voor niets heeft het de ondertitel 'de keerzijde van sociale integratie' meegekregen. Wanneer je vanuit een andere culturele achtergrond, in zijn geval de Surinaamse, een plek in de Nederlandse samenleving tracht te verwerven, dan gaat dat van au! Gowricharn heeft het over het 'juk van de geschiedenis', 'het verdriet van de migrant', 'assimileren of bungelen' en zo meer. En dan is hij zelf een goed opgeleide Surinaamse intellectueel. Hoeveel meer van au moet dan wel de integratie gaan van Turken en Marokkanen, die er qua kansen in de Nederlandse samenleving zoveel slechter voorstaan⁹⁾. En dan hebben we het nog niet over asielzoekers van velerlei nationaliteit, die het daarenboven moeten stellen met nog minder onderlinge contacten met landgenoten en daarom meer op zichzelf zijn aangewezen. Met betrekking tot sociale integratie maakt Gowricharn een verhelderend onderscheid tussen primaire en secundaire loyaliteiten. Primair staat dan voor het gezinsverband en als voorbeelden van secundaire loyaliteiten noemt hij nabuurschap, vriendschap en collegialiteit. Het zijn juist deze zaken, die hij in verband brengt met integratie en sociale cohesie¹⁰⁾.

Het persoonlijke relaas in 'Hollandse contrasten' laat al iets zien van de moeizaamheid van sociale integratie. In een studie, die in opdracht van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling is verricht komt een en ander geobjectiveerd tot uitdrukking¹¹⁾. Dit verkennende onderzoek is verricht door het Instituut voor Migratie en Etnische Studies en de resultaten ervan laten zich als volgt kort samenvatten. Bekend is, dat immigranten maar in beperkte mate in algemene organisaties van vrijwilligerswerk meedoen. Dat houdt niet alleen verband met hun slechte sociaal-economische positie, maar ook met hun etnische identificatie. Ze voelen zich in dergelijke

organisaties een vreemde eend in de bijt. Niettemin blijken ze in de praktijk wel degelijk bereid vrijwillig en onbetaald werk te doen, maar bij voorkeur binnen en ten behoeve van de eigen groep. Het gaat dan om activiteiten, die gericht zijn op het uitdragen van het eigene en op activiteiten gericht op de verbetering van de sociaal-economische positie als groep in de samenleving. Verder is het vestigingsproces van belang. Aanvankelijk is er een sterke gerichtheid op de omstandigheden in het land van herkomst, terwijl later de sociaal-economische positie in het land van vestiging en thema's rond de eigen identiteit meer centraal staan. Veel hangt ook af van de manier waarop tegen immigrantengroepen wordt aangekeken. Als tijdelijke arbeidskrachten? Als zich aan te passen nieuwkomers? Als nieuwe burgers in een multiculturele samenleving? Wat nodig is, is een gezamenlijk institutioneel kader, waarbinnen beleid (nationaal of gemeentelijk) en migrantenorganisaties bij elkaar worden gebracht en een gezamenlijk referentiekader kan ontstaan. Vrijwillige werkzaamheden, die soms met subsidies en professionele steun worden ontplooid zijn te onderscheiden in werkzaamheden gericht op structurele integratie (verbetering sociaal-economische positie) en op sociaal-culturele integratie (ontwikkeling van het eigene). Maar die zaken kunnen ook onderling verweven zijn, wanneer bijvoorbeeld een Moskeevereniging een huiswerkklas organiseert. Immigrantorganisaties beseffen uiteraard, dat ze hun doelen en activiteiten makkelijker kunnen legitimeren, wanneer ze het accent leggen op de integrerende functie ervan. Die doelstelling van integratie wordt veelal ook feitelijk nagestreefd, maar in combinatie met eigen cultureel-expressieve doelstellingen. Hoewel de nadruk dus ligt op solidariteit met de eigen groep, zijn activiteiten in principe open voor anderen dan leden van de eigen groep en is er in een aantal gevallen ook sprake van deelname van anderen. Opvattingen over burgerschap, die verbonden zijn met vrijwillige inzet van migranten stoelen op een pluralistisch of multicultureel model van de samenleving. Actief burgerschap komt ook tot uitdrukking in het daadwerkelijk participeren in verschillende domeinen van de samenleving. Activiteiten van zeer veel migrantenorganisaties zijn gericht op het verbeteren van de voorwaarden voor het uitoefenen van een dergelijk actief burgerschap. Het rapport maakt tenslotte aannemelijk, dat er voldoende potentieel aanwezig is bij organisaties van immigranten voor het bevorderen van sociale activering en integratie in de samenleving. Voorwaarde is dan onder andere wel

een geaccepteerde positie op het maatschappelijke middenveld en een overheid, die degelijke organisaties betreft bij formele en informele overlegstructuren op nationaal en lokaal niveau.

Vrijheid en binding

Het werk van de Franse socioloog Alain Touraine is in Nederland niet zo bekend, al lijkt daar de laatste jaren enige kentering in te komen. Het heeft enerzijds te maken met een nogal Angelsaksische gerichtheid van de Nederlandse sociale wetenschap.

Anderzijds is er het gegeven, dat de kennis van de Franse taal sinds de keuzepakketten op de middelbare school zienderogen achteruit is gegaan. Waar in Nederland naar Touraine verwezen wordt, gebeurt dat dan ook vaak naar teksten in Engelse vertaling. Touraine heeft een stroom boeken op zijn naam staan en voor een overzicht van zijn werk zijn de publicaties van B. Boog en W. de Nijs zeer informatief¹²). We gaan in dit verband niet uitgebreid op zijn theorie in, maar beperken ons tot zijn laatste twee boeken, die voor ons thema interessante aanknopingspunten lijken te bieden¹³).

In 'Qu'est-ce que la démocratie' verkent Touraine na de val van de muur opnieuw het democratisch ideaal. Democratie is een keuze voor een regime, waarin meerderheden de rechten van minderheden erkennen. De voorbeelden van Bosnië en Kosovo laten zien, dat de democratie nooit onbedreigd is. Volgens neoliberale principes is democratie een stelsel van negatieve vrijheden: respect voor individuele vrijheid door vrijwaring van overheidsbemoeienis. Een positieve formulering van rechten zou binnen die neoliberale logica maar tot claims op de staat leiden. Maar een democratie kan niet zonder positieve vrijheden, vindt Touraine. Een meerderheid vindt sociale voorzieningen rechtvaardig. Het gaat nu juist om het evenwicht tussen positieve en negatieve vrijheden. Het bestaan van collectieve arbeidsovereenkomsten en de persvrijheid noemt hij daarbij als voorbeelden.

Het thema van meerderheden en minderheden komt in zijn laatste boek meer uitgebreid aan de orde. In 'Pourrons-nous vivre ensemble' vraagt hij zich af, of het samenleven van gelijken en verschillenden niet de meest onuitvoerbare opdracht van de eeuw is. De mondialisering van de economie brengt mensen bij elkaar op het vlak van informatie en consumptie, maar draagt niet bij tot meer onderling begrip. De vlucht in de eigen identiteit binnen een homogene gemeenschap gaat gepaard met een verwerping van de ander. Dat anderszijn wordt dan als bedreiging gezien. In grijpende technologische en economische veranderingen

Een samenleving heeft altijd een dominante cultuur

hebben de grenzen tussen het publieke en het private leven doen vervagen. De internationale economie treedt binnen in de publieke sfeer. Iedereen probeert zijn deelname aan de technologische wereld te combineren met de benadrukking van de eigen culturele achtergrond en persoonlijkheid. Dit levensontwerp vindt niet in afzondering plaats. In het gevecht tegen de dominantie van de markt en de invloed van het collectief kennen we aan anderen en aan onszelf het recht op burgerschap toe en dragen we zorg voor democratie, recht en educatie ten behoeve van creatieve vrijheid voor eenieder. Hoewel dit hooggestemd klinkt, is de uitwerking, die Touraine hieraan geeft nuchter en realistisch. In een interview naar aanleiding van dit boek zegt hij het zo:

Toch ben ik geen voorstander van een cultureel gemengde samenleving. Integendeel, ik denk dat het idee dat we allemaal culturele nomaden zouden zijn een gevaarlijke illusie is. Wanneer men geen duidelijke identiteit meer heeft, wanneer men zegt: "Wij zijn allemaal Europeanen: wij zijn niet Nederlands en niet Frans", dan scheidt men onzekerheid en onrust. Maar er moeten ook geen getto's worden gecreëerd. Daarom gaat mijn voorkeur niet uit naar de uitdrukking 'de multiculturele samenleving' en spreek ik liever van interculturele communicatie. Iedereen erkent de identiteit van de ander, zijn lidmaatschap van een andere cultuur, maar toch is het mogelijk om te communiceren¹⁴).

Interventies in de sociale infrastructuur zijn, de gedachtegang van Touraine volgend, aan beperkingen onderhevig. In feite ligt in de term multiculturaliteit ook een contradictio in terminis besloten. Een samenleving heeft altijd een dominante cultuur. Daarzonder zouden samenlevingen ophouden samenlevingen te zijn. Wat dan als optie overblijft, is het ingroeien van minderheden in de dominante cultuur, terwijl die cultuur daarvan tevens de nodige invloeden ondergaat. De term interculturele communicatie plaatst dergelijke processen in een realistisch perspectief.

Van een dergelijk realisme is bijvoorbeeld ook het onlangs verschenen proefschrift van

E. Hoffman doortrokken¹⁵). In zijn studie relativeert hij het belang van culturele verschillen in de zin dat die verschillen niet belangrijker zijn dan verschillen in sociale klasse, religie, leeftijd of sekse. Om culturele verschillen op het spoor te komen en misverstanden aan te pakken heeft hij het zogenaamde TOPOI-model ontwikkeld, dat autochtonen en allochtonen wil helpen elkaar onbevangen tegemoet te treden. Hij noemt dat model een pluralistische systeemtheoretische benadering van interculturele communicatie. Op filosofisch vlak heeft Procee voor een dergelijke benadering het pad geëffend¹⁶). In een studie behandelt hij de ideeënstelsels, die aan het universalisme en het relativisme ten grondslag liggen. Het universalisme gaat uit van één werkelijkheid, één methode om die te kennen en één deugdelijk stelsel van morele oordelen. Het relativisme stelt daarentegen de verscheidenheid centraal: veel werkelijkheden, veel manieren van inzicht en uiteenlopende stelsels van moraal. Beide stelsels vormen de coulissen voor het pluralisme als bijdrage voor het interpreteren van plurale samenlevingen. Verschillende invalshoeken geven een beter zicht op een dergelijke samenleving dan wanneer één perspectief dominant is. Zo bekeken kan Nederland vanuit verschillende gezichtspunten worden bekeken: als immigratieland, als multiculturele samenleving, als racistisch systeem of als pluralistische democratie.

Slot

Ik heb in dit artikel willen laten zien, dat wanneer we de mogelijkheid van ingrepen in de sociale infrastructuur van een samenlevingsverband willen onderzoeken, we niet stil moeten blijven staan bestuurlijke preoccupaties alleen, omdat die welhaast per definitie een nogal momentaan karakter hebben. Dit ruimere blikveld levert kennis op. Kennis, die beleidsprogramma's van realistische en perspectiefvolle impulsen kan voorzien. Ik zal dit proberen te illustreren. Wanneer allerwegen problemen rond de sociale integratie van Turken en Marokkanen in Nederland worden gesignaleerd, dan rijst de vraag, hoe dat komt. Zo is er een studie verschenen, die de sociale integratie van Turken vergelijkt met die van Spanjaarden en Portugezen in Nederland¹⁷). Daaruit blijkt, dat de migratie van Spanjaarden en Portugezen veel meer een individuele onderneming was dan die van Turken. Bij de laatsten bleef de band met de streek van herkomst intact, een band die met name voor de kinderen gaandeweg begon te knellen. Ook rond de sociale integratie van Marokkanen zijn studies verschenen, die met oog op het benoemen van elementen

in de sociale infrastructuur interessante gezichtspunten bevatten¹⁸). Motieven voor het verblijf van veel Marokkanen in Nederland blijken vaak instrumenteel en niet integratief van aard. Men probeert de opties van blijven of terugkeren open te houden door bijvoorbeeld het ene kind naar een moderne en het andere naar een Koranschool te sturen. De moskee dient veelal slechts voor het vervullen van godsdienstplichten, niet voor sociale contacten. Er is op grond hiervan niet alleen weinig binding met de Nederlandse samenleving, maar er is ook sprake van isolement binnen de Marokkaanse gemeenschap zelf. Dit voorbeeld dient om het belang van kennis van achtergronden te accentueren. Wanneer het bijvoorbeeld gaat om het wegwerken van taalachterstand of om begeleiding van Marokkaanse jongeren, dan kan zorgvuldige analyse vooraf een succesfactor van belang zijn. Een dergelijke analyse kan ook nadere invulling geven aan het begrip interculturele communicatie, de kansen daartoe en de bedreigingen ervan.

Niettemin blijft het element van ongewisheid een rol spelen. Overspannen wetenschappelijke pretenties zijn niet uitsluitend van oudere datum, toen in het woonschool-idee de maakbaarheid van de samenleving bewezen moest worden. Tegenwoordig figureren termen als nulmeting en monitoring als houvast, om sturend optreden van de overheid met, naar soms valt te vrezen, schijnbare zekerheden te omgeven. Van

Giddens is de notie afkomstig dat het gedrag van mensen niet altijd voorspelbaar is en dat maatschappelijk handelen omgeven kan zijn door niet-onderkende voorwaarden en onvoorziene gevolgen. En de theorie van Ulrich Beck over de risicomaatschappij laat van technologische ontwikkelingen ook de keerzijde zien. Het wijzen op ongewisheid is geen populair verhaal. Bestuurders hebben graag houvast en politici hebben behoefte aan verhalen, waar ze mee voor de dag kunnen komen. Beter dan een voorbarig geloof in het succes van ingrepen is echter een beredeneerde omgang met onzekerheid. Interventies in de sociale infrastructuur nemen vormen aan, die naar tijd en plaats verschillen. Bovendien is het object van analyse, zoals we gezien hebben, geen statisch gegeven. 'How to do'-kennis komt niet uitsluitend via het verzamelen en analyseren van feiten tot stand, maar wordt ook opgedaan in een iteratief proces, waarin al doende kennis wordt opgedaan. Te ontwikkelen onderzoeksprogramma's over sociale cohesie, integratie, infrastructuur en sociaal investeren dienen met deze aspecten terdege rekening te houden. Tenslotte kan en mag beleid niet zomaar aan de inbreng van burgers, bewoners en cliënten voorbijgaan. Het is een eis van democratie. Aan die eis van democratie zit nog een ander aspect, dat met de factor ongewisheid ten nauwste verband houdt. In een onderzoek naar de positie en functie van het sociaal-cultureel werk in

Rotterdam¹⁹) wordt melding gemaakt van het gegeven, dat 'de' politiek het werk op duidelijke producten wenst af te rekenen. Wanneer het werk echter wordt gedefinieerd als het bieden van gesubsidieerde hand- en spandiensten door 'er voor de mensen te zijn', dan laat zich dat maar moeilijk als product benoemen. Het is een dilemma, dat niet weg valt te redeneren. Van de politiek bijvoorbeeld wordt een terugdringing van de criminaliteit verwacht, geen uitbanning. Het laatste kan hooguit een nevenschijnsel van een dictatuur zijn. Zo zijn ook interventies in de sociale infrastructuur aan grenzen gebonden, die mensen zelf stellen. 'Als er nou maar eens geen mensen zouden zijn, dan zouden we alles prima kunnen regelen', is ooit uit de mond van een vermoeide ambtenaar opgetekend. Maar de burger is er nu eenmaal. Hij of zij geeft de overheid legitimiteit door van democratische rechten gebruik te maken. Soms lijken die burgers uit het blikveld te verdwijnen, wanneer ze worden benaderd als consumenten van overheidswaard, die in het 'stadswaarenhuis' komen winkelen. Ze worden ook niet meer zo geïnstitutionaliseerd vertegenwoordigd als dat met het oude particuliere initiatief het geval was. Het maatschappelijke middenveld is fluïde geworden en moeilijker traceerbaar. Wat dan overblijft is de uitdaging om met meer samenhang voortgang te boeken.

□

noten:

1. De geschiedenis van volksherstel staat beschreven in: Neij R. en E.V. Hueting. 1988. Nederlands Volksherstel 1944-1947. Een omstreden hulporganisatie in herrijzend Nederland, Lemma. Culemborg.
2. Beschreven in: In verband met Brabant. Beschouwingen bij het vijftigjarig bestaan van het Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant, 1997, Tilburg
3. Dieten, J. van.z.j. Wonen op achterstand, de geschiedenis van de eerste woonschool in Nederland: het Ravelijncomplex in Maastricht. Stedelijk Instituut voor Sociaal Werk, Maastricht.
4. Millikowski, H.Ph. 1967. Lof der onaangepastheid. Boom, Meppel.
5. Een tegenaanval van Hans Achterhuis in De markt van welzijn en geluk, een boek dat in 1979 verscheen.
6. Zo luidt een hoofdstuk uit een Europees onderzoek naar de rol van Lokale Actie: Foolen, J. en K.Vos. 1991. Worstelen met werken, wonen en welzijn in Amsterdam-Noord. Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden, Dublin, p.15-41.
7. Een sociaal en ongedeelde Nederland. Partners in stad en land. 1998. Verslag van de Commissie Maatschappelijk draagvlak versterking lokale sociale infrastructuur (Commissie Peper). Ministerie van VWS, Rijswijk.
8. Gowricharn, R. 1998. Hollandse contrasten. Over de keerzijde van sociale integratie. Forum, Utrecht.
9. Tweedeling in perspectief. Rapporten aan de Regering, nr. 50, 1996. WRR, SDU, Den Haag, p. 89-102.
10. Gowricharn, p. 52.
11. Lindo, F. e.a. 1997. Op zoek naar eigen kracht; vrijwilligerswerk en burgerschap onder minderheden. Achtergrondstudie bij Uitsluitend vrijwillig? Maatschappelijk actief in vrijwilligerswerk. Rijswijk.
12. Nijs, W.F.M. de. 1987. Alain Touraine: het sociologisch geweten van de geprogrammeerde samenleving. Tilburg University Press
13. Boog, B.W.M. 1988. Het aktionalistisch paradigma van Alain Touraine cs: sociologie van de nieuwe tegenbeweging. Stubeg, Hoogezaand.
14. Touraine, A. 1994. Qu'est-ce que la démocratie. Fayard, Parijs
15. Touraine, A. Pourrons-nous vivre ensemble? Égaux et différents, Fayard, Parijs.
16. De politiek van het subject, interview met Alain Touraine door Marcel Maussen (www.pscw.uva.nl).
17. E.M. Hoffman, 1999. Het TOPOI-Model, een pluralistische systeemtheoretische benadering van interculturele communicatie. Utrecht.
18. H. Procee. 1991. Over de grenzen van culturen. Amsterdam.
19. Lindo, F. 1991. Maakt cultuur verschil? De invloed van gedragspatronen op de onderwijsloopbaan van Turkse en Iberische migrantengroepen.
20. Pels, T. 1991. Marokkaanse kleuters en hun culturele kapitaal; opvoeden en leren in het gezin en op school. Leiden.
21. Kemper, F.H.C. Religiositeit, etniciteit en welbevinden bij mannen van de eerste generatie Marokkaanse moslimmigranten. Nijmegen.
22. Hooijdonk, G. van en A. Raspe. 1995. Sociaal-cultureel werk in Rotterdam, een onderzoek naar positie en functie. Nijmegen.

door Fenny Gerrits

Opbouwwerk als algemene voorziening

Welzijnswerk 'over een andere boeg'

In MO/Samenlevingsopbouw nummer 167 was een bericht aangehaald in de rubriek 'Stad en Land' dat uit de Leeuwarder Courant afkomstig was. In het item werd beschreven hoe de vergadering van de raadscommissie Welzijn in september verliep. PvdA-wethouder Hermien de Haan betoogde tijdens die vergadering dat "andere uitgangspunten het beleid moeten gaan bepalen." Volgens de krant wilde "ze het jongerenwerk en het opbouwwerk omvormen van bijzondere voorzieningen voor knelpunten in algemene voorzieningen voor iedereen." Concreet betekent dit dat alle stadsdelen de beschikking krijgen over een jongerenwerker en een opbouwwerker. Van hen verwacht De Haan geen hulpverlening maar ondersteuning bij activiteiten. Aldus de Leeuwarder Courant (27-9-1999). Voldoende aanleiding voor een interview, zo redeneerde de redactie. Hieronder volgt een impressie van dat gesprek.

MO: Wij hebben in Den Haag via de berichtgeving door de Leeuwarder Courant vernomen dat u het voornemen heeft om het opbouwwerk in alle wijken van Leeuwarden als algemene voorziening opnieuw in te voeren. Hiermee gaat Leeuwarden ongetwijfeld 'terug naar af' in de zin dat nog niet lang geleden grote delen van het opbouwwerk zijn wegbezuinigd. Waarom deze ommekeer?

Mw. De Haan: Wij willen graag het opbouwwerk in alle wijken terugbrengen, maar niet om de bezuinigingen in het verleden terug te draaien. De kern van de argumentatie voor die bezuinigingen was gelegen in het feit dat het opbouwwerk toen kennelijk niet

in staat was om voldoende zichtbaar nut te demonstreren.

Bij ons komt het voornemen om opbouwwerkers aan te stellen in de wijken voort uit de discussie over het nieuwe sociale beleid. Het begrip 'enabling' speelt daarin een centrale rol. We willen ons sociale beleid meer naar de wijk brengen, op wijkniveau mensen weer opnieuw in staat stellen om producent te zijn, in plaats van consument.

In onze samenleving is inmiddels een situatie ontstaan waarin de overheid van alles dropt op de hoofden van de mensen, de mensen droppen hun problemen vervolgens weer op het bordje van de overheid. In een dergelijke negatieve wisselwerking tussen burger en bestuur wil het gemeentebestuur een proces op gang brengen en faciliteren, via de inzet van opbouwwerk dat mensen stimuleert om zelf hun problemen op te lossen. Opbouwwerkers mogen mensen hun problemen niet afnemen, maar moeten hen helpen zelf hun problemen op te lossen. Het opbouwwerk moet werken langs inhoudelijke lijnen. De gemeente toetst op inhoud.

MO: Wat bedoelt u met 'toetsen op inhoud'?

Mw. De Haan: Leeuwarden heeft in het verleden veel bezuinigd op welzijnswerk. Er waren nog maar twee opbouwwerkers over in twee gebieden in de stad. Het jongerenwerk idem dito. Vervolgens bleek dat buurtbewoners behoefte hadden aan een jongerenwerker. In het kader van het Ontwikkelingsplan Wijkaanpak bleek dat een aantal wijken het geld (wijkbudget) willen gebruiken voor een jongerenwerker, die de aanwezige jeugdproblematiek in de

buurt moet oplossen. Tegemoet komen aan dergelijke wensen van bewoners, zeker als ze breed worden gedragen zie ik als de taak van het bestuur.

Ook het opbouwwerk krijgt te maken met inhoudelijke voorwaarden. Het gemeentebestuur wil een dekkend systeem van opbouwwerkers over de hele stad in het leven roepen. In deze vier stadsdelen zoekt het opbouwwerk maar uit wat waar nodig is en vormt kader. Inhoudelijke voorwaarden hierbij zijn dat de wijk meer invloed op het beleid en op de eigen situatie moet krijgen. Als wethouder treed ik hier dan ook nadrukkelijk meer naar de achtergrond om ruimte te creëren voor de inbreng van burgers.

MO: Waarom denkt u dat welzijnsinstellingen moeite (kunnen) hebben met dergelijke kwalitatief geformuleerde opdrachten?

Mw. De Haan: Er wordt eigenlijk een cultuuromslag van die instellingen gevraagd, dat is over het algemeen een pijnlijk proces. Kern van mijn welzijnsbeleid wordt gevormd door de vraag of voorzieningen de burgers wel bereiken. De beantwoording van deze vraag levert meteen een leidraad voor vernieuwing op. Ten aanzien van alle welzijnsvoorzieningen (ook maatschappelijk werk, verslavingszorg etc.) probeer ik diezelfde slag te maken. Als belangrijkste valkuil voor een gemeentebestuur zie ik de dreiging dat instellingen en gemeente kunnen verzanden in een bureaucratisch proces.

De nasleep van het projectdenken is hierbij een hinderlijk restant van vroeger tijden. Als een project succesvol is moet het beleid worden. Je kunt niet alles betalen als gemeentebestuur en als een project niet

loopt moet je het durven loslaten. Ieder jaar nieuwe projecten bedenken en steeds de keus maken voor handhaving van een projectmatige aanpak leidt niet tot een degelijk en consistent welzijnsbeleid. In dat kader ben ik ook bereid om deskundigheidsbevordering van welzijnswerkers te subsidiëren. Instellingen van nu zullen hun medewerkers beter moeten toerusten om hun taken op eigentijdse wijze te kunnen vervullen.

MO: Als u uw wethouderschap beëindigt, wat moet dan volgens u minimaal bereikt zijn?

Mw. De Haan: Op grond van de procesgang op dit moment denk ik dat er veel tijd nodig is om die volledige omslag te maken. Als ik in mijn functie van wijkwethouder wel eens een buurtvergadering meemaak, zie ik dat burgers het grootste deel van de tijd besteden aan onderwerpen die van gemeenteweg zijn opgelegd. Dat moet veranderen. Burgers moeten in al die verbanden zoals

bewonersorganisaties, buurtverenigingen etc. hun eigen dingen leren inbrengen en zich daarmee bezig houden. Als ik vertrek

uit Leeuwarden als wethouder hoop ik dat ik mensen minimaal de sleutel in handen heb gegeven voor verbetering van hun eigen situatie.

Beleidskader lokaal sociaal beleid

In Leeuwarden is in 1998 een Beleidskader Lokaal Sociaal Beleid opgesteld waarin de tot dan toe nieuwe inzichten omtrent het te voeren Welzijnsbeleid uiteengezet worden. Als leidraad van deze nieuwe strategische visie op welzijn heeft de gemeente Leeuwarden het begrip 'enabling' van socioloog Kees Schuyt gekozen.

De socioloog Schuyt onderscheidt een vijftal mogelijkheden (strategieën) voor de overheid om afhankelijke groepen door interventie te helpen. Kort samengevat komen ze op het volgende neer:

- geef ze geld
- geef ze rechten
- geef ze politieke macht
- geef ze deskundige hulpverleners
- geef ze middelen om zichzelf verder te helpen.

Volgens Schuyt zijn het vooral de strategieën geld, rechten en deskundige hulpverleners die in het sociaal beleid tot nu toe de boventoon hebben gevoerd. Voorbeelden zijn het uitkeringsstelsel (geld), expansie van welzijns- en andere rechten en de groei, professionalisering en specialisatie van hulpverleningsinstellingen (deskundige hulpverleners). Het zijn juist deze strategieën geweest die de afgelopen jaren het meest onder kritiek zijn komen te staan en als gevolg daarvan hebben moeten inleveren.

Deze strategieën hebben bovendien geleid tot verkokering en fragmentatie van beleid, terwijl voor een aantal grote sociale problemen geen inhoudelijke maar vooral procedurele oplossingen zijn gezocht. Ook zou er, volgens de socioloog Schuyt, te weinig aandacht binnen het sociaal beleid zijn geweest voor de "enabling-strategie", de strategie waarbij afhankelijke groepen de middelen krijgen aangereikt, waarmee ze problemen zelf op kunnen lossen. Een vertaling van het begrip "enabling" zou ook kunnen zijn "het mogelijk maken", bijvoorbeeld het mogelijk maken dat mensen kunnen participeren. Schuyt pleit ervoor dat gemeenten in hun beleid de nadruk leggen op deze nieuwe strategieën 'politieke macht' en 'enabling'.

Het door Schuyt beschreven patroon is ook in het beleid van de gemeente Leeuwarden te herkennen. Er is sprake van verkokering en fragmentatie van het beleid zowel in de gemeentelijke organisatie als in het welzijnsbeleid. Diverse bezuinigingsronden hebben leemten in het welzijnsaanbod doen ontstaan en met de huidige aanpak en middelen lukt het onvoldoende om de ontstane problemen aan te pakken. Het gaat echter te ver om te stellen dat de "oude strategieën geld, rechten en hulpverleners" verantwoordelijk zijn voor de geschetste problemen en daarmee zouden hebben afgedaan. In die zin doet de benadering van Duyvendak, hoogleraar Opbouwwerk aan de Erasmusuniversiteit van Rotterdam, meer recht aan de rol en de effecten van de genoemde strategieën. De "oude" strategieën worden, in de visie van Duyvendak, niet tegenover de "nieuwe" strategieën gezet maar vormen de basis en de ondersteuning van waaruit de strategieën "enabling" en het geven van politieke macht meer aandacht kunnen krijgen. Een goede hulpverlener werkt op een "enabelende" manier. Rechten (bijvoorbeeld het recht op inspraak) ondersteunen maatregelen om burgers meer invloed te geven op het politieke besluitvormingsproces." (Nota 'Beleidskader lokaal sociaal beleid' (pagina's 12 en 13), Gemeente Leeuwarden. November 1998.)

Arbeid voor de mens of mensen voor de arbeid?

door Anton Nigten en Louis de Jel, Stichting Aarde en Pierre Brands, De Vuurdoop, Tilburg

Manteau: Bijdrage voor MO/Samenlevingsopbouw naar aanleiding van de door VIBOSO en CEBSD in Brussel en Gent georganiseerde conferentie 'Buurteconomie werkt' op 25 en 26 november 1999.

Onlangs gaven voormalig premier Lubbers en Dr Bovenberg in Trouw van 29 november 1999 een stevig commentaar op het paarse beleid dat nogal eenzijdig gericht is op betaald werk. De kern van hun kritiek was dat met de huidige oververhitte economie bij een te starre fixatie op betaald werk, uit het oog verloren wordt dat er tal van zaken zijn die in de knel dreigen te komen. En ze somden een indrukwekkende lijst op van werkzaamheden die veelal door vrijwilligers verricht worden en die steeds vaker blijven liggen doordat alle energie, aandacht en geld uitgaat naar het betaalde werk. Om de druk op de arbeidsmarkt te verlichten moeten bijstandsmoeders met kleine kinderen aan het werk, wordt de VUT afgeschaft, moet de pensioengerechtigde leeftijd opgeschoven worden, en moeten de WAO-ers met alle macht weer aan het (betaalde) werk.

"Een groot aantal groepen (WAO'ers; ongeschoolden; langdurig werklozen) heeft ondanks de gespannen arbeidsmarkt nog nauwelijks toegang tot het formele arbeidsproces. Zonder betaalde baan dreigt uitsluiting. Een neerwaartse spiraal dreigt, waarbij talenten niet meer gecultiveerd worden,

zelfrespect, regelmaat en leefdicipline verloren gaan en het arbeidsethos binnen een sociale groep wordt uitgehold. Apathie of criminaliteit zijn het gevolg. Het doorbreken van deze spiraal vraagt om beleid gericht op laaggeschoolden".

Deze problematiek vertoont sterke parallellen met de thema's die op de conferentie 'Buurteconomie werkt' in Brussel en Gent

besproken werden. Maar nu eerst enkele impressies van een zeer boeiende en inspirerende conferentie.

Bijna alle projecten en initiatieven draaien om het revitaliseren van achterstandswijken en regio's, en om de reïntegratie van 'buitengesloten' bevolkingsgroepen in de samenleving:

Enkele kritische gedachten naar aanleiding van de conferentie.

De economische achtergronden bij de buurteconomieprojecten:

aan arbeid in de reguliere sector worden steeds hogere eisen gesteld, de arbeidsproductiviteit neemt steeds toe, er vindt een voortdurende mechanisering en arbeidsuitstoot plaats. Mensen met 'talent' kunnen het tempo en de hoge eisen bijbenen, maar anderen vallen eruit. Weggeconcurrerd, ontslagen, ziekgeworden. Deze mensen moeten weer opgelapt worden en aan ander werk worden geholpen. Dat lukt vaak, maar er zijn ook mensen die dat niet (meer) kunnen opbrengen. Zij kunnen nuttige dingen doen in de buurt. Op zich heel goed: iedereen aan het werk, en iets nuttigs doen. Maar als we niet oppassen wordt het een doekje voor het bloeden. Het lijkt een beetje op werkverschaffing voor 'tweederangsburgers'. Terwijl de opbouw van de derde sector een breekijzer zou kunnen zijn voor diepgaande maatschappelijke veranderingen.

Het werk in de derde sector is van het allergrootst belang voor de sociale cohesie, tegen eenzaamheid, tegen agressie en criminele activiteiten. Er zijn prachtige en onvoorstelbare resultaten geboekt.

Uitgangspunt van buurteconomieprojecten is echter dat ze niet concurrerend mogen zijn met het bedrijfsleven. Enigszins gechargeerd gezegd: de marktsector produceert voor de 'haves' en de derde sector voor de 'have-nots'. Het marktsegment 'armen' is toch niet interessant voor het bedrijfsleven. Als ze - met overheids subsidie - gaan concurreren met de marktsector, dan is dat voor velen niet acceptabel.

Maar misschien zou het andersom moeten: de marktsector mag niet concurreren met de derde sector: bijvoorbeeld geen capabele mensen weghalen die voor de buurteconomie en de sociale cohesie van vitaal belang zijn, geen subsidies wegkapen die voor een wijk op achterstand onmisbaar zijn (want ook de marktsector krijgt veel 'subsidies'); niet het geld uit een achterstandswijk weg laten stromen. Kortom, niet de krenten uit de pap vissen!

Laten we ruimte maken voor initiatieven vanuit de mensen zelf, met eigen keuzes en eigen voorkeuren. Zoals momenteel op verschillende plaatsen in de landbouw al gebeurt in het kader van interactief beleid. Laten we de eigen ontwikkeling faciliteren, waarbij de mensen op lokaal niveau samenwerken en zo de individualisering doorbreken, met oog voor ontwikkelingen waar de markt geen boodschap aan heeft, maar mensen wel.

Bouillon, een prachtig klein historisch en toeristisch stadje had zwaar te lijden onder de economische crisis. De meeste ondernemingen moesten hun deuren sluiten en de oudere werknemers werden werkloos. Het 'centre de guidance' organiseerde in samenwerking met de sociale dienst van de gemeente bijeenkomsten met werklozen die uit deze situatie wilden geraken. Ze wilden nuttige initiatieven ontplooiën die ook beantwoordden aan een duidelijke behoefte in de stad. De creatie van nieuwe jobs en buurtdiensten gaat nu hand in hand met de toeristische promotie van de streek.

De situatie in Bouillon, Wallonië, is in meerdere opzichten exemplarisch voor grote gebieden in Europa. Sluiting van bedrijven in de tachtiger jaren, verarming met al zijn bijverschijnselen, en het daardoor op achterstand geraken van hele regio's en stadswijken. We zien in veel initiatieven die daarop her en der in Europa van de grond komen dat 'ons armoe bijeengebracht wordt' zoals de toneelgroep de 'Internationale nieuwe scène' in de zeventiger jaren zong. Aan creativiteit en inzet geen gebrek. Met name daar waar de burgers in de gelegenheid gesteld worden om een nieuwe start te maken op basis van hún capaciteiten en met het oog op hún eigen behoeften in de eigen omgeving is het onvoorstelbaar wat er ondanks een chronisch gebrek aan middelen gerealiseerd wordt: opleidingen op maat voor de doelgroep; werkateliers van waaruit diensten verricht worden waaraan grote behoefte is; begeleiding bij de start van eigen bedrijven; benutting van oude gebouwen die eigenlijk gesloopt hadden zullen worden, voor tal van doeleinden; projecten voor jongeren die zich op straat vervelen; kinderopvang; buurtklussenbedrijven. Kortom, te veel om op te noemen.

Zeer leerzaam en inspirerend. Je zou wensen dat we hier in Nederland al zover waren. Terug in de trein van Brussel naar Nederland, pogend om alle indrukken te verwerken, kwamen we echter al pratend ook tot enkele vraagtekens:

1. Er is nagenoeg nergens een analyse gemaakt waarom delen van het platteland en delen van grote steden op achterstand zijn gekomen.
2. Er werden geen Nederlandse projecten of initiatieven gepresenteerd.
3. Bij bijna alle projecten en activiteiten is een structureel tekort aan financiële middelen.

Het eerste punt: de gebrekkige analyse. Je kunt je afvragen of zo'n analyse wel nodig

Een praktijkvoorbeeld uit Gent:

De stad Gent is zeer actief met tewerkstellingsprojecten en buurteconomie. Zo loopt er een project in de wijk Muide-Meulestede, waarbij de stad samenwerkt met een projectontwikkelaar, het opbouwwerk, buurtorganisaties en bewoners.

Het betreft een voormalig haven- en industriegebied met arbeiderswijken. De havengebouwen kwamen leeg te staan en verkrotten en dat nam de buurt in de teloorgang mee. Genoemde partners zagen mogelijkheden om het gebied te revitaliseren, o.a. omdat het om industrieel erfgoed gaat. De projectontwikkelaar gaat winkels, horeca, ruimtes voor kleinere bedrijven en appartementen e.d. in het gebied maken, gebruikmakend van de bestaande gebouwen. De bewoners staan in het algemeen vrij positief tegenover het project, omdat ze een 'social return' bedongen hebben: de projectontwikkelaar en de nieuwe bedrijfjes zullen werkloze buurtbewoners met voorrang aan werk helpen. Voorts zal de stad Gent een manager aanstellen die de nog bestaande maar zwakke bedrijven nieuw leven zal inblazen, een huisvestingsactieplan zal maken voor de wijk (sociale woningbouw) een verkeerscirculatieplan in verband met extra verkeer door de winkels, en een weekmarkt houden.

Interessante wijkinitiatieven zijn er voorts van de VZW Ateljee die tewerkstellingsprojecten organiseert zoals een kringloopwinkel en een uitleen van werk materiaal voor de buurt. De buurtvrijwilligers vinden dit een zinvolle tijdsbesteding. Er wordt gezocht naar mogelijkheden om financieel meer te doen voor de vrijwilligers.

Tenslotte is er het project de Loods: een oude loods wordt in samenwerking met de wijk en ingeschakelde werklozen uit de wijk verbouwd tot buurtactiviteitencentrum. Het beheer zou aan de bewoners worden overgedragen.

is. In elke streek die verarmt weet men feilloos welke fabrieken en bedrijven er onlangs gesloten zijn. En elke werkloze weet ook in het algemeen waarom hij of zij niet aan de bak komt: gebrek aan werk, niet beschikken over de vereiste kennis en capaciteiten, of te duur zijn. Een gedegen analyse lijkt dus volstrekt overbodig. Lijkt, want er is niets vanzelfsprekends aan dat een fabriek of bedrijfstak sluit. Daar liggen economische mechanismen en besluiten aan ten grondslag. De crisis van de tachtiger jaren vormde het hoogtepunt van de neergaande golf van de 50 jaarscycli die door Kondratieff begin deze eeuw zijn ontdekt. Kort gezegd luidt zijn verhaal als volgt: sinds de tweede helft van de vorige eeuw kent de economie periodes van hoogconjunctuur van ongeveer 25 jaar, afgewisseld met periodes van laagconjunctuur, ook van 25 jaar. Nu zitten we sinds 1990 weer in de opgaande lijn. En in 2015 zal dat weer omslaan, althans volgens deze modellen. Een tweede kenmerk van de huidige economie is echter, en dat is betrekkelijk nieuw, dat een grote groep mensen ook in de bloeiperiode niet langer deel kan nemen aan het arbeidsproces. De eerste en de tweede sector - de markt en de overheid - hebben vooral behoefte aan geschoolde mensen die in staat zijn zich aan te passen aan de daar geldende eisen. Als je daar niet aan voldoet lig je eruit, of kom je er niet in. Als je een donkere huidskleur hebt, te oud bent, laaggeschoold en vrouw, of als je niet

meer mee kunt in de ratrace, dan wordt het moeilijk of onmogelijk om werk te vinden. Ook als het economisch heel goed gaat. De derde sector, de sociale sector, de buurteconomie of regionale economie, allemaal benamingen voor die groep van activiteiten waar een grote behoefte aan is, maar die an sich te weinig geld opleveren om van te leven- en dus niet opgepakt worden door de marktsector, en al te vaak verwaarloosd worden door de publieke sector - wordt zo de plek waar de mensen terechtkomen die niet (meer) meekunnen of willen in de beide andere sectoren. En de overheden geven mondjesmaat geld om deze derde sector gaande te houden. Daar is overigens ook een reden voor: overheden zijn gefixeerd op het aantrekkelijk houden van het land of de regio als vestigingsgebied voor grote investeerders. En grote investeerders hebben een ongelofelijke machtspositie. 'Wat biedt u, overheid?' En overheden zijn bereid om heel veel te bieden, om in godsnaam deze bedrijven maar binnen te krijgen en binnen te houden. De milieueisen worden versoepeld (denk aan Schiphol), de vakbonden worden koest gehouden (Iowa, VS), de belastingtarieven worden verlaagd, gratis bedrijventerreinen uitgegeven, bestemmingsplannen worden aangepast, infrastructurele voorzieningen worden gratis gebouwd en aangelegd etc. En nog gaan ze weg als het hun uitkomt:

Nedcar in Born; Nissan in Amsterdam;
NUON in Arnhem; McCain in Waspik.

Uit het empirisch onderzoek van Michael Shuman blijkt dat er in de VS zelfs enorme bedragen per arbeidsplaats gegeven worden (we praten dan over honderdduizenden dollars per arbeidsplaats) aan bedrijven. De conclusie van Shuman is dan ook zo helder als de blauwe hemel in september: zorg dat je lokale en regionale bedrijven versterkt, bedrijven die niet gemakkelijk weg kunnen gaan, en laat je vervolgens niet chanteren door de grote (internationale) bedrijven. Hij stelt dat 80 % van de menselijke behoeften regionaal gedekt kunnen worden: lokaal krediet; lokaal voedsel; lokale bouwmaterialen; regionale computerbedrijven (Tulip); regionale medicijnen. In verschillende landen worden deze regionale bedrijven al opgebouwd: alleen al in de VS zijn er 16.000 instellingen voor lokaal krediet, en meer dan 700 boerenbedrijven die hun producten ter plaatse afzetten.

Het tweede punt: geen Nederlandse projecten op de conferentie in Brussel. Misschien komt dat omdat er weinig Nederlandse buurteconomieprojecten zijn, doordat de inspanningen van het opbouwwerk gericht zijn op activiteiten buiten de economische sfeer (kwaliteit van de leefomgeving) of op toeleiding tot de reguliere arbeidsmarkt? En dat hangt dan wellicht weer samen met de fixatie van Paars op werk, werk en nog eens werk.

Het derde punt: het structurele tekort aan financiële middelen: we zijn er van overtuigd dat dat samenhangt met het dominante economisch paradigma dat een economie alleen kan bloeien als die stevig verankerd is in de mondiale economie. Het grootste deel van de publieke middelen moet daartoe volgens deze opvatting worden aangewend. Daar zetten wij echter met Shuman stevige vraagtekens bij. Je economie wordt zeer kwetsbaar, en je kunt al helemaal geen

maatregelen nemen voor als het straks in 2015 echt eens misgaat. Als de overheden de regionale economie durven versterken komt er ook meer ruimte om de derde sector te financieren en als zelfstandig onderdeel van de economie te laten bloeien, en zo te voorkomen dat een steeds groter deel van de bevolking - met name de laaggeschoolden - buitengesloten wordt.

Aardig wat stof voor discussie lijkt ons. (De auteurs zijn lid van het netwerk Sociale Economie, opgericht door Stichting Aarde en het LCO.)

□

Een vader- centrum in Laak

Analoog aan de moedercentra in Nederland, waarover al vaker in MO/Samenlevingsopbouw is gepubliceerd, wordt er op dit moment in het stadsdeel Laak te Den Haag gewerkt aan de realisatie van een Vadercentrum. Het concept van de Moedercentra is zeer succesvol gebleken. Daarom werd er vanuit de politiek op de conferentie, 'Moedercentra en Lokaal Sociaal beleid' de stelling geponeerd, dat dit concept mogelijk ook ingezet zou kunnen worden voor mannen in een achterstandssituatie.

Een aantal bij de conferentie aanwezige politici, beroepskrachten en organisaties hebben deze uitdaging aangenomen en zijn aan het werk gegaan. De groep heeft sindsdien met veel daadkracht geopereerd. Vanuit de PvdA is aan het College van Burgemeester en Wethouders een notitie aangeboden. In een bijeenkomst van bewoners, organisaties en raadscommissieleden is uitgebreid gediscussieerd over het bestaansrecht van een Vadercentrum in het stadsdeel. Deze gezamenlijke activiteiten hebben geleid tot een besluit van de Gemeenteraad, waarbij het Vadercentrum voor de komende 3 jaar geld en middelen zijn toegezegd.

Inmiddels zijn beroepskrachten en mannen in het stadsdeel hard aan het werk gegaan. Er is een enquête uitgezet, waarbij mannen hun wensen ten aanzien van activiteiten, scholing en werkgelegenheid kenbaar kun-

nen maken. Op basis van de eerste resultaten uit deze enquête is er op zondag 21 november een proefdag georganiseerd. Op deze dag is er door 50 mannen afkomstig uit 9 verschillende culturen kennis gemaakt met cursussen, zoals EHBO, weerbaarheid, fotografie, modelbouw, dammen en zelfportret tekenen. De aanwezige kapper, ouderwetse barbier en masseurs werden druk bezocht. Vanuit deze bezoekersgroep wordt in de komende maanden verder gewerkt aan de realisatie van een echt Vadercentrum in Laak.

Voor nadere informatie over het Vadercentrum in Laak kunt u terecht bij Diaconaal Werk Oase vragen naar: Leendert Verzijden of Anita Schwab, telefoon 070 - 396 1224

of bij de Stichting Welzijnsorganisatie Laak & Rijswijk vragen naar: Wouter van Welzen, telefoon 070 - 399 2201

□

Kiosk

door Jos van Meeuwen

Work/life, de kunst van het combineren

"Mannelijke managers werken per week 31% meer dan contractueel is overeengekomen. Vrouwen overschrijden hun arbeidscontract met 22%. Bijna de helft beschouwt deze structurele vorm van overwerk als toewijding aan de zaak. Maar op de achtergrond begint wel iets te knagen ..."

Volgens onderzoek ervaren Nederlandse werknemers de hoogste werkdruk in Europa. Tegelijk genieten de Nederlandse werknemers naar eigen zeggen de grootste arbeidssatisfactie. Nog zo'n opmerkelijke paradox: volgens een onderzoek van het CBS hebben werkende vrouwen meer lol in het leven dan huismoeders zonder baan ("CBS: werken maakt vrouwen gelukkig"). Tegelijkertijd bericht de Amsterdamse krant Het Parool: "De WAO loopt vol met vrouwen".

Inmiddels roepen de minister van Economische Zaken, Annemarie Jorritsma, en de oud-voorzitter van de werkgeversorganisatie VNO-NCW, Hans Blankert, in koor dat de Nederlandse werknemers langer moeten gaan werken (in uren en in jaren). Onderzoek onder de Nederlandse werknemers wijst echter uit dat de meesten van hen juist korter willen werken. En terwijl het kabinet af wil van de verplichte pensionering in het kader van de bestrijding van de krapte op de arbeidsmarkt, peinst 80% van de Nederlandse werknemers er niet over om na zijn/haar 65e te blijven werken (**Intermediair**, 11 november 1999).

"Wie te hard moet werken, wordt dom" (Claus Offe, politico-loog)

Het zijn met name de hoogopgeleide werknemers in Nederland, die klagen over (te) hoge werkdruk: hoe hoger opgeleid, hoe meer werkstress! De werknemers, die geen last hebben van werkdruk, zijn geneigd om de oorzaak van te hoge werkdruk te leggen bij de klagende werknemers zelf: zij werken niet efficiënt genoeg en/of zij kunnen de druk van hun baas/arbeidsorganisatie om meer te doen niet weerstaan. Het weekblad *Intermediair* legde zijn (hoogopgeleide) de stelling voor: "Wie overwerkt, heeft hart voor de zaak" (voor de wekelijkse stelling zie: www.intermediair.nl). De afwijzende opvatting van de meerderheid werd als volgt verwoord door een van de respondenten: "Wie meteen zijn werk neerlegt als het tijd is om naar huis te gaan, heeft geen hart voor de zaak. Wie altijd overwerkt, is niet goed in timemanagement"

(**Intermediair**, 18 november 1999).

Volgens anderen wordt het probleem niet gevormd door het werk maar gaat de moderne mens vooral gebukt onder 'leefdruk': "Druk, druk, druk en moe, moe. Het moderne leven gaat niet altijd over rozen. We willen meer, soms eigenlijk alles. Een carrière, plus de zorg voor kinderen, een huishouden, sociale contacten, regelmatige vakanties, sporten, cursussen en andere zaken".

'Nederlands grootste business magazine', (**Management Team** 5 november 1999), heeft het startsein gegeven voor een

'Nationaal Work/Life Debat' met de publicatie van de resultaten van 'het grootste Work/Life-onderzoek' onder ruim zeventienhonderd Nederlandse managers dat werd opgezet in samenwerking met Opportunity in Bedrijf en Motivaction, bureau voor onderzoek en strategieontwikkeling. Het onderzoek bevestigt, dat betrekkelijk veel Nederlandse managers kampen met spanning tussen werk en privé. Weliswaar is 69% van de ondervraagde managers tevreden met de bestaande situatie, maar bijna 30% ervaart deze als problematisch (onder Engelse managers geldt dit voor de helft). Bijna tweederde van de Nederlandse managers zou het privéleven voorrang geven boven de carrière, als ze het zelf voor het zeggen hadden. 40% van de ondervraagde managers klaagt tegelijkertijd dat zij door de steeds hogere eisen die het werk stelt, steeds minder toe komen aan hun persoonlijk leven. Vier van de tien managers zijn bereid om salaris in te leveren in ruil voor korter werken. De helft geeft de voorkeur aan een werkweek van vier, desnoods lange, dagen boven de bestaande praktijk van vijfenhalve dag werken per week. Het probleem wordt het sterkst ervaren onder jongere managers (tot 40 jaar). Zij tonen ook de grootste veranderingsbehoefte en -bereidheid. Vrouwen hebben voor hun eigen gevoel minder vaak de juiste balans gevonden tussen werk en privé dan mannen, maar zij lijken die balans vaker daadwerkelijk te herstellen door parttime te gaan werken.

"Bedrijven die goed omgaan met de balans (tussen privé en werk) zijn de winnaars van morgen" (staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Annelies Verstand)

De generatiekloof tussen oudere en jongere managers hangt samen met normen- en waardenpatronen (vrouwenemancipatie) en de factor 'thuiswonende kinderen'. De oudere, traditioneel-denkende managers maken overwegend de dienst uit in de Nederlandse arbeidsorganisaties. Het is dan ook niet verbaazingwekkend dat er nog nauwelijks ondernemingen en instellingen zijn, die zich het probleem van de spanning tussen werk en privé bij hun werknemers aantrekken. Veel werkgevers beschouwen de privébehoefte van hun werknemers ten onrechte (want kortzichtig) louter als een probleem van die werknemers zelf. Volgens de initiatiefnemers tot het nationaal Work/Life debat wordt 'het vermogen om een goede verhouding te vinden tussen "werkzame" en "vrije" uren' echter steeds meer een doorslaggevende factor voor het creëren van betrokkenheid bij het werk. Arbeidsorganisaties die deze realiteit onder ogen zien en zich moeite getroosten om die balans te helpen bewerkstelligen, zullen daar volgens Management Team op langere termijn de vruchten van plukken.

"Bij mij lopen werk en privé volkomen door elkaar. Ik heb geen idee hoeveel uur ik in touw ben. Dagen, avonden, weekenden: het zijn allemaal potentiële werkmomenten" (Richard Steenborg, voorzitter van de Stuurgroep Dagindeling)

Het blad heeft een aantal 'opnieleiders' gevraagd om commentaar op de onderzoeksresultaten. Volgens Steenborg

zijn arbeidsorganisaties van nature conservatief. Ze hebben andere doeleinden dan het verbeteren van de balans tussen privé en werk tot de arbeidsmarkt hen dwingt om het anders te doen. Hij bespeurt een omslag bij grote beursgenoteerde bedrijven als Unilever, ING, Shell, ABN Amro en Rabo: "Daar heb je visionaire ondernemers, die zagen dat vrouwen vertrekken en dat ook mannen een spanning tussen werk en privé ervaren". Ronald de Leij, directeur sociale zaken van de werkgeversorganisatie VNO - NCW, signaleert nog veel koudwatervrees bij werkgevers: "Onwillige werkgevers praten eigenlijk tegen zichzelf; een aankomende manager die het anders wil, confronteert hen met de dingen die ze zelf hebben gemist". Ingrid Faber, voorzitter van Jong Management en ondernemer, ziet het vooral als een uitdaging om al de wensen van de werknemers te organiseren en te managen. Dat lijkt lastig, maar het is volgens haar goed mogelijk. De idee-fixe dat het verlangen naar een lagere werkdruk en meer flexibiliteit wijst op een gebrek aan commitment is onhoudbaar, aldus Liesbeth Pruijs, directeur van Opportunity in Bedrijf: "In de nieuwe economie draait het om wat je aflevert en niet om waar en wanneer je dat doet. Dat vraagt ook om een andere manier van leidinggeven. Meer coachend en minder hiërarchisch, meer uitgaand van vrouwen dan van controle". De Leij heeft daarover zo zijn twijfels: "Hoe controleer je een prestatie die op afstand wordt geleverd? Het gezegde luidt niet voor niets: het oog van de meester maakt het paard vet". Volgens Verstand komt het overheidsbeleid - meer kinderopvang, zorgverlof, deeltijd, ook voor mannen, en een andere niet op de kostwinner gerichte dagindeling - de wensen van de werknemers die tobben met de afstemming van werk en privé, een eind-

weeg tegemoet: "Wij willen ruimte scheppen voor nieuwe kaders. Dat past ook in het moderne managementdenken. Je moet kijken naar hoe de samenleving functioneert en dan bouw je scholen, supermarkten en openbaar vervoer niet zo ver uit elkaar. Er is een grote efficiëntieslag nodig. Slimmer met vervoersmanagement omgaan, thuiswerken, de brede school, een handiger ruimtelijke ordening van nieuwe woongebieden. Dat zal drukbezette mensen lucht geven". Onnodig om te zeggen dat Verstand en de andere goeroes zelf werkweken maken van zestig tot zeventig uur. Voor hen ligt het tenslotte anders. Zij ervaren de lange werkweek niet als een belasting. Zij doen het met veel plezier, want wat zij doen mag eigenlijk geen werk heten. "Mijn werk is voor mij hoofdzaak en dus werk ik altijd", zegt De Leij. Hij erkent dat de gezinsactiviteiten wel eens in het gedrang komen door zijn 'gedrevenheid', maar dat wordt volgens hem voldoende gecompenseerd door 'de mogelijkheden en geneugten die mijn werk mij en mijn gezin bieden'. In het kader van het Work/Life debat bevat Management Team verder artikelen over de carrière van de vrouw als wisselgeld voor rust aan het thuisfront, over bedrijven die voor hun werknemers de boodschappen en de was doen en over verlofsparen of 'tijdbankieren' (het sparen van vrije tijd om er een langere tijd tussen uit te kunnen knijpen): werknemers willen wel, maar de werkgevers zitten er mee in hun maag en de fiscus en de banken doen moeilijk.

Succes als keuze

"Je kunt de wind niet veranderen, maar voor de stand van de zeilen ben je zelf verantwoordelijk", is zijn motto. "Je kunt niet veranderen dat je ziek wordt, je partner verliest of in

het verkeerde land geboren bent. Maar hoe je ermee omgaat, heb je wél in de hand. Je ziet het vaak bij twee mensen die in dezelfde situatie zitten: de een redt zich uitstekend, de ander niet. Het ligt dus niet aan die situatie ..."

Als je maar wilt dan lukt het ook!, luidt het motto van 'motivatiegoeroe' Robert Benninga. Op uitnodiging van het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers in de regio Den Bosch brengt hij zijn boodschap over op medewerkers van de asielzoekerscentra Den Bosch, Vught en Rosmalen. Maatschappijbelangen, het ledenblad van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel, van september/oktober bericht over het hoe, wat en waarom. In hetzelfde nummer wordt een voorbeeld beschreven van maatschappelijk gerichte teambuilding: 24 IT-consultants van Cap Gemini waren een dag in de weer voor en met de verstandelijk gehandicapten van Parc Spelderholt in Beekbergen.

In het juli/augustusnummer wordt aandacht besteed aan de prijs voor maatschappelijke betrokkenheid, die de Rabobank Nederweert op 10 juni j.l. werd toegekend door het Panel Bedrijf en Samenleving voor het project 'Puzzelen met de Ruimte'. De wedstrijd in 'good practices' was een initiatief van het LCO en Good Company. Verder in dit nummer o.m. een artikel over het oprukkend fenomeen van de bedrijfscoödes, waarin bedrijven hun verantwoordelijkheden vastleggen tegenover werknemers, klanten, milieu en maatschappij.

Tien jaar na de Wende

De Internationale Spectator, het maandblad van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael', maakt in het novembernummer de balans op van de eerste tien jaar na

de ineenstorting van het communisme. Thomas H. Von der Dunk schrijft over de terugkeer van oude scheidslijnen in Europa: "De Val van de Muur betekende het einde van een imperium en van een ideologie in oostelijk Europa, evenals de mogelijkheid tot samengroeien van West- en Midden-Europa. Maar een eeuwenoude scheidslijn tussen Latijns en Grieks of Orthodox Europa keert terug en dreigt zelfs een onoverbrugbare kloof te worden". Volgens Hans Renner is het voor landen als Polen, Tsjechië en Hongarije, die vroeger Oost-Europees heetten, een grote stap voorwaarts om weer bij Midden-Europa te horen.

In de buurt van 2010

LSA bewonersdag over de toekomst

door Chris Veldhuysen

De toekomst van de wijk, met uitzicht naar 2010, stond dit jaar centraal op de, als vanouds, druk bezochte LSA bewonersdag op 20 november j.l. Nieuw aan het programma was een uitgebreid kinderprogramma voor alle kinderen van scholen die mee hebben gedaan met de tekenwedstrijd. Resultaat: juist veel allochtone ouders kleuren de toch overwegend witte bewonersdagen lekker bij. Er werd ook veel bediscussieerd aan de hand van drie thema's die de komende periode het leven in buurten (zullen) beïnvloeden: herstructurering, veelkleurige wijken en dromen en wensen van jongeren.

Uitkomsten: Ga vooral uit van de kracht en talenten van mensen in de multiculturele samenleving, maak gebruik van een belangrijke kwaliteit die allochtonen in huis hebben, hun meertaligheid en zet studenten, oudere broers, zussen of vrijwilligers in als mentoren. Neem jongeren serieus, versterk het opvoedkundig klimaat en gebruik succesvolle allochtone jongeren als rolmodel. Activeer de vele goede ideeën van bewoners bij de herinrichting van de wijk, geef ze een eigen budget om met bedrijven die inrichting vorm te geven en corporaties: kruip wat dichterbij naar bewoners toe. En als aanzet tot het inrichten van de zogenaamde digitale trapveldjes zegde minister Van Boxtel op video alle scholen van de winnaars van de kindertekenwedstrijd een computer met internetaansluiting ter waarde van f 2500 toe.

De dag werd geopend met een video, waarin actieve bewoners uit Eindhoven, Rotterdam, Amsterdam en Nijmegen hun buurt laten zien en vertellen over vroeger, nu en de toekomst. Drugsoverlast, renovaties, nieuwbouw, het bestuur, prostitutie, jongeren, werk en het leven in een multiculturele samenleving komen daarin aan bod. Daarna werden drie inleidingen verzorgd door Tweede Kamerleden, waarna in het middagprogramma de workshops volgden.

Thema 1 : Veelkleurige wijken

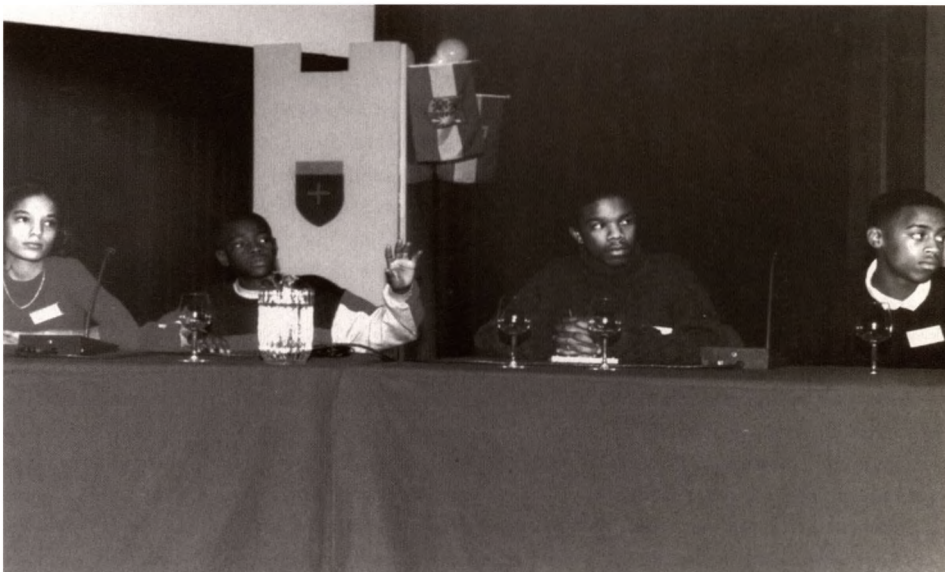
Voor tweede kamerlid Judith Belinfante begint de veelkleurige wijk vanuit het idee 'Beter een goede buur dan een verre vriend'. We leven als mensen allemaal in een wijk, daar gaan we naar dezelfde markt, halen de kinderen af van dezelfde school en daar zijn mensen die oud worden en die zorg nodig hebben en dat is niet anders dan vroeger. De multiculturele samenleving wordt te vaak gezien als een probleem in termen van achterstanden, maar het gaat niet alleen over minderheden in een achterstandspositie. Want feitelijk doen veel minderheden het erg goed. Wat wel een probleem kan zijn voor leden van minderheids-groepen is het hebben van een dubbele identiteit. Dat is op zich geen probleem, maar tussen die twee werelden kunnen spanningen ontstaan die moeilijk te benoemen zijn en waar de overheid zich misschien onvoldoende mee bezighoudt. En juist in wijken moeten we elkaar goed leren begrijpen.

Mevr. Belinfante wil vooral kijken naar het ontwikkelen van de kracht en talenten van mensen, het zogenaamde diversiteitsbeleid. Dat betekent dat ieders talent, vaardigheid en kennis moet worden ingezet, zowel binnen de eigen groep als met elkaar in de wijk, waarvoor we gezamenlijk een stuk verantwoordelijkheid dragen. En één van de talenten waarvan onvoldoende gebruik wordt gemaakt is de meertaligheid van allochtonen, een talent dat nodig is in de

zorg, bij de politie, in de dienstverlening, in het ziekenhuis e.d. Mevr. Belinfante komt met tal van goede voorbeelden:

"In Israël wordt bij de begeleiding van nieuwe migranten gebruik gemaakt van door de overheid gesteunde organisaties van migranten die eerder gekomen zijn. Dat biedt veiligheid en overdracht van praktische kennis over de samenleving. Ook zijn er in Israël mentoren voor de kinderen wanneer ze voor het eerst naar school moeten. Dat zijn studenten of oudere broers en zussen of vrijwilligers. Mentoren kunnen helpen met hun huiswerk, kunnen ze leren hoe het op school toegaat en kunnen een positief rolmodel zijn. Het is belangrijk dat jonge mensen door jonge mensen worden geholpen. Voor vrouwen kunnen moedercentra empowermentcentra zijn. Voor ouderen die dreigen te vereenzamen is het belangrijk dat er iemand langskomt. Die buurvrouw hoeft niet ook wit of ook zwart te zijn, dat kan iedereen doen. In Amsterdam-West spelen Marokkaanse vaders een belangrijke rol bij de veiligheid in de buurt.

Belangrijk is dat de overheid (deze) vrijwilligers meer moet faciliteren. Ook in minder gebruikelijke vormen als een beloning in de vorm van studiepunten voor studenten, of (Melkert)banen voor werkzoekenden of kinderopvangplaatsen."

Thema 2 : De dromen en wensen van jongeren

Ook tweede kamerlid Fadime Örgü ziet heel veel mogelijkheden om jongeren zelf als rolmodel voor andere jongeren in te zetten.

Ook zij benadrukt het feit dat het met veel jongeren goed gaat. Waar haalt mevr. Örgü haar inspiratie vandaan en welke ontwikkelingen zijn belangrijk:

- * In het belang van preventieve programma's zoals het Amerikaanse 'Families First' en 'Communities that Care', waaraan ouders op vrijwillige basis deelnemen, en die gericht zijn op het verbeteren van het opvoedkundig klimaat en het versterken van het gezin en het terugdringen van probleemgedrag bij jeugdigen. De vraag is nu of in Nederland ook minder vrijblijvende vormen van opvoedingsondersteuning nodig zijn.
- * De nieuwe Wet op de Jeugdzorg, met daarin een centrale rol voor de regionale bureaus voor jeugdzorg. Dit moet de toegankelijkheid van de jeugdzorg verbeteren. Maar mede door personeelstekorten staat de aandacht voor de individuele cliënt wel sterk onder druk.
- * De scholen kunnen een belangrijke signaalfunctie vervullen voor de jeugdzorg. Een schoolmaatschappelijk werk kan ervoor zorgdragen dat scholen zich kunnen richten op hun kerntaak.

* Programma's gericht op de harde kern die dreigt af te glijden richting criminaliteit.

Jongeren worden vaak door leeftijdsgenoten op het criminele pad geleid. Die programma's moeten daarvan uitgaan.

* Om drempels voor etnische jongeren naar jeugdvorzieningen te slechten is verdere interculturalisatie ten aanzien van personeelsbeleid en deskundigheidsbevordering van jongerenvoorzieningen zeer belangrijk. Daarnaast zou er meer gebruik gemaakt moeten worden van de grote groep succesvolle allochtone jongeren die als rolmodel zouden kunnen dienen.

Buurtbemiddeling is een goed alternatief om problemen in de wijk op te lossen, maar voorwaarde is wel dat ook allochtone bemiddelaars een rol spelen.

Workshop jongeren

Onder leiding van tv presentator Guilly Koster begon de workshop met de titel 'Kansen voor jongeren of kansloze jongeren' waarin allochtone jongeren uit Rotterdam-Noord en de Bijlmer aan het woord kwamen. Enthousiaste jongeren die ook in het panel zaten. Een belangrijk deel van de discussie naar aanleiding van de video ging over : 'zijn kansen dingen die je neemt, of dingen die je krijgt'. Jongeren vinden dat je kansen kunt krijgen en je ze kunt nemen. Het is belangrijk ze te nemen, want je weet

nooit of je ze weer krijgt. Uit de discussie werd een meningsverschil zichtbaar: Kansen krijgt iedereen, maar ze zijn niet gelijk.

Witte Nederlanders hebben in de discussie de neiging om te wijzen op de eigen verantwoordelijkheid van het individu en zelf wat de ondernemen. Zwarte Nederlanders wijzen erop dat de kansongelijkheid dit moeilijk kan maken. De jongeren in het panel zijn er zich van bewust dat ze hun kansen moeten grijpen. Maar ze geven ook aan dat als ze hun mening geven er niet altijd naar hen geluisterd wordt. Ze voelen zich geen gelijkwaardige gesprekspartners en worden te vaak genegeerd. "We willen met respect behandeld worden, anders kunnen we niet met elkaar samenleven." In de discussie komt verder naar voren dat het wel mogelijk is om gehoord te worden en dingen te ondernemen, maar dat de feitelijke realisatie van veel plannen vaak erg lang op zich laat wachten. Als laatste pleiten de paneljongeren voor de oprichting van een landelijke jongerenraad, een gezamenlijke bijeenkomst van verschillende steden om de problemen te bespreken.

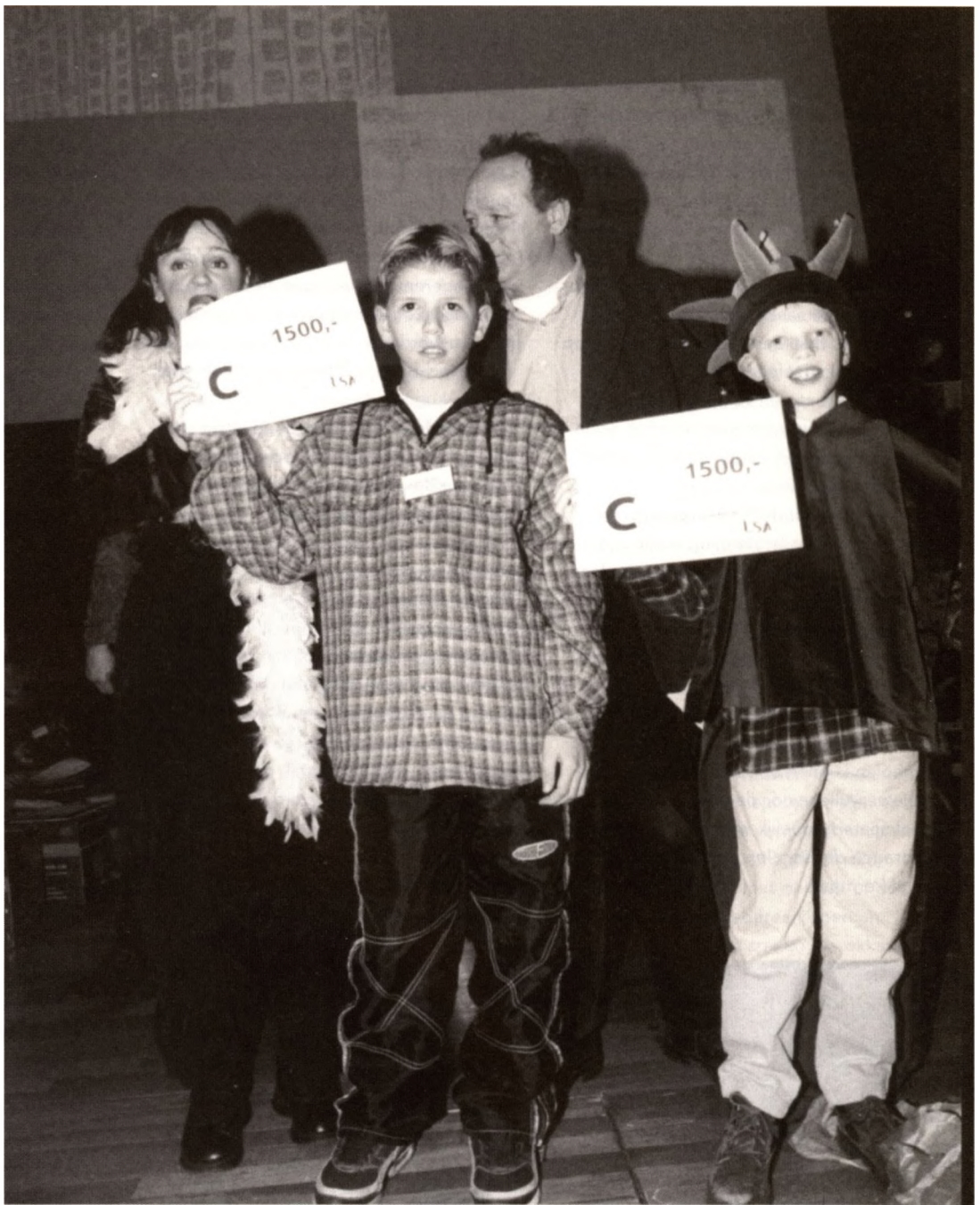
Thema 3 : Herstructurering

Kamerlid Theo Rietkerk maakt zich zorgen over de betrokkenheid van mensen op elkaar en het respect dat men voor elkaar heeft. Dat is de laatste tien jaar minder

geworden en daar hebben we met zijn allen voor gezorgd. Bewoners moeten deelnemen aan de herstructurering. Ze hebben goede ideeën en het is een harde voorwaarde voor de plannen die nu bij staatssecretaris Remkes en minister Van Boxtel liggen. Bij de herstructurering van wijken staat de leefbaarheid en eigen identiteit van mensen centraal. En wat Rietkerk betreft gaat het dan over:

- * Tegengaan van drugsoverlast en samen met mensen zelf de onveilige plekken aanpakken;
 - * Open ruimtes in de steden groen invullen, speelplaatsen en ontmoetingsplaatsen voor kinderen en ouders terug in de wijk. Dat realiseren kunnen bewoners vaak beter zelf dan de gemeenteambtenaren.
 - * Een (deel)raad die de lijnen uitzet en vervolgens de bewoners een budget geeft om zelf met bedrijven de inrichting ter hand te nemen.
 - * Betaalbare huren. De huren zijn de afgelopen jaren veel te fors gestegen. De verhoging zou gelijk aan de inflatie moeten zijn.
 - * Betere ontsluiting van wijken zowel tijdens als na de verbouwing. Zeker een wijk met veel kinderen zou verkeersluw gemaakt moeten worden.
 - * Meer rekening houden met ouderen die steeds zelfstandiger kunnen en willen wonen en met gehandicapten bij de inrichting van een (nieuwe) wijk.
 - * Scholen en (beroeps)opleidingen in een wijk terugbrengen. In Holtenbroek in Zwolle zijn gesprekken op gang gekomen om de ruimtes van het Deltioncollege 's avonds te laten gebruiken door mensen die een vak als bijvoorbeeld lassen willen leren.
 - * Met jongeren praten over de opzet van een nieuwe wijk en over wat voor voorzieningen zij nodig hebben.
 - * Passende werkgelegenheid terug in de wijk en de functies wonen en werken wat meer mengen.
 - * Een wijkcentrum als ontmoetingscentrum voor mensen en als thuisbasis voor bewonerscommissies.
- Woningbouwcorporaties spelen in de visie van Rietkerk een belangrijke, maar soms te afstandelijke rol. De corporaties hebben veel geld en een belangrijke positie in het

invullen van de woonsituatie in een nieuwe wijk.

De voortgang van het GSB

Voor minister van Boxtel (op video), zijn bewoners het cement van de stad: "Met u worden de steden beter." Hij zegde toe goed te kijken hoe de bewonersparticipatie in de toekomstplannen van de steden, de MOP's wordt aangepakt. Hij had de indruk dat de gemeenten ook daadwerkelijk overleg hadden gevoerd met bewonersorganisaties. Een nieuw plan dat hij aankondigde is geld voor de zogenaamde 'digitale trapveldjes', plekken waar jong en oud, allochtoon en autochtoon kunnen leren om met de computer om te gaan, op internet te kunnen. Iedereen zal op de elektronische snelweg zijn weg moeten kunnen vinden. Ook bewoners en die kunnen daarover in overleg

treden met de gemeenten. In het voorjaar worden nadere plannen bekendgemaakt. Het LSA organiseert in februari een GSB praktijkdag.

De afsluiting

De LSA bewonersdag werd feestelijk afgesloten met een heus kinderprogramma, waarbij prijzen werden uitgereikt voor de winnaars van de kindertekenwedstrijd. Na afloop kon iedereen de tentoongestelde tekeningen bewonderen. Vaker doen LSA, zo'n kinderprogramma! Veel nieuwe en juist ook allochtone bewoners mochten we verwelkomen. Een geslaagde dag.

De welzijnsnota in de Tweede Kamer

door Fenny Gerrits

Onlangs vond in de Tweede Kamer een zogenaamd 'algemeen overleg' plaats over de nota 'Werken aan sociale kwaliteit' van Staatssecretaris van VWS, Margo Vliegenthart. In dat overleg op 10 november kwamen met name de fractiespecialisten van de partijen aan het woord. Ik wil hier de voornaamste woordvoerders even noemen: voor de PvdA was dat Bert Middel, voor het CDA Mw. Nancy Dankers, voor de VVD mw. Els Meijer en voor GroenLinks mw. Van Gent. D66 werd (verbaal) vertegenwoordigd door Mw. Van Vliet. Voor een medewerker van het LCO was het een aangename middag: ons beroep ging daar in zeer positieve bewoordingen 'over de tong'.

Als eerste spreker kwam Bert Middel aan het woord. Hij constateerde dat iedere kabinetsperiode z'n eigen welzijnsnota voortbrengt en dat de voorliggende de beste van de laatste drie nota's is. Hij preees het ambitieuze gehalte van het stuk en ook de sectoroverstijgende kwaliteit, inzake het integraal benaderen van welzijnsvraagstukken achtte hij groter dan die van de voorgaande twee nota's. Het venijn zat in de staart: Middel stelde vast dat er veel kritiek mogelijk was op de implementatie van de nota in de praktijk. Hoe moet de vertaling van de inhoud van de nota in praktijk worden gebracht?

Voor diegenen die de nota (nog) niet gelezen hebben: In de nota worden samenwerkingsverbanden geschetst over de hoofdonderwerpen van beleid (programma's genoemd).

De vijf (deel)programma's zijn:

- Bevorderen van participatie en toegankelijkheid: participatie door jeugdigen, stimuleren vrijwilligerswerk, 'community care' voor mensen met en fysieke of verstandelijke beperking, participatie van kwetsbare ouderen in hun eigen leefmilieu, breedtesport.
- Voorkomen van sociale uitsluiting: sociale activering, sociale integratie en ondersteuning van kwetsbare groepen.
- Ondersteuning van het lokaal sociaal beleid: leefbaarheid en sociale samenhang op buurt- en wijkniveau, netwerken rond jeugd en gezin.

Tot de voorwaardenscheppende programma's worden gerekend:

- Professionaliteit en kwaliteit van aanbieders van zorg en welzijn
- Onderzoek, monitoring en informatiebeleid: onderzoek, monitoring, informatievoorziening.

Ter zake van de programmasturing wordt opgemerkt: "De realisering van de vijf doelstellingen vergt inspanningen van veel actoren op lokaal, provinciaal en landelijk niveau. (...) Afspraken over een gezamenlijke sociale agenda zijn deels reeds door het rijk, de provincies en de gemeenten in het Bestuursakkoord-nieuwe-stijl (Bans) vastgelegd. De uitwerking en afstemming van de acties op het terrein van de sociale infrastructuur vinden in het zogenaamde Overhedenoverleg plaats. Dit bestuurlijk overleg van rijk, VNG en IPO vormt het gremium waarin het Bans wordt onderhouden, aangevuld en vernieuwd. Het overleg richt zich op initiatieven die een sectoroverstijgend karakter hebben en betrokkenheid van meerdere bestuurslagen wensen. Ook de G4 en de G25 vormen een kader voor bestuurlijk overleg." Per programma is voorts vastgelegd welke (grote) landelijke instelling het programma aanstuurt: doorgaans VOG, VNG en IPO.

Dit laatste noopte Bert Middel tot de opmerking dat de nota werd gekenmerkt door "een hoog VNG/IPO-gehalte". "De VNG als veertiende departement", zo sneerde hij, "Zo presenteert men zich wel!" En: "In de tijd van Gradus

Hendriks zou dat wel even anders zijn aangepakt!" Kortom Middel beklagde zich over het bureaucratische karakter van de uitvoering, een teveel aan bureaucratie. Volgens hem moest er een daadwerkelijke 'counterpart' komen voor het bestuur vanuit de samenleving, met voldoende ankerpunten op lokaal niveau. Hij vertrouwde er niet op dat VNG of IPO die ankerpunten in voldoende mate konden aanleveren. Het betoog culmineerde in een pleidooi voor 'het aloude opbouwwerk', dat volgens hem in ere moest worden hersteld.

Platform

Mw. Van Vliet (D66) stelde dat het goed gaat met de samenleving. De vraag bleef in haar ogen echter: "hoe goed?" Er zijn nog steeds veel 'marginale' groepen mensen. Het gaat ook goed met de welzijnssector, volgens haar "het softte is eraf." In de jaren tachtig kon het welzijnswerk al te gemakkelijk voor bezuinigingen in aanmerking komen. Volgens haar is er in die tijd teveel bezuinigd op welzijnswerk. Het werk moet nu weer worden opgebouwd. Met dat idee voor ogen heeft ze meegestemd met een motie van Bert Middel waarin een overlegplatform wordt bepleit.

Dit ontlokte aan Els Meijer (VVD) de kritische vraag: "Weer een instituut? Erbij?" De Staatssecretaris vroeg zich af wie dan wel in dat overlegplatform zitting zouden moeten nemen. Middel legde uit dat 'de stem van de samenleving' via andere kaders dan via instituten gehoord moet worden. Bijvoorbeeld via het

Landelijk Samenwerkingsverband Achterstandsgebieden (LSA). Mw. Van Vliet legde uit dat het zeker niet de bedoeling was om het NIZW of Forum te vragen in het platform zitting te nemen, zij dacht ook aan SOM en het LSA, omdat deze volgens haar wel geworteld zijn op lokaal- en zelfs buurtniveau.

Ten aanzien van de nota als geheel vroeg zij zich af of er misschien meer accent in de nota wordt gelegd op aanpak van achterstand dan op preventie. Ook de houding van de VNG baarde haar zorgen: wellicht te dirigistisch?

Volgens Els Meijer (VVD) was de nota principieel gericht op zelfredzaamheid van individuele burgers met achterstand. Dit achtte zij prijzenswaardig. Kritiekpunten waren voor haar:

- het vrijwilligerswerk, te weinig van terug gevonden in de nota
- jeugdbeleid, hoe? (doen gemeenten wel genoeg? Er moet meer preventie komen.)
- het ontbreken van een structuur voor kleinschalige projecten (bijvoorbeeld ten behoeve van experimenten met buurtmoeders).

De nota bepleitte volgens haar schaalvergroting, dat was volgens haar OK, maar er moest wel experimenteerterruimte zijn voor 'bottom-up' initiatieven. Zij vroeg zich af waar die experimenteerterruimte in de nota verstopt zat.

De oppositie

Vervolgens kwam Nancy Dankers (CDA) aan het woord. Zij uitte haar teleurstelling over de nota, omdat volgens haar beleid ten aanzien van het vrijwilligerswerk en gehandicapten ontbrak. Ondanks eerdere vragen van haar kant, waarop zij ten antwoord had gekregen dat er geen aparte nota's over deze onderwerpen zouden worden gemaakt en deze zouden worden 'meegenomen' in voorliggende nota, ontbraken deze thema's volledig, volgens haar. Ze vond de nota meer 'topdown' dan 'bottom-up': "Het lijkt wel of de structuren centraal staan, niet de mensen." Volgens haar stonden de structuren, samen met VNG en IPO centraal en "moet de wereld zich maar aanpassen." Empowerment ontbrak ook volledig in de nota, volgens Mw. Dankers. Ook vroeg zij zich af of de programmalijnen "heilig" waren. Voorts vroeg zij hoe het dan wel gesteld was met de zelforganisaties, zoals SOM? Volgens haar botsen de leefwereld en de systeemwereld alsmat op elkaar. Het beleid moest meer afgaan op de subjectieve belevingen van mensen, zoals bijvoorbeeld het LSA een kanaal biedt om die belevingen te peilen. Ook vond zij dat kleinschalige projecten van burgers zelf een plek moesten krijgen in het beleid, evenals het vrijwilligerswerk.

Mw. Van Gent van GroenLinks was ook niet echt tevreden over de voorliggende nota. Zij constateerde dat de decentralisatie van het welzijnsbeleid weliswaar de rijksoverheid op afstand had gezet, maar dat gemeenten niette-

min op zeer eenvoudige wijze hun welzijnsbeleid uitvoerden. De zelfstandigheid van gemeenten had volgens haar moeten leiden tot meer 'eigen' ontwerpen van oplossingen. Zij vond dat er sociale structuurplannen moesten komen die van onderop vorm krijgen. Ook vond zij dat er meer erkenning en mogelijkheid moest komen om burgers als gelijkwaardige partners en adviseurs te kunnen betrekken bij beleidsvorming op lokaal niveau. Als voorbeeld noemde zij het Kwaliteitspanel Rotterdam, dat volgens haar werkte met een 'goede methode' om burgers bij het beleid te betrekken. Ten aanzien van het jeugdbeleid pleitte zij voor een multiculturele jongerenraad. Verder vroeg zij zekerheid over de vraag of het budget voor onderzoek hetzelfde bleef en beschikbaar voor verschillende instituten (SCP en VJI).

Repliek

In haar beantwoording van de vele vragen benadrukte de Staatssecretaris het kaderstellende karakter van de nota, het is als het ware een soort agenda. Ook regelt de nota de taakverdeling tussen de verschillende overheden en landelijke organisaties.

Ten aanzien van het Lokaal Sociaal beleid wordt een nieuwe impuls gegeven op basis van het rapport van Eddy cs. De klacht dat er te weinig van onderop mogelijk was beaamde zij: "moet nader worden uitgewerkt." Volgens haar is de implementatie van beleid dat beweging van onderop faciliteert belangrijk, maar lukte deze veelal niet vanwege "het blijven steken in kleinschaligheid bij gemeenten of in kokers."

De Staatssecretaris vond dat er eerst werk moest worden gemaakt van het "versterken van de samenhang in eigen huis en daarna met andere departementen." Als voorbeeld noemde zij de samenwerking met het ministerie van SZW ten aanzien van 'fase 4'-problematiek.

Volgens Bert Middel ging het hier wel om een zeer eenzijdige 'samenwerking': "Fase 4-mensen vallen erbuiten, er wordt geen extra geld aan uitgegeven en toch levert het veel (extra) werk op voor de welzijnssector. Hoe zit die 'samenwerking'?" En Mw. Van Gent merkte op dat SZW en gemeente de fase 4-problematiek op het bordje van het welzijnswerk schuiven.

Volgens de Staatssecretaris wordt er nu volop gewerkt aan de samenwerking met SZW: "De samenhang ontbrak, dat brengen we nu aan. Daarbij helpt een verbeterde arbeidsmarkt trouwens wel." Voorts benadrukte ze dat er niet alleen met VNG en IPO werd gesproken over de uitvoering maar ook met de landelijke infrastructuur van het veld en allerlei kleine maatschappelijke organisaties. En verder hebben gemeenten de regierol ten aanzien van het lokale welzijnsbeleid, niet het rijk.

Volgens Mw. Meijer (VVD) "hangt er een sluier om wat er aan de basis gebeurt, vroeger werden die initiatieven via het opbouwwerk

omhoog gedouwd. Nu zijn ze veelal onzichtbaar." Mw. Dankers meende dat ze de kern van de nota gevonden had in paragraaf 4.4 (pagina 18). Daar staat volgens haar dat "er eerst met VNG en IPO moet worden gepraat, dat roept dan eenvoudigheid in de uitvoering van welzijnsbeleid bij gemeenten op en dan wordt er gepraat met de landelijke infrastructuur. "Hoe bouw je ervaringsdeskundigheid van mensen in?"

De Staatssecretaris legde uit dat de programmalijnen nader worden uitgewerkt met landelijke maatschappelijke organisaties. Per programmalijn wordt er een conferentie georganiseerd en gesprekken. Mw. Van Gent (GroenLinks) vond dat gemeenten dit ook moesten doen op lokaal niveau: "anders werkt het niet."

Toen was er een kwartje gevallen bij de Staatssecretaris: dit nemen we mee in de uitwerking.

Afronding

Volgens Bert Middel is in het welzijnsbeleid sprake van twee paradoxen: de ervaring uit het verleden (bezuinigingen) roept de angst op dat het weer gebeurt. Dat is volgens hem geen reden om het welzijnsbeleid anno nu niet meer basaal vorm te geven. Tegelijkertijd is het zo dat die bestuurlijke kaders die nu in de nota worden opgevoerd als verantwoordelijke vormgevers in feite een "leutercircuit" vormen. "En dat was toen de eigenlijke reden voor de ondergang van het welzijnswerk." Hij riep op tot een betere lokale verankering van het beleid, nu er veel draagvlak in de Kamer bestaat en steun uit de samenleving. "Maak er gebruik van!"

Mw. Els Meijer stelde ook vast dat het welzijn hoog op de agenda staat in de Kamer. Maar zo vulde zij aan: "Welzijnswerk moet van de mensen zelf komen. Mensen weten goed wat ze willen."

Mw. Dankers merkte op dat de kaders toch wel knellend zijn, zoals in de nota verwoord: "Nu moeten allerlei zaken van onderop maar in die programma's passen." Op basis van het door haar geconstateerde gegeven dat goede initiatieven van burgers vaak worden afgepakt door instellingen en ambtenaren, pleitte zij voor een versterking van de rol van de burgers.

Mw. Margo Vliegthart sprak een slotwoordje uit waarin zij geen bevredigende oplossing kon bieden voor het probleem van ondersteuning van 'bottom-up'-initiatieven. Zij mompelde nog iets over "PEO-gelden", maar ik heb me laten vertellen dat dat weinig zoden aan de dijk zet en heeft gezet. Heeft u er eigenlijk weleens van gehoord? Nou, dan.

□

Project Sociale Zelfredzaamheid afgesloten of niet?

Vast staat dat het een succesvol project is geweest

door Fenny Gerrits

Op Paleis 't Loo vond onlangs de afsluitende ceremonie van het project Sociale Zelfredzaamheid van de Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie in samenwerking met het LCO plaats. De voorzitter van SMVP, de heer Pieter van Vollenhoven betoonde ook dit keer zijn gastvrijheid door alle betrokkenen te ontvangen in de Wapenzaal op 't Loo. Op de agenda van die twaalfde november stond de afsluiting van het project Sociale Zelfredzaamheid uitgevoerd door koppels van opbouwwerkers en wijkagenten in een aantal wijken in Nederland. Aan de deelnemende professionals werden certificaten ten bewijze van deelname uitgereikt, en dat was eigenlijk de belangrijkste reden voor de bijeenkomst. Maar de presentatie van het boekje 'Veilig in de wijk. Sociale zelfredzaamheid in de praktijk' (uitgave SMVP) waarvoor Nelleke Toenders als eindredacteur tekende, was ook een belangrijke 'blikvanger'.

De voorzitter van SMVP, de heer Mr. Pieter van Vollenhoven benadrukte in zijn praatje voornamelijk dat het van essentieel belang is dat het project wordt voortgezet. Hij betreurde dat het lastig was om er aanvullende financiering voor te vinden. Dit weet hij ook aan de verkokerde behandeling van het complexe fenomeen 'veiligheid' door het beleid. Volgens de heer Pieter van

Vollenhoven moet er eigenlijk één departement zijn dat volledig verantwoordelijk is voor veiligheid in de samenleving. Op basis van de activiteiten en ervaringen van de koppels in de zeven 'pilotsteden' kan worden gesteld dat dit experiment het verdient om te worden uitgebreid.

Daarna beklom Joyce Hes het spreekgestoelte. Zij hield een voordracht getiteld 'Recht op vertrouwen in de buurt', waarin zij enige bevindingen omtrent haar onderzoek naar het functioneren van de koppels aan het publiek toevertrouwde (zie onder). Onder de noemer 'Persoonlijke ontwikkelingen' vertelden vervolgens mw. Vida Soheili (opbouwwerkster Slaghekuurt Rotterdam) en Henk Beekman (wijkagent Hoornwijk te Deventer) iets over de effecten van het project op hun eigen functioneren en kijk op de wijkveiligheidsproblematiek. Als belangrijkste taak zag Vida Soheili van het koppel in de Slaghekuurt om de 'roep om meer blauw' bij de (voor 75% uit allochtonen bestaande) wijkbewoners om te buigen naar creatieve (fysieke of sociale) oplossingen. Daarvoor maakten zij en haar collega's vooral gebruik van de campagne-strategie. Inmiddels zijn er activiteiten gaande in 12 straten.

Henk Beekman uit Deventer verhaalde op zeer humoristische wijze over zijn vooroordelen tegen opbouwwerkers voor hij actief werd in een koppel. De ervaringen met zijn koppelgenoot Henk Damen (Raster Deventer) leerden hem echter al spoedig dat het tijd werd om zijn oude opvattingen te herzien. Het grappige was dat bij de aanvang van het project Hoornwijk bleek dat de wijkagent en de opbouwwerker elkaar al eens eerder hadden ontmoet ... in de rollen van respectievelijk ME'er en demonstrant bij de kerncentrale Dodewaard. De in die tijd opgedane beelden over en weer van de 'tegenpartij' bleken echter niet bestand

tegen het vele goeds dat het project Hoornwijk heeft opgeleverd. De gemeente Deventer heeft al laten weten het project uit te willen breiden.

Er was ook een prijsvraag uitgeschreven onder de zeven experimentele koppels. Uit de ingezonden brieven over de ervaringen met het project selecteerde een deskundige jury onder leiding van Bernadette de Wit (bestuurslid LCO) de leukste. Er waren vermeldingen voor de leukste brief van een koppel, een wijkagent en een opbouwwerker. In de categorie 'koppel' viel het Arnhemse koppel Klaas de Groot en Rob Klinge in de prijzen. Als beste verhaal van een wijkagent werd dat van Rob Assems vermeld. Geni Horstink uit Deventer (Raster) tekende voor de eervolle vermelding in de categorie 'opbouwwerker'. Nadat de voorzitter van SMVP, de heer van Vollenhoven het nieuwste boekje over de praktijk van sociale zelfredzaamheid uit handen van de SMVP-projectleider mw. Nelleke Toenders had ontvangen, was het tijd voor de uitreiking van de certificaten door de voorzitters van SMVP en LCO (Jan Bugter). Hiermee was het project Sociale Zelfredzaamheid dus officieel afgesloten. Maar naar aanleiding van alle geluiden die we die middag op 't Loo opvingen is het maar de vraag of er geen vervolg komt.

In het nieuwe millennium kunt u het boek 'Veilig in de wijk. Sociale Zelfredzaamheid in de praktijk' Nelleke Toenders, ed. bestellen bij de SMVP te Dordrecht, telefoon 078-6144362 en bij het LCO, telefoon 070-3804431. Het evaluatieverslag van Mr. Dr. Joyce Hes komt later in 2000 beschikbaar. Daar wordt te zijner tijd in MO/Samenlevingsopbouw nader over bericht.

Recht op vertrouwen in de buurt

door Mr. Dr. Joyce Hes

Ik wil vandaag postmodern beginnen met een "oud" verhaal. Er was eens een man die woonde in een klein dorp in Polen (het gaat hier voor de liefhebbers om een joodse legende), die in een droom te horen kreeg dat hij naar een brug in Praag moest gaan, waar hij een schat zou vinden. De man ging op reis en dat was nog een heel gedoe in die tijd, kwam tenslotte bij de bewuste brug aan en vond daar een soldaat die de wacht hield. Pas na een paar dagen om de brug heen gelopen te hebben en niet te weten waar te zoeken, sprak hij de soldaat aan en vertelde hem over de droom. "Dat is sterk", zei de soldaat. Ik had ook een droom. In mijn droom kwam ik een boer tegen, net zo iemand als U en die vroeg mij waar hij een schat kon vinden en hem moest ik antwoorden: "Bij U thuis, in de la van de keukentafel." De man ging terug naar huis en vond inderdaad de schat in de la van de keukentafel.

Dit sprookje staat voor veel in onze moderne tijd. Via Verlichting en Modernisme met zijn duidelijke doelrationaliteit en beheersingsfilosofie, een wetenschappelijk en bureaucratisch "zonder aanzien des persoons" objectivering, instrumentalisering en regulering, zijn we weer terug bij de mens als persoon. Enerzijds worden we na de dood of was het coma van een aantal grote verhalen zoals het communisme, het socialisme, het fascisme weer op onszelf teruggevoerd, anderzijds is dat nu weer de grote uitdaging van onze tijd: We zijn terug van weg geweest, zitten weer aan onze keukentafel en proberen ieder op eigen wijze en met elkaar ons leven zin te geven, minder pretentius misschien, maar wel dicht bij huis.

Politiek en beleidsmatig zien we aan alle kanten het deficit van een beheersingsfilosofie, waarin de mens nog slechts object was en de menselijke maat, de menselijke kwetsbaarheid werden 'overruled' of ontkend. In de politiek kon je alleen nog overleven als beroepsacteur of ijskoning en ook Justitie maakte zich schuldig aan wat ik in mijn boek Voetangels en kopstukken heb aangegeven een te optimistische beheersingsfilosofie. Justitie zag zichzelf als beheersers en oplossers van steeds meer samenlevingsproblemen en kreeg daardoor iets weg van de Titanic, een onzinkbaar geacht en te zwaar opgetuigd statusschip zonder voldoende reddingsloepen. Het

beleid leed schipbreuk en de vraag werd: hoe nu verder?

De filosofie van het project Sociale Zelfredzaamheid steekt daarbij verfrissend af omdat hierbij de intentie is om niet alle samenlevingsproblemen zelf op te lossen als Justitie of politie, maar de eigen kracht van mensen in hun directe omgeving te (re)mobiliseren of in andere woorden mensen hun conflicten en problemen niet af te nemen zoals gebeurt in het strafrecht, maar weer terug te geven op een verantwoorde manier (dus niet zoek het nu verder zelf maar uit). Een dergelijke benadering die ik de integratie van de opbouwwerkfilosofie en methode in het politiewerk zou willen noemen vertrekt van de directe leefwereld van mensen zelf, sluit daar op zijn minst bij aan.

Hogenhuis wijst er in haar proefschrift "Op zoek naar veiligheid" op dat het juist de waarden uit de leefwereld zijn, die om vertaling vragen in politieke en juridische waarden en haalt daarbij Mintzberg aan die zegt: "We need to return to a rationality tuned to the natural messiness of life, and not dedicated to abstractions." In het woordenboek stond voor 'mess' onder andere 'gemeenschappelijke tafel' en een gemeenschappelijke tafel geeft zowel eten als een knoeiboel. Het is die tafel waar we weer aanzitten en waar we onze schat vinden. Schuyt formuleert het ten aanzien van sociaal beleid iets anders. Hij zegt: "hoe kan het universele van het sociale beleid worden verweven met het persoonlijke?" That is the question. Het persoonlijke element blijkt te verdwijnen onder de druk van objectiviteit en algemene regelgeving. Het persoonlijke heeft een speciale binding met het universele, want de

universele verontwaardiging over ongeluk, persoonlijke pech en sociale vernedering - historisch gezien nog altijd de motor achter sociaal beleid en solidariteit- kan slechts geuit worden in concreto, ten aanzien van individuele gezichten. Sociaal beleid begint en eindigt bij individuele personen.

Daartussen liggen de vele moeizaam tot stand gekomen en moeilijk uit te voeren sociale beleidsprogramma's.

De centrale vraag hoe kan het universele van het sociale beleid worden verweven met het persoonlijke, levert in zekere zin een paradox op als we aan 'universele' de betekenis geven van zonder aanzien des persoons. Dan krijg je immers: hoe kan een zonder aanzien des persoons beleid worden verweven met het persoonlijke? In het volgende deel zal ik hier nog nader op ingaan.

Zwolle

Deze wat langere inleiding was nodig om het verhaal over mijn bevindingen - ik deed onderzoek naar de beleving van het sociale zelfredzaamheidsproject door betrokkenen en dan vooral in de Indische buurt Zwolle- in het perspectief te plaatsen van een filosofie van de persoon, die de persoon, het volwaardig menszijn als uitgangspunt heeft voor de sociale en politieke organisatie van de samenleving. Of zoals Banning dat verwoordde in de 'Dag van morgen': "Hoe kan de onvermijdelijke ordening en samenbinding tot stand komen zo dat de diepte van het mens zijn, van het persoon zijn wordt erkend? Daarbij is er geen sprake van een dualisme tussen persoon en gemeenschap, maar is het eerder zo dat een verantwoordelijke gemeenschap slechts kan worden gevormd door verantwoordelijke personen."

Het SMVP/LCO-project Sociale Zelfredzaamheid sluit op deze personalistische filosofie aan. Door een persoonlijke benadering waarbij mensen als personen serieus worden genomen en ook in hun eigen verantwoordelijkheid worden aangesproken wordt de kracht van mensen zelf versterkt. DE ethiek is een ethiek van het dagelijks handelen. Niet zozeer in het denken als wel in het doen openbaart zich het ethisch menszijn, i.c. het verantwoordelijkheidsgevoel voor de gemeenschap.

Het afgelopen half jaar interviewde ik 3 koppels, één uit Rotterdam en twee uit Zwolle. Samen met Jasper Veldhuis had ik drie kringgesprekken met groepen bewoners uit de Indische buurt, waarvan de verslagen door hen zijn goedgekeurd. Daarnaast had ik nog een aantal afzonderlijke gesprekken met invloedrijke personen uit de buurt, met een maatschappelijk werkster, een kinderkamerwerker en met leidinggevende personen uit de betrokken organisaties onder andere Stad en Welzijn, de wijkwethouder, een welzijnsambtenaar, de directeur van een belangrijke betrokken woningbouwcorporatie. Een centrale vraag bij mij was of een personale of personalistische benadering aanslaat, dat wil zeggen gepaard gaat met rechtzetting, verhoogde gevoelens van recht in plaats van onrecht en van veiligheid in plaats van onveiligheid. Doet met andere woorden een persoonlijke benadering door een politiemans en een opbouwwerker als koppel, als lokaal ondersteuningsteam "recht" aan de buurt? En hoe zit het met de sociale zelfredzaamheid? Worden mensen zelfredzamer? Wat moet daar eigenlijk onder worden verstaan?

Begin volgend jaar zal van mij over deze materie nog een publicatie verschijnen, die een volledig beeld geeft van mijn bevindingen. Vandaag wil ik hier voor U een aantal elementen uit naar voren halen, die wellicht (want er is zowel over de Indische Buurt als over de SMVP-LOT projecten al heel wat geschreven) toch wat nieuwe gezichtspunten kunnen opleveren. Ik wil dat doen in de vorm van stellingen met toelichting, zodat naar aanleiding daarvan ook misschien enige discussie op gang kan komen.

1. Bij de invulling van het begrip zelfredzaamheid moet worden aangesloten op de cultuur van de groep of groepen, die men wil stimuleren tot meer zelfredzaamheid.

Zo is er bijvoorbeeld in een zogenaamde volksbuurt (de Indische buurt is zo'n buurt ook naar het zeggen van de bewoners zelf) een grote mate van zelfredzaamheid in de zin van onderlinge hulp en solidariteit (je zit nooit zonder oppas en je hebt altijd een fiets), in de zin van overleven op een minimum en in de zin van een type weerbaar-

heid, die bij buitenstaanders agressief of bedreigend kan overkomen.

Voorbeeld: Een vrouw met kinderen had last van een drummende student die naast haar woont. Ik dacht regelmatig: ik breek die vingertjes nog eens. Maar omdat ze zich realiseerde dat haar kinderen ook wel eens overlast zouden kunnen veroorzaken, besloot ze het toch 'op zijn netjes' met haar studerende buurman te bespreken. Toen ze heel beleefd vroeg of hij wat meer rekening met haar wilde houden, reageerde hij uit de hoogte en begon gelijk te klagen over de kinderen. De vrouw: ik heb op dat moment geen stennis gemaakt, maar nam me wel voor om de eerste de beste keer dat ik er weer last van had het op "onze" manier aan te pakken. Dus toen hij laat in de avond weer bezig was heb ik hem daar een partij toe zitten schreeuwen en gedreigd dat ik zijn huis in brand zou steken. Hij had de schrik goed te pakken. Als boter was ie. Daarna hebben we netjes afspraken gemaakt en daar houdt hij zich moet ik zeggen ook keurig aan. Hij dacht natuurlijk met een bedeesd vrouwtje uit Zuid te maken te hebben. Ze voegt er trots aan toe: Toen wist ie gelijk dat ie met iemand uit de Indische buurt van doen had.

Een boeiend voorbeeld van het strategisch aanwenden van onmacht en woedegevoelens, waarbij de reputatie van de groep (de buurt) "wij laten niet met ons sullen en als het moet spelen we zelf wel voor rechter" wordt aangewend om een positieve gedragsverandering bij de ander te veroorzaken. Deze vrouw lost haar problemen zelf wel op, daarna komen familie en vrienden en pas in laatste instantie Joop en Wessel, de opbouwwerker en wijkagent of Freddie van de woningbouwcorporatie, maar dan houdt het ook wel op.

Een ander type zelfredzaamheid treffen we aan bij het genoemde verlegen buurvrouwtje in Zuid. Ik kan me zo voorstellen dat die contact vermijdt, misschien de muren extra laat isoleren of de wijkagent inschakelt als het uit de hand loopt.

Nog een ander type betreft de hoogopgeleiden, wellicht zelf jurist of met een kennis die advocaat is of rechter. Daar wordt de kans kleiner dat er sprake is van een student/buurman. Men heeft immers meer mogelijkheden om te kiezen in welke buurt men wil gaan wonen, al of niet gemêleerd qua type bewoners, veelal eigenaren. Daar zou het wel eens kunnen gaan om de eigen zoon, die als pa en ma aan het werk zijn de buurt opschrikt met zijn drumgeluiden.

Wat hier wel kan voorkomen is jarenlange civielrechtelijke procedures over het recht op overpad en/of over het nemen van een bad 's avonds om 10 uur (dit voorbeeld is

uit het leven gegrepen). Ook Donald Black signaleerde in 'The behaviour of law' al het verschijnsel dat hoe hoger de ses des te groter de kans dat van civiel recht wordt gebruikt gemaakt, des te lager de ses des te groter de kans dat men met het strafrecht te maken krijgt.

Samengevat iedere groep of cultuur heeft zijn eigen vormen van zelfredzaamheid. De ene vorm sluit echter beter aan bij een moderne samenleving, die is veranderd van een bevelshuishouding naar een onderhandelingshuishouding en waarin het met name gaat om sociale en bureaucratische competentie en "netwerken" of het opereren in maatschappelijke verbanden die de eigen maatschappelijke kansen beschermen en vergroten. (Zie Bart van Heerikhuizen over configuraties van zelfredzaamheid.)

Dat wil echter mijns inziens niet zeggen dat de ene cultuur "beter" is dan de andere. Iedere cultuur, of we het nu hebben over de volksbuurt, een yuppencultuur, de Friese cultuur in Leeuwarden of in een dorp (is ook weer anders), een jongerencultuur, die ook weer kan worden onderscheiden in diverse culturen, heeft zijn zelfredzame en zijn zwakkere kanten. Soms zelfs kun je zeggen dat een sterkere, zelfredzame kant zijn tegenpool heeft in een zwakkere. Het is overigens jammer dat het onderscheid autochtoon/allochtoon de publieke discussie dusdanig beheerst dat er nauwelijks plaats is voor een genuanceerdere kijk op de grote variëteit aan groepsculturen in ons land met allen hun sterke en zwakke kanten. En overigens ook hun eigen specifieke vormen van strafbaar gesteld gedrag.

Daniel Ofman heeft voor personen, individuen een zogenaamde kernkwaliteitenkwadrant ontwikkeld. Voorbeeld: De kernkwaliteit van iemand is daadkracht. Dan is wat hier precies tegenover staat geduld zijn uitdaging, zijn valkuil is dan dat hij doorschiet in drammerigheid en passiviteit daar is zo iemand allergisch voor (Schema Ofman). Een dergelijke kwadrant zou je ook voor groeps- of buurtculturen kunnen maken. In een volksbuurtcultuur is directheid een kernkwaliteit, geduld hebben een grote uitdaging, en men is allergisch voor een traag werkende bureaucratie. Een groep van moderne nieuwe stijl zelfredzamen heeft als kernkwaliteit strategisch inzicht, de uitdaging voor zo'n groep is persoonlijke directheid, de valkuil is hier opportunisme en manipulatie en de allergie betreft ruwheid of agressief gedrag.

Een uitdrukking als: "ook al slaan ze mekaar de koppen in het is en blijft hier (in deze buurt) gezellig", zul je niet gauw horen uit de mond van moderne zelfredzamen.

2. In een volksbuurt als de Indische buurt is er sprake van een wantrouwen naar politie en Justitie toe en naar instanties.

Dat heeft behalve met de eigen wat geïsoleerde buurtcultuur te maken met het "stiefkind" gevoel dat hier heerst.

Toelichting: Het stiefkind krijgt doorgaans weinig, behalve straf en de schuld. Het stiefkind heeft het altijd gedaan en in die zin heeft het stiefkind ook een functie in het gezin. Ieder gezinslid kan zijn gevoelens van onvrede etc. afreageren op het stiefkind en zo kan de rest van het gezin ogenschijnlijk harmonisch blijven functioneren.

Elders heb ik geschreven over wijken onder druk. Iets dergelijks gaat ook op voor de Indische buurt, zo'n buurt wordt belast bijvoorbeeld met probleemgezinnen in een situatie waarin overleven toch al niet erg gemakkelijk is. Er wordt in wezen aan wijken onder druk veel hogere eisen gesteld wat betreft tolerantie en flexibiliteit dan in andere wijken, die met minder problemen te kampen hebben. Hier geldt de wet: hoe beter men het heeft hoe beter men het krijgt en ook het omgekeerde hoe slechter of liever hoe minder (breed) men het heeft hoe slechter of minder men het krijgt. In die zin worden feitelijk aan het zelfredzaamheidsvermogen in dergelijke wijken veel hogere eisen gesteld.

De ervaring met politie, justitie of instanties is ook vaak negatief. Het gevoel is dat als je ze nodig hebt ze er niet zijn. De bureaucratische onverschilligheid waar Schuyt het over heeft speelt hier wellicht een rol. Deze onverschilligheid wordt gekenmerkt door een zekere afstandelijkheid (denk U aan het zonder aanzien des persoonsvereiste), door een zekere angst, de angst voor directheid, directe betrokkenheid kan immers betekenen dat je je als functionaris mee laat slepen, dat je niet meer objectief bent, dat je je plaats die afstandelijke plaats niet meer weet, dat je dus in verwarring raakt en afschuiven: als het op het bord van de ander ligt heb ik er geen verantwoordelijkheid meer voor en stel je voor dat ik mijn bevoegdheid overschrijd.

In een dergelijke bureaucratische cultuur gaat men de confrontatie uit de weg en is men al helemaal bang voor agressiviteit, denkt U aan het genoemde kernkwadrant van de moderne persoon.

Ten opzichte van culturen die zich kenmerken door persoonlijke directheid zal de neiging bestaan een straatje om te gaan, soms heel letterlijk neem de afdeling Vuilnisophaal. Enerzijds is er dus die passieve of actieve onverschilligheid. Anderzijds is er het gevoel bij bv mensen uit de buurt die ik heb onderzocht dat ze je wel in repressieve of controlerende zin weten te vinden.

Daar waar mensen uit de buurt te maken krijgen met politie, Justitie en instanties als bijvoorbeeld de Sociale Dienst is het vooral in die controlerende of repressieve zin (bijvoorbeeld kinderbescherming). Er is in die zin sprake van een verstoorde relatie tussen de buurt, mensen uit de buurt en de in de diverse (bureaucratische) organisaties en instanties gerepresenteerde samenleving. En zoals het stiefkind geleerd heeft zichzelf te redden in een gezin zoals hierboven uiteengezet en iedere actie van de gezinsleden naar het kind toe wantrouwend beziet, zo ontstaat een dergelijk wantrouwen ook in een dergelijke buurt "onder druk".

- Enkele uitspraken:
- Naar aanleiding van een nare ervaring: Vind je het gek dat we eigen rechter gaan spelen, je wordt van het kastje naar de muur gestuurd en je moet maar opdonderen. Er gebeuren hele goede dingen in de buurt, maar door die nare ervaring denk je ik red mezelf wel!
 - Of: we hebben ons hele leven gevochten daar wordt je hard van.
 - Conflicten moeten eerst weer tot een kookpunt oplopen, voordat er iets verandert. In Zuid of een andere wijk zouden instanties er in een soortgelijke situatie allang iets aan gedaan hebben, daar zijn we van overtuigd

3. Middels personen, tevens representanten van het gezag, de overheersende cultuur, de samenleving, die duidelijk als personen worden herkend wordt onrecht "hersteld", en de verstoorde verhouding met de samenleving. Er ontstaat vertrouwen. En vertrouwen, niet georganiseerd wantrouwen is de basis van een democratie aldus de oude personalist Kohnstamm.

Toelichting: In mijn onderzoek vond ik diverse voorbeelden van een dergelijk herstel van vertrouwen. Alweer ter vergelijking: In het gezin met dat stiefkind verschijnt een oom, de oom is toevallig ook nog agent maar dit terzijde. Die oom heeft aandacht voor dat kind, noem hem Pietje (het gezin noemde hem vaak Pietje Bel), maar oom maakt daarvan Piet Belle. Oom ziet Piet niet als een jongen die niet wil deugen maar als een kind van 16 met een moeilijke jeugd en heeft respect voor Piet. Oom zegt Piet, jongen als er iets is dan kom je maar, ik sta altijd voor je klaar. Hij biedt aan hem te helpen bij zijn huiswerk (de school wil niet vlotten) en hij neemt het voor hem op als hij weer van alles de schuld krijgt thuis. Piet die zijn gezin heeft leren te wantrouwen maar inmiddels ook de leraren, zijn medeleerlingen etc. alleen nog vertrouwen heeft in zijn peergroep, jongens net als hij die niet willen "deugen", krijgt vertrouwen in zijn oom, omdat oom in hem investeert, laat zien dat hij hem ziet staan, hem AANZIET, iets voor

hem doet heel concreet ook en hem niet laat vallen. Oom is het type van 'een man een man een woord een woord'. Oom wordt een voorbeeld voor Piet. Als Piet weer eens met zijn peergroep op stap is geweest en betrokken raakt bij een uit de hand gelopen vechtpartij, is oom er als hij op het politiebureau moet verschijnen. Enerzijds doet oom een goed woordje voor hem en in die zin redt hij hem voor verdere ellende anderzijds scheldt hij hem thuis de huid vol en zegt: Piet nou is het verdomme afgelopen. Je zoekt maar andere vrienden of je laat je vrienden zien dat het ook anders kan. Oom helpt hen om een plek voor de jongens te creëren waar ze zich kunnen vermaken zonder anderen steeds lastig te vallen en de jongens leren veel onder andere hoe ze brieven moeten schrijven aan instanties, etc. U raadt het al Piet wordt later agent, het type wijkagent die weet wat het is om in een verdomhoekje te zitten en die de filosofie uitdraagt: ieder heeft recht op een plekje onder de zon.

Dames en heren, oom is goud waard. Van die ooms en tantes moeten we het in onze samenleving hebben. Volgens mij zitten er heel wat van deze ooms en tantes in de zaal. Zij zijn door hun persoonlijkheid zo belangrijk. Zij stoppen aandacht en energie in mensen, een activiteit die veel van mensen eist en helaas in onze moderne samenleving veel te weinig wordt gewaardeerd. Deze mensen hebben ook moed, zij zijn de mensen die durven te confronteren en toch blijven geven, het zijn de mensen waar Martin Buber het over heeft in de 'Weg van de mens', zij zijn heel, ze zeggen wat ze denken en doen wat ze zeggen. Je weet wat je aan ze hebt. Zij brengen weer verbindingen aan, waar 'verdeel en heers' en instrumentalisering, een berekenend denken overheersten.

Overigens moet ik hier wel wijzen op enkele haken en ogen en valkuilen. De functionaris, de opbouwwerker en de wijkagent kan wel een grote gelijkenis vertonen met die oom en tante maar blijft natuurlijk toch ook een functionaris, die te maken heeft met zijn eigen organisatie met de daarbijbehorende doel-middel pakketten. Die onbaatzuchtige oom of tante kan hij/zij niet zijn. Het belang van zijn organisatie zal altijd doorklinken in wat hij doet, dus kan hij/zij daar maar beter naar zijn organisatie maar ook naar de buurt toe duidelijk in zijn. Buitengewoon belangrijk is juist die duidelijkheid. Wanneer immers mensen uit de buurt het gevoel krijgen dat hun vertrouwen wordt geschaad en dat ze worden gebruikt, dat informatie bijvoorbeeld op stiekeme manier wordt doorgegeven etc. zal duidelijk zijn dat het wantrouwen dat er al was alleen maar wordt

bevestigd. In zo'n geval raken we in feite steeds verder van huis. Het schijnt dat er in de Indische buurt voordat in 1994 de echte escalaties losbarsten sprake was van een dergelijke situatie.

4. Recht doen kan bestaan uit regels overtreden of flexibel hanteren.

Toelichting. Het zonder aanzien des persoons, in die dubbele betekenis van geen rekening houden met aanzien maar ook niet letten op de bijzondere positie van personen kan onverschilligheid in gaan houden en kan leiden tot onrecht. In juridische zin is dit het verschil tussen formele en materiële gelijkheid. Bij materiële gelijkheid als uitgangspunt is het doel tot gelijkheid, gelijke kansen te komen. U kent allen het voorbeeld van positieve discriminatie ten aanzien van vrouwen en of "allochtonen" een verzamelnaam voor diegenen die op basis van hun huidskleur en/of gewoonten (bijvoorbeeld het dragen van een hoofddoekje) worden gediscrimineerd en aldus moeilijker toegang krijgen tot bv de arbeidsmarkt, zeker waar het de beter betaalde arbeid betreft. Tijdelijk wordt aan hen de voorkeur gegeven (althans op papier) om zo de weg te banen naar een veranderende cultuur waarin meer plaats is voor diversiteit en om het grote "soort zoekt soort gehalte" van de arbeidsmarktcultuur zeker in de buurt van of boven het zogenaamde glazen plafond te doorbreken.

Iets dergelijks vindt ook plaats bij het Bitzproject in de Indische buurt. (Sinds daar in 1994 rellen zijn uitgebroken). Tijdelijk zijn regels doorbroken of opzij gezet om de buurt en mensen uit de buurt weer meer gelijke kansen te geven, zoals bijvoorbeeld bij de woningtoewijzing, die tijdelijk praktisch werd gedelegeerd aan het Bitzteam en door aan het begin van het project mensen die het werken lang ontwend waren en/of jaren vast hadden gezeten en/of schulden hadden, aan het werk te helpen in een woningbouwproject waar iedereen, de hele buurt baat bij had. Het project werd een succes dankzij de inventiviteit en inzet van de Bitzwerkers en omdat zij door hun organisaties en de politiek werden ondersteund hierbij. Maar ook omdat op dat moment bewust risico's zijn genomen (het kon natuurlijk ook fout gaan) gekoppeld aan het vertrouwen dat in de mensen die voor dat project gingen werken werd gesteld.

Een ander interessant voorbeeld vond ik in de tijd dat ik een paar dagen bivakkeerde in het buurthuis van de Indische buurt. Bewoners van één van de kleinere straten, die ten onrechte als doorgangsroute door te hard rijdende automobilisten werd gebruikt, klaagden hierover bij het koppel, dat niets kon doen, want de grote vakantie brak aan.

Pas daarna zou er iets aan gedaan kunnen worden. De bewoners met kleine kinderen (kinderen zijn het hoogste goed in deze buurt) vreesden dat er juist tijdens de grote vakantie ongelukken zouden gebeuren en sloten spontaan hun straatje af, dat wil zeggen met een los hek dat ze hadden verplaatst en een betonnen paaltje dat ze keurig bij de ingang van hun straatje hadden geplaatst. Toen Joop en Wessel dat constateerden werd onmiddellijk met de bewoners een vergadering belegd waarin de situatie werd besproken. Daar was ook de wijkcoördinator van de gemeente bij. Men kwam op voorbeeldige wijze tot een compromis. Het paaltje werd eruit gehaald, er zouden aan twee kanten verplaatsbare hekken komen en de wijkagent Wessel zou in zijn dagrapport schrijven dat dit straatje tijdelijk voor verkeer was afgesloten. Dat was nog eens vraaggericht werken!

Deze casus maakt duidelijk hoe lastig het is om recht te doen. Enerzijds wordt hier heel snel en adequaat ingespeeld op een behoefte, die overigens ontstaat omdat verkeersregels niet worden gehandhaafd, dus je zou kunnen zeggen een gebrek aan overheidsvoorziening. Anderzijds is dit persoonlijk en contextgebonden reageren (buiten de regels om, iets waar met name ambtenaren altijd bang voor zijn) vatbaar voor systeemkritiek en zelfs voor kritiek van de kant van andere buurtbewoners die in hun straatje ook last hebben van verkeer. Zij zouden ook wel eens op dezelfde wijze eigen rechter kunnen gaan spelen vanuit het idee van precedentwerking.

Tegelijkertijd wordt rekening gehouden met de buurtcultuur, het feit dat men deze actie relatief "netjes" heeft opgelost wordt ook concreet beloofd en in die zin wordt dit straatje dus voorgetrokken. Interessant is trouwens dat nogal wat bewoners vonden dat het koppel nog te weinig te zeggen had in de zin van direct en adequaat kunnen reageren op de situatie ter plekke, terwijl vanuit het systeem gezien al een (te?) optimale discretionaire bevoegdheid aan hen was verleend. Het geeft aan hoe moeilijk het in de praktijk is het universele en het persoonlijke, maar ook culturele te verweven op verantwoorde wijze.

Tenslotte:

5. Een belangrijke vorm van zelfredzaamheid schuilt in het hulp durven vragen op het juiste moment.

Toelichting: Regelmatig worden mijn man en ik aangeschoten of opgebeld door kennissen of vrienden die achteloos tijdens een gesprek laten vallen dat ze met een juridisch probleem zitten. Zo klamp ik nog wel eens een vriendin aan die arts is of ze me wat kan

vertellen over een of andere ziekte van één van mijn kinderen. Moeilijker wordt het als ik mijn enkel heb verstuikt en een buurvrouw moet vragen of ze boodschappen voor me wil doen. Daar heb ik moeite mee. Het omgekeerde is het geval in bijvoorbeeld een volksbuurt. Wederzijdse praktische hulp is vanzelfsprekend, moeilijker wordt het waar het om specialistische kennis of contacten met instanties gaat. Zoals gezegd mijdt men dat liever zoveel mogelijk en lost het liever zelf op, bovendien heeft men al gauw het gevoel dat de hele buurt over de schouder meekijkt als je naar een instantie gaat. Men zit wel graag op straat maar de vuile was hang je niet op straat. Tegelijkertijd is er wel, zoals gezegd, een sterke afhankelijkheid van instanties als Sociale Dienst, Woningbouwcorporatie, Raad voor de kindbescherming etc, maar vaak niet erg in positieve zin. Bovendien wordt naar de politie stappen vaak ervaren als klikken. Zoals een vrouw die vertelt dat ze woonde in een nieuwbouwwijk in Zwolle waar de conflicten met andere buurtbewoners niet rechtstreeks werden uitgepraat, maar bij de politie aangekaart. Hier in de Indische buurt zeggen ze het tenminste recht in je gezicht. Daar geven ze je het gevoel dat je minder bent, ze doen uit de hoogte en achterbaks.

Eén van de winstpunten van het werken met het koppel in de Indische buurt is dat nu in tegenstelling met vroegere tijden situaties die uit de hand dreigen te lopen (veel escalaties ontstaan rond kinderen die ruzie krijgen) sneller bij het koppel of één van hen worden gemeld door een medebuurtbewoner, zodat tijdig kan worden ingegrepen. Joop en Wessel worden niet langer als vijanden gezien, maar men heeft vertrouwen in hen gekregen en daarom ook worden ze meer ingeschakeld. Zelfredzaamheid betekent hier het tijdig gebruikmaken van overheidsvoorzieningen en/of deskundige hulp. Wanneer men dan ook ziet dat deze hulp effect heeft, bevestigt dat weer het vertrouwen in die voorzieningen dat wil zeggen via personen en dat betekent een versterking van het bindingsgevoel met de wijdere samenleving. Dat er meer vertrouwen is gegroeid in organisaties en werkers blijkt bijvoorbeeld ook uit een grotere deelname aan culturele activiteiten en kinderwerk. Nodeloos misschien nog te vermelden dat de politie minder vaste klanten heeft in de buurt en dat één van de woningbouwcorporaties terugverdient op minder hoge doorstroompercentages en minder glasschade.

Ik hoop U duidelijk te hebben gemaakt dat recht doen aan de buurt ook betekent verbindingen leggen door persoonlijk investeren en niet uit berekening, maar gezien uit het oogpunt van rechtsherstel, herstel van maatschappelijke ongelijkheid en achterstelling en respect voor de persoon, voor die mensen die daar leven. Die mensen hebben recht op vertrouwen op hen zelf en hun buurt. Vertrouwen kweekt vertrouwen en vertrouwen is de cruciale basis voor de sociale rechtsorde, aldus onder andere Locke, de Tocqueville en vele anderen, aldus Barbara Misztal 'Trust in modern societies'. En vertrouwen laat dat nog even gezegd zijn krijgen we uiteindelijk niet door de meest verzochte oplossingen, 'tools' voor maatschappelijke problemen, maar menselijke vertrouwen moet men zoeken aan de keukentafel.

Ik kan nog wel een tijdje doorgaan onder andere over valkuilen van de personalistische benadering want die zijn er natuurlijk ook. Ik heb hier slechts een paar punten willen aanstippen die mij van belang lijken ook bij verdere voortzetting van de projecten in een andere vorm.

Jassen in de buurt

door Fenny Gerrits

Tussen juni 1998 en juni 1999 zijn in wijken in de deelgemeente Hoogvliet in Rotterdam en in het stadsdeel Escamp (Den Haag) pilots uitgevoerd om na te gaan hoe op buurtniveau de ondersteuning van mantelzorg inhoud kan krijgen. Mantelzorg is hulp en zorg die partners, kinderen, familie en vrienden geven aan hun verwanten die langdurig ziek of gehandicapt zijn en thuis wonen. De pilots zijn uitgevoerd in wijken met een lage sociaal economische status (SES), met het doel om meer zicht te krijgen op hoe mantelzorg hier gegeven wordt en welke ondersteuning hierbij past. Bijzonder interessant is het antwoord op het probleem om mantelzorgers te bereiken die doorgaans buiten het blikveld van de reguliere hulp- en dienstverlening vallen en hoe buurtbewoners waaronder mantelzorgers actief betrokken kunnen worden bij de ondersteuning.

Het project 'Jassen in de buurt' is aangezwengeld door het LCO en de Landelijke Organisatie van Thuisverzorgers (LOT) als belangenorganisatie van mantelzorgers en is gerealiseerd in samenwerking met de Stichting Welzijn Escamp in Den Haag en Dienstencentrum Loksterland in Hoogvliet in Rotterdam. Het ministerie van VWS verstrekke een subsidie. Zonder de medewerking van de vele hulp- en dienstverleners en vertegenwoordigers van kerken en belangenorganisaties zouden de pilots geen praktisch draagvlak hebben gekregen en ten onder zijn gegaan. Zowel in Rotterdam als in Den Haag hebben de directeuren van instellingen, de zorgverzekeraars, beleidsmakers en politici het belang van de pilots onderkend en gezorgd voor een organisatiestructuur waarin de pilots gesteund en geëvalueerd konden worden. Dit heeft geresulteerd in het evaluatierapport 'Jassen in de buurt'. Op 10 november jl. werden zowel in Rotterdam als in Den Haag de steunpunten mantelzorg feestelijk geopend. In Den Haag was het wethouder Jetta Klijnsma die de opening verrichtte. Rob Wiegman, directeur van

Stichting Welzijn Escamp deelde bij die gelegenheid mee dat "structurele inbedding van het project in zijn organisatie zeker het streven is, maar de ervaringen in het komende jaar moeten uitwijzen welke de feitelijke betekenis en waarde van het steunpunt mantelzorgers is." De diensten die vanuit het project worden aangeboden zijn:

- inloop- en koffieochtenden voor mantelzorgers
- informatie en voorlichting geven over alle voor mantelzorgers relevante zaken
- cursussen en themabijeenkomsten
- het verzorgen van spreekuren waar mantelzorgers terecht kunnen voor praktische en emotionele ondersteuning
- het ontwikkelen van netwerken van/voor mantelzorgers.

In de 'wandelingen' van de receptie die op 10 november plaatsvond sprak ik even met Tanja van der Linde van het Steunpunt Mantelzorg Escamp. Op basis van een behoeftenonderzoek dat vanaf augustus 1998 plaatsvond heeft ze geconstateerd dat er behoefte is aan een steunpunt Mantelzorg. Vele mantelzorgers zijn thuis geïnterviewd. Speciaal de koffie-inloop ochtenden voor mantelzorgers zijn van belang voor de verdere ontwikkeling van het project. Tanja: "De koffie-inloop is zeer laagdrempelig, mensen komen graag om even ervaringen uit te wisselen over hun zorgverlening. Tijdens die ochtenden signaleren we ook een behoefte aan informatie over allerlei aspecten van de verzorging van zieke mensen. Mensen wisselen ook ervaringen en kennis uit over hun 'zorgbaan'." Ook emotioneel hebben mensen veel aan deze vorm van contact". Tanja: "De mantelzorg is trots of gelaten (lotsbestemming). Vaak is het de persoon die is 'opgezadeld' met de taken omdat broers en zussen niets doen. Het feit dat juist zij worden opgezadeld met het werk, zegt veel over hun persoonlijkheidsstructuur. Vaak ontbreekt het in de directe omgeving aan ondersteuning en heeft de mantelzorg het gevoel er alleen voor te staan. Op dit moment zijn ongeveer 30 mantelzorgers regelmatige bezoekers van het Steunpunt."

In beide pilots is het jaar afgesloten met evaluatieve bijeenkomsten, waarin de bevindingen en de voortgang besproken zijn. Op beide locaties is besloten om verder te gaan en in Escamp komt er zelfs een steunpunt bij. De uitdaging in de pilots was het bereiken van mantelzorgers in de wijk, inclusief de allochtone mantelzorgers. Een jaar 'Jassen in de buurt' blijkt te kort om uit te zoeken op welke manieren allochtone mantelzorgers goed bereikt kunnen worden. Nieuwe wegen moeten worden gezocht en uitgeprobeerd. □

Rapport

Het project 'Jassen in de buurt' van het LCO en de LOT werd ook uitgevoerd in de Rotterdamse deelgemeente Hoogvliet in samenwerking met Dienstencentrum Loksterland.

In de Nieuwsbrief (nr. 2/3 1999) van het netwerk Opbouwwerk en gezondheid wordt eveneens aandacht besteed aan mantelzorgsteunpunten in de wijk. Er is een brochure verschenen over 'Jassen in de buurt', prijs: f 23,75 (exclusief porto). Deze kan worden besteld bij LCO-Zwolle, telefoon: 038-4232112 of via email: lco@lcoz.demon.nl.

Globaal

door Fred Stafleu

Fred Stafleu / IUCISD Board Member.

IUCISD : Inter-University Consortium for International Social Development, is een samenwerkingsverband van instellingen en personen die betrokken zijn bij vergelijkende studies op het brede veld van de maatschappelijke ontwikkeling - all over the world. Ooit gestart in de Verenigde Staten heeft het zich verbreed naar Oost- en Zuid-Azië, Afrika en Europa. Tal van universiteiten en onderzoeksinstituten zijn erbij aangesloten. Uit ons land de Dr. Gradus Hendriks Stichting. De Europese afdeling dateert van 1989; ze organiseert twejaarlijkse seminars, waarvan het laatste onlangs plaatsvond in Krakau [Polen]. Thema was: 'Civil Society and Social Development'. Een van de drie key-note speakers was prof. Jan Willem Duyvendak. Hieronder de kern van zijn bijdrage.

Maatschappelijk middenveld in Krakau

10 jaar na de val van de Muur zijn we op deze conferentie bij elkaar onder de titel Civil Society and Social Development. Zeker in Polen waar een sterke sociale beweging - Solidarnosc - zo'n grote rol heeft gespeeld in de omverwerping van het totalitaire regime, lijkt het adequaat om sociaal development vooral te koppelen aan de civil society. Dat de staat veel zou kunnen bijdragen aan 'social development' is in de ogen van het leeuwendeel van de Midden- en Oost-Europese volkeren, die zo geleden hebben onder de etatistische terreur van het communisme, niet erg waarschijnlijk. Maar niet alleen in Oost- en Midden-Europa had de staat veel krediet verspeeld aan het einde van de tachtiger jaren. Ook in de toenmalige "Westerse wereld" lag de (verzorgings)staat zwaar onder vuur. De staat was ontaard en veel "paternalistische" verzorgingsarrangementen leidden tot nieuwe vor-

men van afhankelijkheid. Afgezien van de vraag hoeveel hout deze kritiek sneed, er was van rechts tot links veel kritiek op overheidsinterventies. Bij rechts met name in relatie tot de markt, bij progressieven in relatie tot wat begin jaren negentig meer en meer werd genoemd: de civil society.

Sterke samenleving, sterke staat

In de loop van de jaren negentig is sprake van een zekere herwaardering van de overheid, zeker in Westerse landen. Dit uit zich niet alleen in het aan de macht komen van door sociaal-democratische partijen gedomineerde regeringen, maar ook in de heroriëntatie in het liberale denken. Voor het goed functioneren van de markt, blijkt een goede staatsorganisatie broodnodig. Alleen een nachtwaker-staat voldoet bepaald niet, hoewel de discussie over het Rijnlandse versus het anglosaksische model bepaald nog niet is beslecht (en je soms zou wensen dat sociaal-democraten de rol van de overheid en de verzorgingsstaat nog iets positiever zouden waarderen). Hoe het ook zij, er heeft zich een grote verandering in politieke verhoudingen voltrokken. Waar liberalen voorheen klaagden over het politieke voluntarisme van linkse partijen ("maakbaarheid"), daar valt er nu geweeklaag te vernemen over de viscosity van de staat. Vele conservatieve critici menen dat een strong civil society (belangengroepen, sociale bewegingen) tot een weak state leiden, tot stroperigheid en een gebrek aan institutional performance. Nog opvallender dan hun draai van welhaast 180°, is hun tanende politieke invloed. Meer en meer groeit de overtuiging dat een sterke civiele maatschappij wel degelijk samen kan gaan met – en misschien wel voorwaarde is voor – een effectieve overheid.

(Niet te)sterke staten, sterke samenlevingen

Diverse onderzoekers hebben de afgelopen jaren op de positieve samenhang gewezen tussen een open, uitnodigende en bewust uitdagende opstelling van politieke autoriteiten enerzijds en de ontwikkelingsmogelijkheden van achtergestelde groepen en individuen anderzijds. Ook in een vergelijkende studie naar sociale bewegingen in de jaren

tachtig – de periode waarin van een positieve stimulans van de staat op burgerparticipatie hoegenaamd geen sprake kon zijn – die ik samen met enkele collegae van de Universiteit van Amsterdam heb uitgevoerd, constateerden we dat een ondersteunende in het jargon heeft dat: faciliterende politiek – van levensbelang is voor een hoge mate van participatie. De politicoloog Koopmans heeft deze doorslaggevende factoren voor het in beweging komen van mensen (voortbouwend op het werk van de historisch socioloog Charles Tilly) als volgt gesystematiseerd: het gaat erom dat er door politieke autoriteiten kansen worden geboden op succes voor sociale bewegingen, dat er sprake is van weinig repressie ten opzichte van hen die in beweging komen en van veel support; en om het wekken van de verwachting bij burgers dat hun bijdrage van betekenis is, dat deze telt in die zin dat hij van belang kan zijn voor of iets wel of niet gebeurt.

Simpel samengevat komt dit politicologische model, waarvan opportuniteiten voor sociale bewegingen dus de kern vormen, neer op de, voor community workers' niet heel verrassende gedachte dat mensen alleen geloof in eigen kunnen hebben door de erkenning en ondersteuning van anderen, waarbij het juist van het grootste belang is dat die anderen macht hebben. Als de literatuur over sociale bewegingen iets leert dan is het wel dat mensen hun situatie pas problematiseren wanneer ze daartoe de kans krijgen; wanneer hun positie door mensen met meer macht zo versterkt wordt dat ze weer in zichzelf gaan geloven.

Conclusie

De centrale these van dit verhaal is, zo heb ik hopelijk overtuigend uiteengezet, dat de samenhang tussen 'civil society' en 'state' een kwestie is van tweerichtingsverkeer. Zo blijkt dat de 'institutional performance' (de output) van een overheid inderdaad toeneemt bij een goed-georganiseerde samenleving (ook in het geval van nieuwe sociale bewegingen), maar andersom, organiseert de samenleving zichzelf pas wanneer hiertoe door de politiek mogelijkheden worden gecreëerd, in staat wordt gesteld. In een 'empowerende' politiek kan 'community development' een belangrijke rol spelen, als intermediair tussen staat en civiele maatschappij. Opbouwwerkers kunnen (en zullen moeten) tonen welke kansen er liggen, welke mogelijkheden er zijn, juist voor de zwakste groepen, zonder een instrument te worden van de overheid. Wanneer we ons bekommeren om 'social development' van iedereen, dan is het een opdracht voor 'community development' om de opportuniteiten tastbaar te maken.

door Fenny Gerrits

Met Stad en Land biedt MO/Samenlevingsopbouw een rubriek waarin de lezer geïnformeerd wordt over samenlevingsopbouw-relevante nieuwsfeiten uit met name de regionale en plaatselijke (dagblad-)pers. Attenderingen voor deze rubriek zijn welkom: stuur het betreffende (kranten-)knipsel onder vermelding van de naam van het blad en de datum in aan de redactie van MO/Samenlevingsopbouw, Prinsegracht 51, 2512 EX Den Haag, of zet het op de fax: 070-380 9973.

Bolsward

Een man die door zijn buurtgenoten wordt verdacht van ontucht met twee minderjarige jongens is bereid te verhuizen uit Bolsward, waar hij kortgeleden met zijn gezin kwam wonen. In de buurt kwam vijf jaar geleden een omvangrijke zedenzaak aan het licht. Meer dan tien kinderen bleken te zijn misbruikt, vijf mensen werden zwaar gestraft. Toen onlangs duidelijk werd dat naast een van de getroffen gezinnen een man was gehuisvest die ooit verdacht was geweest van ontucht, begonnen verontruste wijkbewoners een handtekeningactie. De gemeente en de woningstichting wisten niet dat de man van zedendelicten werd verdacht. Het ene geval speelde zo'n 15 jaar, het andere ongeveer een jaar geleden. De man kwam naar Bolsward omdat hij in zijn naburige dorp, was weggepest. Nadat de gemeente donderdag 250 handtekeningen kreeg van bewoners die aandrongen op zijn vertrek, heeft hij ingestemd met verhuizing. De gemeente verwacht dat het gezin binnen enkele weken nieuwe woonruimte krijgt. Volgens **Trouw** (29-9-1999) is bewoners gevraagd het gezin tot die tijd met rust te laten, mede gezien het feit dat de jonge kinderen van de man 'geestelijk zwaar op de proef worden gesteld door de affaire', in een brief die de directeur van de woningstichting en burgemeester A. Schuilenga huis-aan-huis lieten verspreiden. Volgens de woordvoerder is hierop in de wijk begripvol gereageerd.

Goor

Twentse woningstichtingen moeten onderling afstemmen hoe ze omgaan met huurders die een zedendelict hebben gepleegd. Verhuizingen binnen kleine gemeenschappen lossen amper iets op. Dat stelt directeur G. Santema van De Goorse Volkswoning.

'Misschien moet je bemiddelen in Twents verband.'

De directeur van de woningcorporatie krijgt binnenkort tientallen handtekeningen van burens van een man (67) uit Goor, aldus **Tubantia** (10-11-1999). Hij werd eind augustus door de rechtbank veroordeeld voor ontucht met zijn naaste buurmeisje en een kleindochter. Dat leidde tot onrust in de buurt. Met de actie wordt om de verplichte verhuizing gevraagd. Santema: "We moeten proberen het onrustgevoel onder de huurders in de straat weg te nemen. Als dat niet lukt, hebben we geen juridische mogelijkheden om iemand om deze redenen gedwongen te laten verhuizen. Iemand die is veroordeeld en zijn straf heeft volbracht, hoort in ons land een nieuwe kans te krijgen." Zijn stichting wil meewerken aan een vrijwillige verhuizing voor de dader en zijn vrouw, als ze daarom zouden vragen. Santema vraagt zich meteen af of dat in kleine gemeenschappen zoals Goor veel oplost. Zo ongeveer iedereen in het stadje weet immers om wie het gaat. De kans dat gezinnen met kinderen in een andere buurt protesteren is zeker niet denkbeeldig. De directeur vindt het jammer dat rechters nu nog geen verplichte verhuizingen voor ontuchtplegers kunnen opleggen. VVD-minister B. Korthals (Justitie) onderzoekt momenteel of zo'n aanvullende sanctie getroffen moet kunnen worden.

Haarlem

In pension Spaarnezicht voor dak- en thuisloze jongeren worden steeds meer meisjes opgevangen. Was twee jaar geleden nog één op de drie een meisje, inmiddels behoort de helft van de bewoners tot het vrouwelijke geslacht. Ook wonen in het pension steeds meer jongeren onder de achttien jaar. Twee van de drie jongeren die het huis verlaten, doen dat met een nieuw dak

boven het hoofd, met een opleiding of met werk.

Dat blijkt uit het onderzoek 'Shelter & Provider' dat onlangs is gepresenteerd bij het vijfjarig bestaan van pension Spaarnezicht. Het onderzoek is gefinancierd door het ministerie van VWS, dat het pension altijd belangstellend heeft gevolgd. Spaarnezicht werd in 1994 opgericht om dak- en thuisloze jongeren van 16 tot en met 24 jaar op te vangen. In het pension aan de Haarlemse Kruisweg staan 30 bedden. Jongeren die thuis wonen en het moeilijk hebben of jongeren die al een tijdje op straat zwerven, kunnen zich melden bij Spaarnezicht, aldus het **Haarlems Dagblad** (6-11-1999). Ook de politie, de Riagg en het maatschappelijk werk melden regelmatig jongeren aan voor een verblijf in het pension.

Om te kijken of een verblijf in het pension de jongeren helpt om hun leven weer op de rails te krijgen, keek het Bureau Toegepast Jeugdonderzoek een tijdje hoe het ging en gaat met de jongeren. Gemiddeld verblijven ze zo'n vijftien weken in Spaarnezicht. In die tijd krijgen ze hulp bij het zoeken van een kamer of een woning. Ook wordt hen een steuntje in de rug gegeven bij het aanvragen van een uitkering, het zoeken van werk of het doen van een opleiding. Sinds de opening in 1994 woonden al vijf-honderd jongeren korte of langere tijd in Spaarnezicht. Uit het onderzoek blijkt dat de bewoners die langer blijven, er beter in slagen om hun leven weer op orde te krijgen. Wie eerder weggaat, valt sneller terug in een leven van dakloosheid of het gebruik van drugs. Het aantal meisjes is de afgelopen tijd flink toegenomen, maar met hen zijn wel betere resultaten te behalen dan met jongens. Dat lukt slechter voor zowel jongens als meisjes, naarmate ze meer soft- en harddrugs gebruiken, meer alcohol drin-

ken, gokken of psychiatrische problemen hebben.

Utrecht

Mensen die dakloos dreigen te worden, hulp nodig hebben en voor wie geen nieuwe huisvesting aanwezig is, moeten worden opgevangen in plankwoningen. De dak- en thuislozenorganisatie De Tussenvoorziening krijgt daarom uit het gemeentelijke fonds Sociale Integratie 81.000 gulden om een project dat daarin voorziet uit te voeren. In het project worden plankwoningen (huizen die op termijn worden gesloopt) beschikbaar gesteld aan mensen die niet in staat blijken zelfstandig woonruimte te vinden, maar die ook geen recht hebben op een urgentieverklaring.

Volgens het **Utrechts Nieuwsblad** (3-11-1999) staat die groep mensen bij de Tussenvoorziening op een wachtlijst voor begeleid wonen projecten, maar om te voorkomen dat ze werkelijk in een dakloos bestaan terechtkomen zouden plankwoningen hen onderdak kunnen bieden. Het project is één van de aanvragen die door het fonds Sociale Integratie is toegewezen. Andere projecten zijn: 6.500 gulden voor de bewonerscommissie Camera Obscura (een studiereis naar Marokko); 15.000 gulden voor Stut (theaterproductie over jonge vrouwen in het werkmilieu); 5.000 gulden voor stichting De Luister (multi-cultureel festival 'Dragers van verhalen'); 23.236 gulden voor Kibra Hacha (onderwijsondersteuning); 10.000 gulden voor de H.C. Rumke Groep (kunstuitleen van psychiatrische cliënten); 3.482 gulden voor de Kinderraad Noord Oost (ansichtkaarten met daarop vlaggen die door kinderen zijn ontworpen).

Iemand die thuis op je kind komt passen, langere openingstijden van kinderdagverblijven, en vervoer van school naar vrijetijdsactiviteiten. Dit zijn drie onderdelen van het experiment "Tijd en Ruimte voor Kind en Werk", waarmee de Stichting Welzijn UNO-Centrum in Utrecht naar verwachting in januari begint.

De stichting heeft van Staatssecretaris Verstand 120.000 gulden gekregen voor de opzet van het experiment. Dit geld komt uit een pot van veertien miljoen gulden die de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft toegekend aan 32 experimenten waarbij het mensen makkelijker wordt gemaakt om werk en privé-leven te combineren. "Het is echt fantastisch dat we geld hebben gekregen. Onze handen jeuken om te beginnen", zegt Ans van Hoof van de Stichting Welzijn UNO-Centrum die verantwoordelijk is voor het experiment. De stichting zit aan het Willem van Noortplein

en regelt onder meer kinderopvang en buitenschoolse opvang voor Utrecht-Noordoost en -Centrum.

Volgens het **Utrechts Nieuwsblad** (3-11-1999) wil de stichting experimenteren met meer flexibele vormen van kinderopvang. Als die succesvol zijn, worden ze na een jaar uitgevoerd bij alle kinderdagverblijven in Utrecht-Noordoost en -Centrum. Het eerste initiatief is kinderopvang aan huis. Van Hoof: "Hiermee willen we ouders helpen die op de wachtlijst staan voor kinderopvang en ouders die noodopvang nodig hebben omdat ze bijvoorbeeld onverwacht een afspraak hebben." Daarnaast wil de stichting verlengde openingstijden van de instellingen voor kinderopvang, zodat ouders meer tijd hebben om hun kinderen op te halen. Eventueel moeten ouders en kind een maaltijd kunnen krijgen in het dagverblijf.

Het laatste onderdeel van het experiment is het vervoer van kinderen van school naar verschillende vrijetijdsactiviteiten, indien de ouders hiervoor geen tijd hebben. "Kinderen worden bijvoorbeeld naar het zwembad of een hobbyclub gebracht", zegt Van Hoof. Ouders die gebruik maken van de voorzieningen, moeten hier wel voor betalen. De kosten zijn afhankelijk van het inkomen. Het uurtarief voor verlengde opvang varieert van f 3.50 tot 14 en kinderopvang aan huis kost voor 1 kind f 30. De kosten voor het vervoer naar vrijetijdsactiviteiten zijn nog niet bekend.

Arnhem

Wonen in de Arnhemse probleemwijken is er de afgelopen jaren niet prettiger op geworden. Ondanks stadsvernieuwing en wijkgericht werken voelen de bewoners van die wijken zich in 1998 minder op hun gemak dan in 1996. De sociale binding tussen de bewoners is minder en de overlast van burens groter. Ze klagen vaker over verloedering, verkeer en een dreigende sfeer op straat.

Dat blijkt uit het tweede deel van het Arnhemse bevolkingsonderzoek Leefbaarheid en Veiligheid 1998. Het tweede deel is speciaal gewijd aan leefbaarheid. De gemeente probeert dat vage begrip te vatten in een aantal vragen die een beeld geven van de opvattingen van de Arnhemmers.

In acht wijken zijn de problemen op het gebied van leefbaarheid groot. Het gaat om het bekende rijtje: Spijkerkwartier, 't Broek, Presikhaaf, Klarendal en St. Marten/Sonsbeek-Zuid in Noord en Malburgen-West, Malburgen Oost/Noord en Malburgen Oost/Zuid in Zuid. Deze acht wij-

ken scoorden in 1996 het slechtst en zijn er de laatste paar jaar volgens de bewoners in leefbaarheid op achteruit gegaan.

Volgens de **Gelderlander** (10-11-1999) probeerde het stadsbestuur jarenlang door middel van vervanging van oude huizen door nieuwe panden wijken te verbeteren. Daarnaast trachtte de gemeente via wijkgericht werken de sociale verbanden in de wijken te versterken. Allemaal met doel om mensen plezierig te laten wonen. Met name in Klarendal is veel geïnvesteerd. Nu blijkt dat de mensen zich daardoor niet prettiger voelen. Wethouder H. Lenferink van Volkshuisvesting erkent dat het beleid van de afgelopen tientallen jaren weinig effect lijkt te hebben. Hij wijt dat aan de opzet. "Het doel was om mensen betere woningen te geven. Er was te weinig aandacht voor de woonomgeving en de architectuur. Spijtig dat dat gebeurd is."

Lenferink verwacht veel van de ambitieuze vernieuwing van Malburgen. Daar worden alleen oude woningen gesloopt en nieuwe gebouwd, maar wordt tevens geïnvesteerd in winkels, scholen en andere voorzieningen voor de wijk. Bovendien stopt de verbetering niet bij het tuinhokje maar wordt ook de woonomgeving verbeterd. Mocht in de komende jaren blijken dat het toch niet werkt, dan valt nog in te grijpen, aldus Lenferink. "Je kunt nooit een garantie geven dat het allemaal zal gaan zoals je denkt." Na Malburgen komt Presikhaaf aan de beurt. Geld voor een dergelijke alomvattende aanpak voor Klarendal is er de komende tien jaar niet. De gemeente denkt de leefbaarheid daar te kunnen verhogen door de overlast van jongeren aan te pakken. Lenferink wijst erop dat het onderzoek niet de enige indicatie is van het gevoel van de Arnhemmers. Een meer objectieve meter is de prijs van de huizen, aldus de wethouder. "Dan blijkt dat er in het Spijkerkwartier veel in positieve richting is veranderd. De waarde-ontwikkeling van het onroerend goed in de wijk is heel goed." De uitkomsten van het onderzoek, waarvoor zo'n drieduizend Arnhemmers zijn ondervraagd, worden vergeleken met andere steden in Nederland. Arnhem hangt in de middenmoot. Gemeenten als Den Haag en Utrecht scoren slechter, maar buurstad Nijmegen en Enschede doen het over de hele linie beter.

Leeuwarden

Het economisch model van Piet van Elswijk is nader onderzoek waard, maar een forse toename van de werkgelegenheid valt er nog niet te verwachten. Dit concluderen vier hoogleraren na een theoretisch experiment. De FNP (Friese Nationale Partij) vindt het

oordeel positief genoeg om in Friesland een praktijkproef te starten. De econoom Van Elswijk bedacht een banenplan, waarbij de sociale premies worden geheven over de productie van een bedrijf, in plaats van over de lonen van de werknemers. In Rotterdam loopt al een beperkt experiment. De FNP strijdt al jaren voor een uitgebreide proef in Friesland, waarbij een hele branche wordt betrokken.

Het aanvankelijke idee voor invoering in de scheeps- en jachtbouw zou 370 arbeidsjaren extra moeten scheppen. De minister van Sociale Zaken wilde echter eerst een laboratoriumproef laten uitvoeren door het onderzoekscentrum voor experimentele economie Creed, begeleid door vier onafhankelijke hoogleraren. Hun rapport is gematigd positief, aldus de **Leeuwarder Courant** (9-11-1999). De hoogleraren roemen de aanpak van Creed als creatief en innoverend, maar stellen ook vast dat de opzet noodgedwongen zeer eenvoudig van aard was. De onderzoekers hebben nog meer dan in de gebruikelijke macro-economische modellen de omstandigheden moeten versimpelen.

Hierdoor is het niet altijd even duidelijk of de positieve en negatieve effecten van het plan-Van Elswijk een gevolg waren van het plan zelf, of van de gekozen opzet. De begeleiders delen niet de mening van Creed, dat invoering van 'Van Elswijk' kan leiden tot een groei van de werkgelegenheid met meer dan 10 procent. Zij pleiten dan ook voor nader onderzoek, in het laboratorium of in de praktijk.

FNP-voorman Jan van der Baan, warm pleitbezorger van het nieuwe economische model, stelt vast dat de werkgelegenheid in elk geval zal groeien, de nettolonen niet lager worden, de welvaart toeneemt en kapitaalvlucht zich niet zal voordoen. Zijn partij wil dan ook op korte termijn een Fries experiment starten. Gedacht wordt nu aan het openbaar vervoer. De aanzienlijk lagere loonkosten voor een werkgever zullen een positief effect hebben op de vervoerskosten. De provincie hoeft niet bang te zijn zich aan koud water te branden, aldus Van der Baan.

Oentsjerk

Een winkel waar ouderen rustig kunnen 'shoppen' en die zorg eruit kunnen pikken die zij nodig hebben. Dat beeld koestert directeur Foeke de Jong van Heemstrastate in Oentsjerk van de ouderenzorg in de toekomst. In de Trynwâlden zijn ze al druk aan het experimenteren. De tijd dat instellingen uitmaakten wat goed is voor ouderen is definitief voorbij. Het is de oudere die bepaalt wat hij wil en

nodig heeft en de instellingen proberen dat zo goed mogelijk te verzorgen. Het is daarbij wel zaak dat de senioren ook weten wat er is. Daarom moet er een loket zijn waar zij alle informatie kunnen krijgen over wonen, welzijn en zorg.

In Heemstrastate is zo'n 'VVV-loket' waar volgens De Jong alle producten keurig in de schappen liggen. Er valt dan wel meer te kiezen, maar de regeltjes om voor bijvoorbeeld thuiszorg of woningaanpassingen in aanmerking te komen, blijven ingewikkeld. Om de ouderen door dat woud aan regelingen heen te loodsen, kunnen ze in de Trynwâlden een beroep doen op de 'omtinker', een persoonlijk adviseur die ouderen helpt bij het verkrijgen van de benodigde zorg. Die omtinker is een onafhankelijk adviseur die los van de instellingen opereert.

Volgens de **Leeuwarder Courant** (8-11-1999) verandert de ouderenzorg in de Trynwâlden drastisch. Van een verzorgingshuis als echte instelling is geen sprake meer. In alle dorpen en op het terrein van Heemstrastate komen appartementen die ouderen kunnen huren. Afhankelijk van hun behoefte kunnen ze meer of minder zorg krijgen. Verder wordt het centrum een trefpunt voor ouderen uit de hele regio met onder meer winkels, kapper, activiteitenruimtes en een grand café. Het is De Jong gebleken dat mensen kwaliteit van leven vaak anders interpreteren dan hulpverleners dat geneigd zijn te doen. "Voor ouderen kan het heel belangrijk zijn als ze tussen hun eigen boeken kunnen blijven wonen. Als de zorg dan iets minder is, nemen ze dat graag voor lief."

Er ontstaan allerlei nieuwe woonvormen voor ouderen. Een gigantische markt, verzekert De Jong. Er komen huizen met flexibele wanden. "Als iemand na een aantal jaren hulpbehoevend wordt, is het heel makkelijk wanden te verplaatsen en de woning aan te passen aan nieuwe omstandigheden.

Verder komen er beschutte woonvormen in dorpen. Ouderen kunnen dan wel in hun vertrouwde omgeving blijven wonen, terwijl ze zich toch veilig voelen en zich verzekerd weten van zorg als dat nodig is.

Woningen worden uitgerust met speciale alarminstallaties. Voor mensen die nog zelfstandig thuis wonen, kunnen allerlei tussenvormen worden bedacht van crisisopvang om het thuisfront wat te ontlasten tot dag- of nachtopnames.

Er zijn echter ook grenzen aan kleinschaligheid. Als dementie ernstige vormen aanneemt en ouderen gaan dwalen, kan het uit veiligheidsoverwegingen beter zijn te kiezen voor een verpleeghuis. Het is niet te

doen een oudere 24 uur per dag thuis of in een open woonvorm in de gaten te houden. Maar ook daarvoor ziet De Jong in de toekomst nog wel mogelijkheden in de vorm van 'dwaaldetectie'. "Je mag ouderen niet opsluiten, maar je kunt ze wel uitrusten met een systeem dat een signaal afgeeft als iemand gaat zwerven. Dan kun je snel ingrijpen."

Heerlen

De initiatiefnemers van platform Samen Leven vinden dat ze voldoende steun hebben bij de omwonenden van het toekomstige opvangcentrum in het politiebureau aan de Burgemeester Gijzelslaan in Heerlen. Onlangs betoonden zo'n dertig mensen solidariteit met verslaafden en daklozen, ook als ze straks in hun woonbuurt ondergebracht worden.

"We hebben het maar een platform genoemd, om zo weinig mogelijk poespas eromheen te maken. Dan zijn we straks ook weer zo ontbonden," legde mede-initiatiefnemer J. Kloekke uit. Hij is verheugd dat er zoveel mensen uit de buurt laten zien dat ze liever op een andere manier de discussie willen aangaan dan het opvangen van "schreeuwende spandoeken".

K. Dekkers, een ander initiatiefnemer: "Ik vind het verkeerd als de samenleving zo intolerant wordt dat er geen plaats meer is voor mensen met een vlekje." Vanuit de buurt kwam op een informatieavond aan het licht dat er nog steeds grote behoefte aan informatie is. Het platform Samen Leven wil hier dan ook in proberen te voorzien via bijvoorbeeld een informatieavond waarbij het CAD uitlegt hoe het eraan toe gaat in een opvangcentrum en aan welke regels en afspraken de verslaafden en daklozen zich moeten houden.

Volgens de **Limburger** (30-9-1999) zei Kloekke blij te zijn dat er steeds meer ruimte ontstaat voor discussie over de verslaafdenproblematiek: "We komen er wel uit met de buurt. Iedereen is bezorgd, maar die zorg kun je het best kwijt waar die thuis hoort: bij de gemeente."

Vakconferentie

Opbouwwerk 1999:

Pink Elephants adore new millenniums

De op donderdag 25 november in de Utrechtse Jaarbeurs gehouden Vakconferentie Opbouwwerk'99 stond nadrukkelijker nog dan voorgaande jaren in het teken van het vak, het beroep. Op de sprekerslijst ditmaal geen enkele politieke of markt-bobo maar uitsluitend 'social work experts', de aankondiging van een 'Millennium Statement' en de karakteristieke 'werkplaats', waarin (spontaan geformeerde) groepjes conferentie-deelnemers al hun sociaal-creatieve kracht konden aanwenden om een 'community-case' te kraken. Kennelijk een formule die aansprak, want meer dan vierhonderd vakgenoten boekten voor deze conferentie, tachtig meer dan vorig jaar. In drie slagwoorden samengevat was de Vakconferentie Opbouwwerk'99: druk, boeiend en geanimeerd.

De korte inleidingen van Prof. Dr. Geert van der Laan, Drs. Marius Ernsting, Drs. Mart Dozy en Wil van de Leur boden elk geheel eigen 'doorkijkjes' en de aansluitend door Prof. Dr. Jan Willem Duyvendak geregisseerde discussie van en met de sprekers in de 'Opbouwwerk Salon' leverde bij vlagen zeer intrigerende positie-bepalingen op. Bijzondere waardering oogstte het aansluitend door Jan Willem Duyvendak uitgesproken 'Millennium Statement' op, dat door hemzelf als een 'Under Statement' werd aangekondigd.

Na de lunch volgde een tweede 'Opbouwwerk Salon', waarin SBO-voorzitter Dr. Gerard de Kleijn een zestal uit zeer diverse werksettings stammende opbouwwerkers bevroeg op hun - primaire - reacties op het Under Statement van de hoogleraar opbouwwerk. En 'after tea' in de foyer trok de conferentie-populatie weer richting restaurant waar 'placemats' gereed lagen, waarop de 'werkplaatsgroepen' hun inventieve antwoord konden formuleren op de voorgelegde, brandende case: 'Vlam in de pan in de Tefal-buurt'. En toen zij na een uur 'pressure-cooker' vanuit het restaurant weer naar de foyer togen, was de (druk-bezochte) info-markt opgeruimd en stonden daar op tafels meer dan zeshonderd marsepeinen 'pink elephants' gereed.

Terwijl de conferentiegangers zich stortten in geanimeerde kout, een drankje en een hapje, zat - naar de traditie wil - in de grote conferentiezaal eenzaam en alleen de integere eenmens-jury, bestaande uit SBO- en conferentie-voorzitter Dr. Gerard de Kleijn, (gewapend met slechts een sigaar) voor de immense taak alle opbrengsten van de 'werkplaats' objectief, maar ook 'millennium-proof' te toetsen. Een half uur later nam hij plaats achter de microfoon en werd het stil in de zaal: 'here comes the judge'.

In deze MO/Samenlevingsopbouw minitieuus verslag van deze zeer aansprekende Vakconferentie Opbouwwerk'99. Op onderdelen valt er zelfs meer te lezen dan in de Jaarbeurs te beluisteren viel. Zo was Geert van der Laan, hoogleraar maatschappelijk werk (door de conferentie-organisatie kennelijk niet op de hoogte gesteld van de 'sprekijdbewaking met een eierwekker'), gedwongen een behoorlijk deel van zijn verhaal 'achter de kiezen' te houden. Maar MO/Samenlevingsopbouw biedt, 'hard boiled', de integrale versie.

Essenties van

"Maatschappelijke activering van achterstandscategorieën", zo heet een boek dat ik in mijn kast vond, toen ik op zoek was naar opbouwwerkliteratuur. Een actueel thema, dacht ik voor ik het opensloeg. Bij lezing bleek echter de tijdgebondenheid van het thema. Het gaat in het boek vooral om het activeren tot deelname aan "organisaties die streven naar maatschappelijke veranderingen" en om het "bewust maken van achtergronden, oorzaken en oplossingsmogelijkheden van persoonlijke en maatschappelijke problemen." Het is dan ook een boek uit 1982. 1)

Kort gezegd ligt in het activeringsconcept van de jaren zeventig en begin jaren tachtig veel nadruk op de activering tot participatie in (democratische) besluitvorming. Dat is het verschil met de late jaren tachtig en de jaren negentig. Dan krijgen begrippen als activering en participatie een andere kleur. Wederom kort samengevat: het gaat dan vooral om de activering tot deelname aan de arbeidsmarkt.

Het is een merkwaardige ervaring voor mij om dat te registreren. In 1982 was ik zelf met een aantal collega's bezig met onderzoek naar het belang van arbeidsparticipatie voor cliënten van het maatschappelijk werk, voor psychiatrische patiënten, etc. Dat was in een tijd dat er elk jaar zo'n 100.000 werklozen bijkwamen. Het was ook de tijd dat Achterhuis arbeid als een bijna per definitie ziekmakende en vervreemdende activiteit bestempelde. Het was dan ook een vrijwel onmogelijke missie, althans in het maatschappelijk werk, om dit punt op de agenda te krijgen. In de psychiatrie ging het vlotter, omdat de arbeidstherapie mee gevoerd werd in het proces van extramuralisering en vermaatschappelijking.

Ik heb toen nog een methodiekontwikkelingsproject gedraaid met een club maatschappelijk werkers. Ik herinner me nog goed hoe een maatschappelijk werker mij corrigeerde toen ik het had over 'werkloos'. Hij was van mening dat het beter was om te spreken van 'baanloos'. Waarop een ander weer corrigeerde dat ook dat nog een te negatieve bijklank had. Zij stelde voor om te spreken van 'baanvrij'.

Professionaliteit

Op dit moment krijg ik heel andere reacties van maatschappelijk werkers. Het lijkt wel of sommigen tegenwoordig met hetzelfde ideologische elan pleiten voor arbeidsparticipatie als men er twintig jaar geleden tegen te hoop liep. Ze gaan mee met hun tijd. Het verbindend patroon is dat het gedachtegoed nogal ideologisch was en nog steeds is. Dat is eigenlijk niet zo professioneel.

Professionals laten zich niet leiden door ideologieën, maar door eigen waarnemingen. Ze hebben immers een unieke toegang tot het dagelijkse leven van burgers. Van daaruit kunnen ze kennis opdoen en verspreiden, over bijvoorbeeld de onbedoelde effecten van beleid, over de subjectieve kant van maatschappelijke problemen en de gevolgen van de herstructurering van de verzorgingsstaat voor het dagelijkse bestaan.

Een echte professional moet uit hoofde van zijn maatschappelijke opdracht af en toe tegen de stroom in roeien. Het gaat niet om: "U vraagt wij draaien, maar om: U vraagt en wij zullen Uw vraag op professionele wijze zodanig herformuleren dat U over een aantal jaren dankbaar bent dat we U voor een mislag hebben behoed. "Deze houding dient een professional ook in te nemen ten opzichte van opdrachtgevers.

Dat is voor een opbouwwerker niet anders dan voor een organisatie-adviseur.

In de jaren zeventig hadden de begrippen 'markt' en 'arbeid' een andere bijklank dan in de jaren negentig. Het lijkt wel of de zaak op de kop is gezet. In de bekende boeken van Achterhuis was 'markt' een kritisch

begrip en werd arbeid beschouwd als een 'eigenaardig medicijn'. Nu is het andersom. Markt moet! Markt doet je goed! Arbeid is Haarlemmer olie geworden. Het gaat om 'werk, werk, werk'.

Verbindend patroon

Hoe kan het nu dat de sociale sector zo weinig weerbaar was tegen de kritiek van Achterhuis?

En hoe is het mogelijk dat hetzelfde zich in feite herhaalt

dat we de betutteling voorbij zijn: de burger weet zelf wel wat goed voor hem is.

De sociale professies hebben de afgelopen tijd dus spitsroeden moeten lopen tussen deze twee rijen critici: zowel de 'postmodernen' als de 'neoliberalen' hadden altijd wel een stok om de hond te slaan. Tussen deze twee vormen van kritiek bestaat dan ook een 'ongemakkelijke gelijkensis', zoals Bart Tromp het ooit noemde.

De verleiding van het eenzijdige verhaal van Achterhuis was dat men de verheven idealen, waarvan men toch al merkte dat ze bezig waren af te brokkelen, kon terugbrengen tot pragmatische proporties. Dat resteerde echter in de vraag naar de legitimatiebasis voor het werk. De verleiding van de markt is dat men daarvoor niet meer met de billen bloot hoeft. De markt legitimeert zichzelf. De vraag: "kunt U zich als sociale professionals even legitimeren?", is daardoor gemakkelijk te ontwijken.

fessional, bij een consument hoort een leverancier. De behoefte van de burger wordt omgevormd tot de (al-of-niet koopkrachtige) vraag van een marktpartij.

Het ideaal van zelfbeschikking en soevereiniteit en het streven om mensen minder afhankelijk te maken van de staat leidt er toe dat men meer afhankelijk wordt van de markt. De klant is koning. Dat is een zeer adequate uitdrukking, want een koning is soeverein. Hij hoeft aan niemand verantwoording af te leggen. Als men spreekt van de consumenten van welzijnsvoorzieningen, dan verklaart men die consumenten tot soevereine heersers over hun eigen behoeftevervulling.

Soevereiniteit

Vaak worden te termen 'burger' en 'consument' in één adem genoemd. Dat is niet terecht. Een burger behoort tot een andere maatschappelijke soort dan een consument. Een burger breekt het publieke domein.

Burgerschap moet ook niet worden verward met burgerzin. Het gaat om de gemeenschap van vrije en gelijke burgers, die eerder argumenteren dan calculeren.

De burger is niet soeverein.

De essentie van burgerschap is immers zoals Van Gunsteren benadrukt dat de burger zowel regeert als geregeerd wordt. Dat geldt niet alleen voor de politieke praktijk, het geldt ook voor andere maatschappelijke praktijken.

Dit principe leidt tot een dubbelrol: de burger stelt een medeburger aan om macht over hem uit te oefenen, maar geeft de macht niet definitief uit handen. De burger controleert de macht die hij delegeert, om het even of het de politie is of een maatschappelijke dienstverlener.

De essentie van een democratische rechts- en verzorgingsstaat is dat we zelf bepalen door wie we geregeerd wensen te worden. Dat is een paradoxale constructie waaraan we zo zijn gewend dat niemand zich daarover nog het hoofd breekt. Het is dus niet zo dat er in democratische verhoudingen slechts sprake is van een machtige en een onmachtige. Beiden hebben macht. Het lijkt wel een soort sadomasochistische relatie. De essentie is in ieder geval dat het een gelaagde relatie is. Burgers zijn soeverein ... en ook niet. Ze zijn beide. Voor zover ze zich een bepaalde soevereiniteit toe-eigenen dienen ze zich te legitimeren.

Tenminste, voor zover men zich beweegt in het publieke domein.

Dat hoeft de burger in de rol van consument niet. De consument begeeft zich op de markt. Dat hoeft ook de sociale profes-

soziale professies

nu de profetie van Achterhuis zichzelf via een merkwaardige lus heeft vervuld in de vorm van een positief arbeids- en marktbegrip? Het lijkt er immers weer op dat de sociale sector geen duidelijk verhaal heeft. Men neemt geen eigen standpunt in. Er wordt nauwelijks een debat gevoerd. Zit daar verband tussen?

Ik vermoed dat het kritische marktbegrip van Achterhuis (ongewild) de weg vrij heeft gemaakt voor het positieve marktbegrip, zoals dat sinds de commissie Dekker in het begin van de jaren tachtig wordt geproclameerd. De bijtende kritiek van Achterhuis kwam er op neer dat al die progressieve professionals in feite hun eigen vraag in het leven riepen. Daarom sprak hij kritisch over een markt van welzijn en geluk, waarin het aanbod de vraag zou bepalen. De marktideologen beweren in zekere zin hetzelfde. Bureaucraten creëren hun eigen bestaansvoorwaarden. Hun conclusie is dan ook gelijklopend: de vraag zou het aanbod dienen te bepalen. Maar, alleen een echte markt kan dwingen tot het ware vraaggerichte handelen. Het verbindend patroon is dus dat aanbodsturing en professionele macht taboe zijn verklaard. In plaats daarvan wordt vraagsturing bepleit en wordt gesteld

Institutioneel burgerschap

De professional in de sociale sector loopt de kans een man zonder eigenschappen te worden. Hij hoeft binnen kantooruren zelfs zijn burgerrol niet meer te vervullen. Met de overgave aan de markt raakt ook het 'institutioneel burgerschap', zoals Bovens het noemt, verschrompeld. Bovens doelt hier op de eigen publieke verantwoordelijkheid van bijvoorbeeld ambtenaren, los van de opdrachten die ze van hun superieuren krijgen. In het geval van sociale professies zou men in het voetspoor van Bovens kunnen stellen: beroep gaat boven functie. Het lijkt er echter meer op dat het omgekeerde gaat gebeuren.

Naast institutioneel burgerschap raakt ook de professionele rol en het publieke domein op de achtergrond. Als burgers zelf wel weten wat goed voor hen is en 'inkopen' wat hen belieft, zijn er geen professionals meer nodig op de aanspraken op zorg en dienstverlening te toetsen op hun geldigheid. Dat regelt de financier - in de rol van opdrachtgever - of de klant zelf - in de rol van consument. Het gaat er slechts om of zij hun aanspraken geldend kunnen maken. De onzichtbare hand van de markt stemt vraag en aanbod op elkaar af achter de rug van professionals om. Dat zou wel eens een nieuwe fase van deprofessionalisering kunnen inluiden. Dat leidt ook tot andere verhoudingen. Bij een cliënt hoort een pro-

sional in de rol van leverancier niet. Zolang er een koopkrachtige vraag is, is hij gelegitiemer. Zelfs het disciplineringsvraagstuk van Achterhuis is daarmee opgelost. Allerlei vormen van bemoeizorg en voorwaardelijke hulpverlening kunnen als ethisch dilemma in een marktmodel worden geneutraliseerd. Bemoeizorg en overlastbestrijding wordt tegenwoordig gewoon als product ingekocht. De opdrachtgever heeft, als klant, het gelijk van alle klanten en zorgt overigens vaak ook nog voor de verantwoording in het publieke domein, zoals de gemeenteraad. De sociale professionals zijn slechts uitvoerders. Deze rol van uitvoerder wordt versterkt in de huidige managementfilosofie, waarin men louter nog spreekt van producten.

Product of dienst

Een van de meest opvallende verschijnselen van de laatste tijd is het gemak waarmee de term 'product' is ingeburgerd in de sector zorg en welzijn. Ook dat is wellicht te beschouwen als een symptoom van gebrek aan identiteit en zelfrespect in deze branche. De paradox is dat men termen uit het bedrijfsleven overneemt die in het bedrijfsleven zelf nauwelijks worden gehanteerd. Zo kunnen we de redeneertrant van bedrijfskundigen als Broekhuis en De Leeuw 2) als volgt samenvatten:

Een product onderscheidt zich wezenlijk van een dienst, omdat:

- (a) een dienst niet losgemaakt kan worden van de persoonlijke competenties van de dienstverlener,
- (b) de klant meestal coproducent is van een dienst: de klant heeft een actieve en sturende rol,
- (c) dienstverlenende processen slecht voorspelbaar en opsplitsbaar zijn: de specificatie van een volgende fase kan meestal alleen plaatsvinden als de resultaten van een voorgaande fase bekend zijn,
- (d) in de sector zorg en welzijn meestal sprake is van professionele dienstverlening: de professionals hebben meestal een eigen, (soms) wettelijk verankerde, verantwoordelijkheid, en
- (e) in dienstverlenende activiteiten geen resultaat gegarandeerd kan worden: de enige garantie is dat de dienstverlener een 'vakmatig adequate inspanning' zal leveren.

Tijdgeest

De enige manier waarop ik het opbouwwerk als een product kan zien, is dat het een product van zijn tijd is. Een werksoort weerspiegelt altijd iets van de tijdgeest. Daar is niks mis mee. Een beroep moet altijd flexibel reageren op de variatie in de omgeving. Er is pas iets mis als een werksoort zo transpa-

rant is dat het zich volledig identificeert met de waan van de dag. Dan heeft het geen eigen identiteit. Dan verdient het ook geen eigen plaats in de maatschappelijke dynamiek. Want dat is de essentie van sociale professies, dat ze een onafhankelijke rol kunnen spelen in de regulering van het maatschappelijke verkeer. Sociale professies zijn in het leven geroepen om bepaalde maatschappelijke waarden te realiseren, zoals Bertje Jens, de grondlegster van de beroepscode van het maatschappelijk werk het noemt. Die waarden zijn: participatie, dat wil zeggen volwaardig deelnemen aan het maatschappelijke verkeer, het tot hun recht komen van burgers, het praktiseren van democratische omgangsvormen, het waarborgen van fundamentele gelijkheid, persoonlijke integriteit, gerechtigheid, betrouwbaarheid van bestuur en politiek, zorg voor het algemeen belang, etc. "Dat is geen koopwaar", zou Hofland zeggen. Daarvoor moet de staat beperkingen aan de vrije markt stellen. De beste manier om je bewust te worden van dit soort impliciete en vanzelfsprekende basiswaarden is eens een bezoek te brengen aan Midden en Oost Europa.

Wat is professioneel?

Theorieën over professionalisering gaan over het algemeen mank aan de eenzijdigheid van een systeemperspectief. Daarin let men vooral op (on)afhankelijkheidsrelaties in termen van macht en geld. Dat levert het beeld op van professies die er vooral op uit zijn hun eigen machtspositie te consolideren. Tevens wordt professionaliteit vooral opgevat als de technische bekwaamheid tot het uitvoeren van instrumentele en strategische handelingen.

Vanuit een leefwereldperspectief komen echter allerlei normatieve bindingen en culturele uitingen binnen maatschappelijke uitwisselingsrelaties in beeld. Professies zijn belangrijk in de overdracht van centrale maatschappelijke waarden. De beroepskracht heeft een eigen positie tussen de geldigheidsaanspraken van de cliënt (micro) en de richtlijnen van het beleid (macro).

'Onprofessioneel' betekent in deze visie dat een beroepskracht zich voor het karretje van de één of de ander laat spannen.

In het eerste geval - de beroepskracht voor het karretje van de cliënt - gaat het om een "U vraagt wij draaien" model van dienstverlening. De aanspraken van de cliënt zijn richtinggevend voor het handelen van de beroepskracht. Er is slechts professionele tussenkomst op technische en strategische aspecten nodig.

In het tweede geval - de beroepskracht voor het karretje van instanties - is de cliënt voor-

al object van beslissingen of regelgeving van externe instanties. Bijvoorbeeld: in het juridisch-ambtelijk model van een sociale dienst worden algemene regels toegepast op het individuele geval. Het individu kan slechts geringe invloed uitoefenen op de uitkomst van de beslissing.

Dit model is vooral tot bloei gekomen in de klassieke overheidsbureaucratieën waarin, zoals Kees Schuyt ooit opmerkte, keuzeproblemen worden versmald tot administratieve normen, die op een onpersoonlijke manier wordt toegepast.

In beide modellen is er sprake van technische professionaliteit. Men kan zich beperken tot "als-dan"-redeneringen. In dat opzicht is de vervanging van de bureaucratie door de markt geen wezenlijke verandering.

De derde optie is kenmerkend voor het professioneel/agogische model. Binnen een dergelijk kader staan de geldigheidsaanspraken van de cliënt ter discussie. Elk geval wordt op de eigen merites beoordeeld. De professional treedt in het professioneel/agogische model niet op als louter belangenbehartiger van de cliënt. De aanspraken van de cliënt zijn niet heilig. Ze worden getoetst op hun geldigheid. Daarin zijn ook dikwijls normatieve en subjectieve kwesties in het geding, die zich onttrekken aan eenduidige regelgeving.

In het agogisch/professionele model wordt gestreefd naar een relatie op voet van gelijkheid en naar een gemeenschappelijke definitie van de situatie. Professionaliteit wordt in het agogische model uitgedrukt in procedureel correct handelen en in een zorgvuldige beoordeling van het bijzondere geval. Het handelen wordt eerder gekenmerkt door prudentie dan door de onbemiddelde toepassing van algemene regels. In een agogisch model moet professionele autonomie begrepen worden als de handlingsruimte waarin de geldigheidsaanspraken van het cliëntsysteem optimaal tot hun recht komen. Professionaliteit betekent echter tegelijkertijd dat deze aanspraken niet klakkeloos worden geaccepteerd. In een professioneel model is de klant geen koning. Professionals zijn ook niet "het maatje van de cliënt". Ze leveren geen diensten op bestelling. Ze werken niet in de stukgoedsector. Professionals zijn dan ook geen simpele uitvoerders van de doelstellingen van hun organisatie en het beleid. Ze zijn geen ambtenaren die algemene regels op bijzondere situaties toepassen.

In de directe confrontatie tussen professional en cliënt is het mogelijk technische regels, normatieve overwegingen en subjectieve ervaringen op elkaar te betrekken en te toetsen op criteria van zowel effectiviteit

als humaniteit. Net zoals organisaties in hun functioneren sterk afhankelijk zijn van creatieve oplossingen in de informele sfeer van het werk van alledag, is de effectiviteit en de legitimiteit van beleid afhankelijk van de mate waarin uitvoerders hun eigen verantwoordelijkheid durven te nemen. Als beroepskrachten voor eigen rekening keuzen durven te maken, en dit ten overstaan van hun cliënten communicatief kunnen verantwoorden, zijn zij in staat legitimiteit op microniveau tot stand te brengen. Zowel de politiek als het beleid op macroniveau hebben deze bouwstenen meer dan ooit nodig, nu men zich zorgen begint te maken over de afstand tussen politiek en burger. Nu door de toename van de juridisering en verzakelijking van de samenleving de maatschappelijke rol van de autonome professionals wordt teruggedrongen, is het zaak de eigen positie van professies in een democratische rechts- en verzorgingsstaat goed in de gaten te houden.

Ik kom terug op het boek over activering. De professionele vaardigheden die bruikbaar zijn voor de activering tot deelname aan democratische besluitvorming, zijn zeer goed bruikbaar voor de activering tot arbeidsparticipatie. Veranderkundige competenties zijn over het algemeen nauwelijks aan slijtage onderhevig. Goede opbouwwerkers doen het ook goed in het bedrijfsleven, althans, als ze in staat zijn nieuwe combinaties van inhoud en proces te maken. Nogmaals: er is niks tegen een markt, er is alleen iets tegen de ideologie van de markt. Ook in de markt kan men zijn professionele principes overeind houden.

"De permanente schaduw van charlatanerie"

Als we dan toch een vergelijking willen trekken tussen de sociale sector en het bedrijfsleven ligt de parallel met de organisatieadviseur het meest voor de hand. Te meer omdat in kringen van organisatieadviseurs bijna dezelfde discussies worden gevoerd als binnen de sociaalagogische beroepen. In 1992 vierde de orde van Organisatiekundigen en -Adviseurs haar vijftigjarig jubileum. Ter gelegenheid daarvan werd een speciaal nummer van het tijdschrift M&O opgezet. Waar gaat het nummer over? Het gaat over "paradigmaverschuivingen ten aanzien van de maatschappelijke context", het "object van handelen", de "aard van de interventies", en het "professioniebegrif". De themareactie constateert in haar inleiding dat, hoewel de organisatieadviseur een succesvol beroep is, er een "permanente schaduw van charlatanerie" over dat beroep hangt. De redactie stelt: "De voor klanten aantoonba-

re competentie van de organisatieadviseur is gering". Met de nadruk op 'aantoonbaar'. Daarom wil de redactie op zoek naar de "grammatica van de competentie". Het is interessant om te volgen hoe de redactie denkt deze grammatica op te sporen: "Het achteraf te traceren patroon van keuzen zegt in zijn samenhang en coherentie iets over de kwaliteit van de beroepsuitoefening". Men is dus van mening dat het zaak is reconstructies te maken van de complexiteit van praktijken teneinde greep te krijgen op de kwaliteit van beroepsuitoefening.

De bijdragen in het themanummer overziedend stelt de redactie gedediceerd: "Het beeld van de organisatieadviseur die een probleemsituatie aantreft, deze adequaat analyseert en vervolgens uit zijn 'toolkit' het juiste antwoord tovert, vormt langzamerhand een karikatuur".

Het genoemde themanummer van M&O staat in het teken van het afscheid van de "beheersingsmetafoer". Volgens Feenstra en Drukker is de beheersingsmetafoer van toepassing op "de traditionele organisatieopvatting, die uitgaat van rationele taakverdeling en standaardisatie in de coördinatie via bureaucratische procedures". Zij wensen plaats in te ruimen voor een "gemeenschappelijk zingevingsproces". Ze pleiten voor "een verschuiving van een hiërarchische oriëntatie naar een meer professionele opstelling: de organisatiegenoten zijn minder de loyale, gemotiveerde ondergeschikten dan zelfstandige, competente deelnemers aan een vormgevingsproces". Leerprocessen zijn een belangrijke voorwaarde daarvoor. En dan vooral leerprocessen die de bestaande kaders te buiten gaan: leren met een dubbele lus (double-loop learning). Dergelijke leerprocessen leiden niet tot standaardproducten of protocollen maar tot competenties. In een sterk veranderende omgeving is het vermogen om in uiteenlopende situaties adequaat te handelen van veel groter belang dan gestandaardiseerde handelingsrepertoires.

Onder welke condities komen mensen tot uitzonderlijke prestaties? We nemen tot besluit een lijst van gunstige condities over van Egbers. 3)

Egbers (werkzaam bij Hay management consultants) vond de volgende kenmerken van een "bevorderend leerklimaat":

- doelen zijn helder omschreven
- het systeem staat open voor onderzoek en feedback
- vergissingen en fouten mogen worden gemaakt en er wordt van geleerd
- individuele en culturele verschillen worden gerespecteerd

- gevoelens zijn net zo belangrijk voor leren als ideeën en vaardigheden
- er is een sfeer van vertrouwen, acceptatie en betrokkenheid
- de nadruk ligt op samenwerking in plaats van op competitie
- er is ruimte voor ieders inbreng
- doelen en werkvormen worden gedeeld
- taak- en persoonlijke ervaringen worden uitgewisseld
- er is aandacht en waardering.

De aandachtige lezer zal in dit rijtje veel elementen ontdekken die in de zachte sector vroeger gemeengoed waren. Zoals gezegd is deze terminologie de laatste jaren vervangen door de beheersingsmetafoer. Wordt het niet tijd dat de sector zorg en welzijn leert van de ervaringen van organisatieadviseurs en bedrijfskundigen? Of is daarvoor op dit moment geen "bevorderend leerklimaat" aanwezig? De term 'de lerende organisatie' is slechts een metafoer. Het idee van een lerende organisatie bestaat in de gesubsidieerde en gepremieerde sector slechts bij gratie van zelfbewuste, competente en lerende professionals.

Noten

1. Het is een proefschrift uit 1982, van Ruud van der Veen. Promotors: Lambert Mulder en Carl Doerbecker.
2. Broekhuis, H. en A.C.J. de Leeuw, NEN-ISO normering in de professionele dienstverlening I & II. *Bedrijfskunde* 1995/2 en 3.
3. In: Alers e.a., (red), *De lerende organisatie*. ISOR Utrecht, 1991.

Prof. dr G. van der Laan (1946) studeerde bedrijfspsychologie, werkte vanaf het midden van de jaren zeventig aan de Rijksuniversiteit Groningen en promoveerde daar in 1990 op het boek *Legitimatatieproblemen in het maatschappelijk werk* (5e druk; vertaald in het Duits en het Tsjechisch). Van 1991 tot 1998 was hij verbonden aan het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW), met als aandachtsveld maatschappelijk werk. Vanaf 1994 is hij, vanwege de Marie Kamphuis Stichting, als bijzonder hoogleraar maatschappelijk werk verbonden aan de vakgroep Algemene Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Utrecht. De leerstoel wordt gesponsord door het Verwey-Jonker Instituut. Daarnaast heeft hij een eigen adviespraktijk.
E-mail: GeertvdL@wxs.nl

De terugkeer van de klassieke

Motto: De opbouwwerker van 2000 is terug
developer en klantondersteuner

door Marius Ernsting, directeur Humanitas

Er vallen veel parallellen te trekken tussen vroeger en nu. De opbouwwerker was nooit weg en is dus ook niet terug van weggeveest. De portee van deze opmerking wil ik vervatten in vier overpeinzingen.

Overpeinzing 1

Actuele samenlevingsvragen zijn heel elementair: ontzuiling, technologische ontwikkeling, multiculturalisering en 'vermarkting' van het dagelijkse leven (in willekeurige volgorde) zorgen ervoor dat iedereen zijn positie, bijdrage aan en opbrengst van de samenleving, niet alleen in termen van algemene wilsverklaringen, maar vooral heel concreet in het dagelijkse leven, opnieuw moet kiezen en definiëren.

Nieuwe verhoudingen (m/v), nieuwe opvattingen en praktijken over burgerschap (verantwoordelijkheid en aanspreekbaarheid), arbeid en zorg (in hun onderlinge relatie), nieuwe (sub)culturen (met andere waarden en normen), en nieuwe technieken (de inter-samenleving), maken het nodig dat we opnieuw, in die context, leren samenleven: gevarieerder, flexibeler, bewuster, in een veel grotere 'omgeving', tegelijk zoekende naar nieuwe ankerpunten dichtbij.

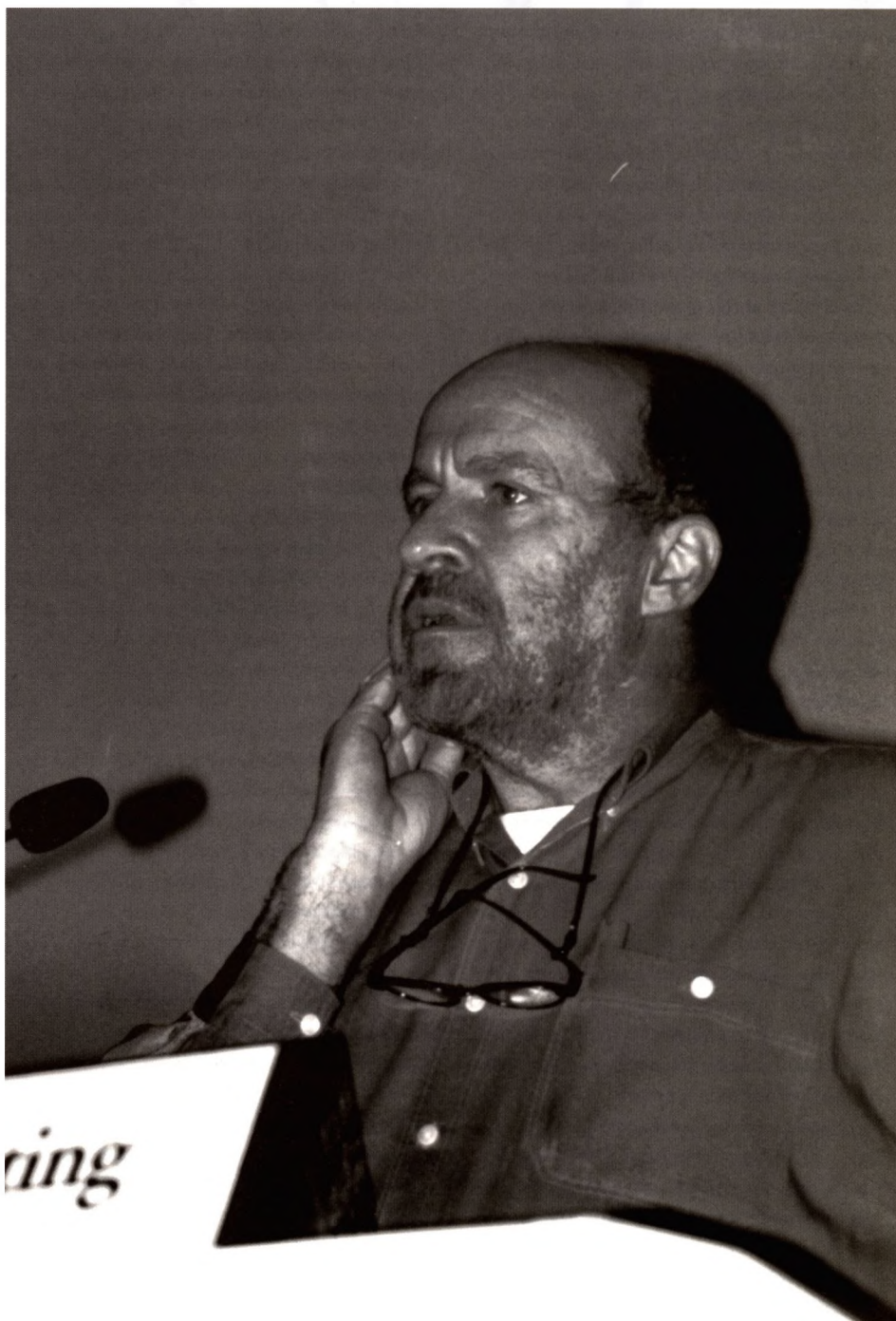
Dat samenleven zal hoe dan ook veel verbrokkelder zijn: als tegenwicht tegen globalisering zal men kiezen voor kleinere identiteiten dan de huidige, waarin staat en stad bijna synoniem waren met samenleving. De ethnische, (neo)religieuze en regionale subcultuur komt op, de buurt en de straat kunnen nieuwe betekenis krijgen.

Overpeinzing 2

De klassieke opbouwwerker was een community-developer: mensen leren in een totaal andere context (industrialisatie eind vorige eeuw, landbouwherstructurering in de 50-er jaren, stadsvernieuwing in de 70-er en 80-er jaren) nieuwe sociale netwerken op te bouwen, contacten te leggen en te onderhouden, en zich te bemoeien met de

besluiten die hen raken. Leren is geen toevallige term: samenleven kun je leren! Want het gaat ook in het samenleven om overdracht en oefenen van vaardigheden, van houdingen, van kennis. De ervaring leert inmiddels dat als je dat verwaarloost, het

samenleven als zodanig onder druk komt te staan. Samenleven kun je dus ook afleren, en dat gaat sneller dan je denkt. Het prediken van het eind van de maakbare samenleving heeft wellicht mede geleid tot een

opbouwwerker

van nooit weggeweest, namelijk als community-

paradoxe ontdekking: er is wel een kapot-
maakbare samenleving!

Anders gezegd: als je de samenleving niet
maakt met zijn allen, dan gaat ie kapot:
mensen vallen af, gooien hun kont tegen de

maatschappelijke activeringsfunctie bij een
organisatie als Humanitas) kunnen in die
leemte voorzien.

Daarnaast zullen verbindingen met sociaal-
gebieds- en sterk klantgeoriënteerde priva-
te instellingen (zoals Rabo en Albert Heijn)

wordt, niet zelden moet hij tot een bepaal-
de categorie (van specifieke mensen of pro-
blemen) behoren ("geïndiceerd" zijn), en als
hij niet tevreden is (wat dan al gauw
gebeurt, hem is immers niks gevraagd?) kan
hij niet naar een ander, en slechts spora-
disch naar een klachteninstantie of een rech-
ter.

Het zou daarom de moeite waard zijn als de
opbouwwerker aan zijn klassieke rol als
community-developer een moderne rol als
klantondersteuner zou koppelen: mensen
leren hoe ze optimaal hun recht als klant
kunnen organiseren en uitoefenen.

Dat is des te meer van belang als het waar
is (en veel trendstudies wijzen daarop) dat
de legitimatie- en machtsbasis voor het uit-
oefenen van invloed verschuift van het kie-
zer- (in de zin van mandaatgever) via het
burger- (in de rol van opdrachtgever van de
overheid) naar het consument-zijn (klant
van de markt). Als meer en meer maat-
schappelijk verkeer via de markt verloopt
(en dat is in hoge mate het geval) dan wordt
bijna onvermijdelijk het consument-zijn, met
de daarbij behorende machtsmiddelen, de
rol waarlangs de beïnvloeding van dat ver-
keer primair gaat plaatsvinden.

Het gaat om een heuse paradigmashift: we
moeten in belangrijke mate gaan schakelen
tussen de gerichtheid op de burger in zijn
handelende, verantwoordelijke en beïnvloe-
dende hoedanigheid, en de procesmatige
benadering daarvan, naar een sterkere
gerichtheid op de klant die zich zakelijk ver-
houdt tot een geleverde dienst in een
kopende, beoordelende en sanctionerende
hoedanigheid. Dat is wennen, maar:
Het halve ei van de mondige en sterke klant
is, ook vanuit een bredere optiek, te verkie-
zen boven een leger wordende dop van
hele maar machteloze kiezer.

Modern/klassiek opbouwwerk is dus werk-
plaats en winkel tegelijk!

krib, hebben geen boodschap meer aan een
samenleving die hen daarin niet betreft.

als medereferentiekader voor de nieuwe
klassieke opbouwwerker aan belang kunnen
winnen: er valt daar veel te leren over klan-
ten en hoe je daarmee omgaat.

Overpeinzing 3

Het is nog maar de vraag of de huidige
institutionele verbanden van waaruit het
opbouwwerk wordt uitgeoefend de meest
adequate zijn: ze zijn vaak 'losgezongen'
van de basis. Moderne, brede welzijnsinstel-
lingen ("ondernemingen") zijn vaak teveel
aanbodgericht, geabsorbeerd door institu-
ties en overleggen, en te weinig als organi-
satie verbonden met concrete aspecten en
sferen van het dagelijks leven.

Verbindingen met "klassieke" en nieuwe
maatschappelijke (leden)organisaties, waarin
de vraag georganiseerd is, met een oriënta-
tie (en dus aanspreekbaarheid) op gedeelde
maatschappij- of levensbeschouwing (vgl. de

Overpeinzing 4

"Klant" is in welzijnsland nog een omstre-
den en negatief geladen begrip; het is vol-
gens de ingebouwde reflex bij veel welzijns-
werkers een te verzakelijkt en te eenzijdig
mensbeeld; een mens is immers meer dan
een klant, en dat meer wordt juist in wel-
zijnsland benadrukt: het deelnemer/burger
zijn is 'hoger' dan het klant-zijn.

Dat mag filosofisch zo zijn, maar toch wordt
in de praktijk de deelnemer aan activiteiten
van welzijnsinstellingen als minder dan een
klant behandeld: hij krijgt een aanbod dat
veelal door anderen betaald (en bepaald)

Onderzoek opbouwwerk 1999

door Mart Dozy, Rijks Universiteit Leiden

In dit artikel worden enkele voorlopige resultaten gepresenteerd van het landelijk onderzoek onder opbouwwerkers, dat het afgelopen jaar vanuit de Universiteit Leiden mede in opdracht van het LCO werd verricht. Met dit onderzoek wordt beoogd een 'blanco periode' in het opbouwwerkonderzoek in te kleuren. Gedoeld wordt op de periode na het beëindigen van de trendstudies die van 1983 tot 1993 door het Nederlands Instituut voor onderzoek naar Maatschappelijke Opbouw (NIMO) werden verricht. Aan de orde komen onder andere kenmerken van de beroepsgroep, doelgroepen, taken en samenwerkingspartners anno 1999. 1)

In 1982 hield het NIMO op verzoek van Mededelingen Opbouwwerk een bliksemonderzoek naar ontwikkelingen binnen het opbouwwerk. Dit onderzoek werd het eerste van een serie zogeheten trendonderzoeken, die jaarlijks door het NIMO werden gedaan tot 1993.²⁾

In vogelvlucht: jaren tachtig

De Trendrapporten geven een aardig beeld van ontwikkelingen binnen het opbouwwerk in een economisch ongunstige periode. De stijgende werkloosheid - waaronder die onder jongeren - vormt een groot maatschappelijk en politiek probleem, evenals het toenemend aantal mensen dat in de WAO terechtkomt. Al in het eerste trendrapport wordt gesignaleerd dat werkloosheid en WAO-problematiek ook steeds meer aandacht van het opbouwwerk vragen, evenals "belangenbehartiging van specifieke groepen" die als kansarm worden beschouwd, waarbij "als meest uitgesproken verschuiving de keuze voor etnische minderheden op(valt)" (Trends '83, 1982: 12). In de daaropvolgende jaren blijven etnische minderheden een belangrijke doelgroep voor het opbouwwerk. Werkloosheidsbestrijding en werkgelegenheidsbevordering worden belangrijke thema's; het ondersteunen van WAO-platforms wordt taak. 'Werk' en 'minderheden' worden in de jaren tachtig aldus

belangrijke thema's binnen het opbouwwerk.

Het belangrijkste thema is en blijft evenwel 'wonen' en alles wat daarmee samenhangt, zoals woningverbetering, huurlasten, verkeersveiligheid, groenvoorzieningen, speelgelegenheid en buurtbeheer.

'Wonen' wordt echter in een aantal buurten en wijken in Nederland steeds problematischer, met name in stedelijke gebieden. In zogeheten probleemwijken neemt de veiligheid af, het schoolverzuim en voortijdige schoolverlating nemen toe, evenals de overlast ten gevolge van onder andere drugsgebruik en -handel. In dergelijke wijken, waar zich tevens vaak een concentratie van allochtone bewoners voordoet, is het inkomens-, beroeps- en opleidingsniveau laag en de uitkeringsafhankelijkheid veelal groot. De termen achterstandswijk en achterstandsbestrijding duiken weer op - ook buiten het opbouwwerk.

In 1989, als Nederland langzaam uit het economisch dal begint te kruipen, wordt 'sociale vernieuwing' in het regeerakkoord opgenomen. Achterstandsbestrijding wordt aldus speerpunt van het regeringsbeleid. De sociale vernieuwing biedt nieuwe kansen voor het opbouwwerk, dat vooral en steeds vaker werkend in achterstandswijken, 'de bevolking' allang niet meer als doelgroep ziet.

Een jaar na de start van de sociale vernieuwing verschijnt voor de derde keer sinds het begin van de trendonderzoeken een kaart van het opbouwwerk (Van Hooijdonk en Raspe, 1990) - de eerste kaart dateert uit 1984 (Raspe en Vos, 1985), de tweede uit 1988 (Van Hooijdonk, 1989).³⁾ In de derde kaart wordt uiteraard ingegaan op verschuivingen in doelgroepen en thema's; over de implicaties van de sociale vernieuwing is dan nog weinig bekend.

Ontwikkelingen jaren negentig

De in het voorgaande decennium ingezette reconstructie van de verzorgingsstaat gaat in de jaren negentig door,⁴⁾ de economie trekt verder aan en de werkloosheid daalt. Het gaat steeds beter met Nederland, althans met een groot deel van de bevolking. De problemen met betrekking tot de integratie van allochtonen zijn echter niet afgenomen; het aantal probleemwijken daalt evenmin. De geweldscriminaliteit stijgt, evenals het aantal jongeren dat zich schuldig maakt aan lichte of ernstige vormen van criminaliteit.

In 1994 wordt het grotestedenbeleid (gsb) prioriteit voor het eerste kabinet Kok. Ook dit beleid is gericht op achterstandsbestrijding; de belangrijkste thema's hierbij zijn werk, onderwijs, veiligheid, zorg en leefbaarheid. Groot belang wordt gehecht aan een integrale en lokale aanpak van problemen en aan samenwerking tussen onder

andere gemeente, welzijnsinstellingen, scholen en politie. In 1995 sluit de Rijksoverheid convenanten met 21 gemeenten, waaronder de vier grote steden. In 1997 komen er nog vier gemeenten bij, zodat het totale aantal gsb-gemeenten in 1999 25 is. Verwacht mag worden dat het gsb ook implicaties zal hebben voor het opbouwwerk in de 25 gsb-gemeenten.

Naast sociale vernieuwing en grotestedenbeleid zijn er andere ontwikkelingen die van invloed zullen zijn op positie en taken van het opbouwwerk, namelijk de al dan niet onder druk van gemeenten ingezette processen van herstructurering, schaalvergroting en fusie van welzijnsorganisaties. Dergelijke processen zijn al in de tweede helft van de jaren tachtig begonnen en gaan in de jaren negentig door. Hiermee gepaard gaat herschikking van taken en functies binnen het welzijnswerk met onder andere als gevolg dat de expliciete vermelding van de functie opbouwwerker in 1996 uit de CAO Welzijnswerk wordt geschrapt.

Wat de gevolgen zijn geweest van genoemde ontwikkelingen voor de positie, taken, doelgroepen en doelstellingen van het opbouwwerk, is sinds het NIMO de jaarlijkse trendonderzoeken beëindigde, niet meer grootschalig onderzocht.⁵⁾

Opbouwwerk 1999

In in maart j.l., ben ik, als afsluiting van mijn onderzoek naar vijftig jaar opbouwwerk,⁶⁾ begonnen met een onderzoek dat tot doel heeft het opbouwwerk anno 1999 in beeld te brengen. Tevens wilde ik de lacune die in het trendonderzoek is ontstaan na het stoppen van de NIMO-studies, opvullen door na te gaan wat er de laatste vijf jaar is veranderd in de positie, doelstellingen, taken en doelgroepen van het opbouwwerk.

Gekozen werd voor een tweefasen- of getrapte benadering. In de eerste fase werd er een vragenlijst gestuurd naar instellingen die als opbouwwerkinstelling kunnen worden aangemerkt en naar welzijnsinstellingen die, mogelijk onder een andere noemer, opbouwwerktaken verrichten.⁷⁾ De eerste vraag was of zij opbouwwerkers en/of medewerkers met opbouwwerktaken in dienst hebben. Aan de instellingen die deze vraag bevestigend beantwoordden, werd gevraagd of zij de vragenlijst verder wilden invullen en tevens of zij bereid waren mee te werken aan het vervolg, een schriftelijk onderzoek onder uitvoerend opbouwwerkers en onder medewerkers die naast andere taken, ook opbouwwerk in hun pakket hebben. De medewerking zou bestaan uit het verspreiden van vragenlijsten onder uitvoerenden – de tweede fase.

Tabel 1a: Verdeling respons en non-respons, niet-gsb instellingen

	VER-STUURD	OW	GEEN OW	NON RESPONS	PERCENTAGE NONRESPONS
Noord Nederland	76	29	16	31	40.8
Randstad	85	28	18	39	45.9
Zuid Nederland	72	29	23	20	27.8
Rest Nederland	110	49	31	30	27.3
Totaal	343	135	88	120*	35.0

Tabel 1b: Verdeling respons en non-respons, gsb-instellingen

	VER-STUURD	OW	GEEN OW	NON RESPONS	PERCENTAGE NONRESPONS	GSB-GEM
Noord Nederland	11	3	3	5	45.5	2
Randstad	91	32	19	40	44.0	7
Zuid Nederland	36	14	7	15	41.7	8
Rest Nederland	42	15	7	20	47.6	8
Totaal	180	64	36	80*	44.4	25

Inmiddels nadert het einde van het jaar. Het onderzoek heeft aanmerkelijk langer geduurd dan ik had gepland, zodat de analyse van de gegevens nog in volle gang is. Desondanks wil ik doen wat ik de meewerkende instellingen en opbouwwerkers heb beloofd: dit jaar erover schrijven in MO/Samenlevingsopbouw.

Hieronder volgt eerst een korte uitleg van de methode van aanpak, waarna wordt ingegaan op vijf thema's: kenmerken van de beroepsgroep; doelgroepen, taken, thema's en samenwerking; opbouwwerk en overheid; sociale vernieuwing en grotestedenbeleid, en de toekomst. Daar waar dit mogelijk is zullen de resultaten worden vergeleken met die uit de eerdergenoemde trendonderzoeken. Vervolgens ga ik in op enkele opmerkelijke verschillen tussen opbouwwerkers die in gsb-gemeenten werken enerzijds en degenen die in gemeenten werkzaam zijn die buiten het gsb vallen anderzijds. Het stuk eindigt met een nabeschuiving.

Methode van aanpak

Om na te gaan waar opbouwwerk in Nederland is te vinden, is gebruik gemaakt van de volgende zoekmethode: de adressen van sociaal-cultureel werkinstellingen uit de Gids voor Maatschappelijk Welzijn (september 1994) werden gecontroleerd op naam en adres.⁸⁾ De aldus geactualiseerde adreslijst werd aangevuld met instellingen die zijn geabonneerd op MO/Samenlevingsopbouw en instellingen die werkers hadden afgevaardigd naar de Vakconferentie Opbouwwerk '98. Daarnaast is via de CD-foongids gezocht naar instellingen in alle gemeenten met minimaal 25.000 inwoners (in totaal 163), die nog ontbraken.⁹⁾

Dit leverde 523 bruikbare adressen op van opbouwwerk- en welzijnsinstellingen. Aan de directies van deze instellingen is in de periode april tot juli een vragenlijst gestuurd

met het verzoek mee te werken aan het eerste deel van het onderzoek.¹⁰⁾

De respons was hoog: 329 formulieren (63%) en de spreiding over de verschillende delen van Nederland redelijk tot goed (zie tabel 1a en 1b).¹¹⁾

Tabel 1a: Verdeling respons en non-respons, niet-gsb instellingen

Tabel 1b: Verdeling respons en non-respons, gsb-instellingen

Noord-Nederland: Groningen, Friesland en Drenthe

Randstad: Noord- en Zuid-Holland

Zuid-Nederland: Noord-Brabant en Limburg
Rest: Overijssel, Gelderland, Utrecht, Zeeland en Flevoland

* Omdat 6 instellingen die geen opbouwwerk hebben, geen afzender vermeldden, is de non-respons 6 lager dan 120+80

Van de 329 instellingen die reageerden, hadden er 199 opbouwwerk (61%); 182 instellingen waren bereid mee te werken aan het vervolgonderzoek. Hieronder waren twee locaties van grotere instellingen, zodat er 180 instellingen werden betrokken bij het vervolgonderzoek onder uitvoerende werkers. Later meldde een instelling die niet had gereageerd tijdens de eerste enquête zich aan, zodat het totaal aantal instellingen 181 werd. De 181 instellingen waren verdeeld over 143 plaatsen of kernen,¹²⁾ inclusief 24 van de 25 gsb-gemeenten.

Volgens de opgave van deze instellingen hebben zij tezamen ca. 650 opbouwwerkers in dienst, plus ca. 700 werkers die zowel opbouwwerk als andere taken in hun pakket hebben. Dit laatste cijfer blijkt echter niet betrouwbaar te zijn; een aantal instellingen liet later weten het gehele personeelsbestand te hebben opgegeven.

Ten behoeve van het onderzoek onder uitvoerenden zijn in de periode juni tot oktober ruim 1300 vragenlijsten¹³⁾ naar de 181 meewerkende instellingen gestuurd; dit aantal werd vastgesteld aan de hand van de door de instellingen opgegeven aantallen opbouwwerkers en medewerkers die zowel opbouwwerk- als andere taken hebben. Hoeveel vragenlijsten er daadwerkelijk zijn verspreid, kan door de getrapte onderzoekwijze niet worden vastgesteld.¹⁴⁾

Verdeling instellingen over Nederland
Het aantal geretourneerde vragenlijsten was op het moment van schrijven 362. Van de respondenten werken er 167 in gsb-gemeenten (47%), 189 respondenten zijn werkzaam in niet-gsb-gemeenten (53%); 6 respondenten gaven geen antwoord op de vraag bij welke instelling zij werken. De respondenten zijn afkomstig uit 138 instellingen, verdeeld over 115 plaatsen: 91 instellingen in 91 plaatsen plus 47 instellingen in 24 gsb-gemeenten (zie tabel 2).

	INSTELLINGEN NIET-GSB	GSB INSTELLINGEN	GSB-GEM
Noord Nederland	19 (42)	2 (5)	2
Randstad	18 (41)	23 (80)	6
Zuid Nederland	20 (35)	10 (47)	6
Rest Nederland	34 (71)	12 (35)	8
Totaal	91 (189)*	47 (167)*	24

* 189 + 167 + 6 opbouwwerkers die de naam van hun instelling niet hebben vermeld.

Tabel 2: verdeling respondenten (aantallen tussen haakjes) over instellingen, uitgesplitst naar niet en wel gsb* 189 + 167 + 6 opbouwwerkers die de naam van hun instelling niet hebben vermeld.

Kenmerken beroepsgroep

Tweevijfde van de respondenten is vrouw (40%), drievijfde is man (60%). De helft van de vrouwen werkt in gsb-gemeenten. Van de mannen werkt 44% in gsb-gemeenten. Het opleidingsniveau is hoog; ruim de helft (52%) heeft een HBO-opleiding gevolgd; eenderde HBO + VO (33%), ruim tien procent (12%) van de werkers heeft een universitaire achtergrond. Ruim de helft (57%) heeft tijdens of na de opleiding een specialisatie of cursus opbouwwerk gevolgd (Figuur 1).

Figuur 1: Opleidingsniveau >>

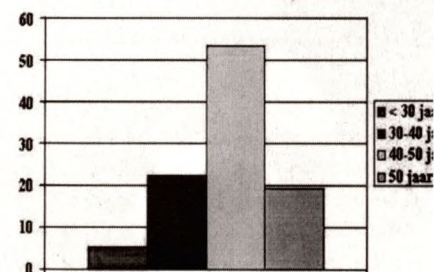
Tweevijfde van de respondenten (39%) heeft uitsluitend opbouwwerktaken; drievijfde (61%) heeft naast opbouwwerk ook andere taken. De meest voorkomende combinaties zijn opbouwwerk en leidinggevende taken (25%) en opbouwwerk en sociaal-cultureel werk (15%).

Ruim de helft van de opbouwwerkers (54%) is veertiger; 22% is dertig tot veertig jaar. Het percentage twintigers is 5. Eén op de vijf opbouwwerkers is vijftig jaar of ouder (19%).

Bijna de helft (48%) is tien jaar of langer werkzaam als opbouwwerker; een kwart (25%) korter dan vijf jaar (figuur 2 en 3) Het percentage werkers dat zichzelf tot een etnische minderheidsgroepering rekent is laag: 6%.

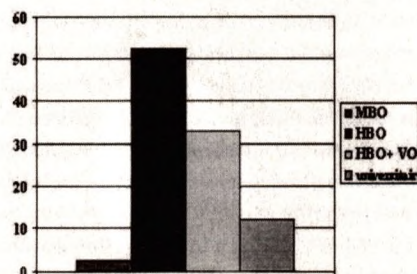
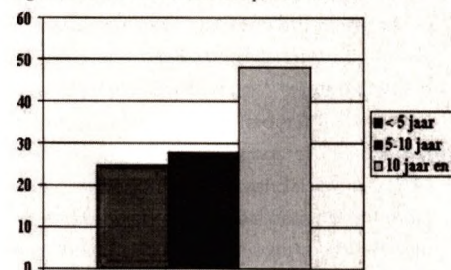
Figuur 2: Leeftijd

Figuur 2: Leeftijd

Figuur 3: Jaren werkzaam als opbouwwerker

Figuur 3: Jaren werkzaam als opbouwwerker

Figuur 2: Leeftijd

Binnen de onderzoeksgroep zijn twee categorieën werkers te onderscheiden: respondenten die uitsluitend opbouwwerktaken verrichten en respondenten die een combinatie hebben van opbouwwerk en andere taken. In hoeverre er verschillen en overeenkomsten bestaan tussen beide categorieën, moet nog worden onderzocht. Ook moet nog worden nagegaan in hoeverre er verschillen bestaan tussen opbouwwerkers in gsb-gemeenten en hun collega's in de rest van het land. Anders gezegd kan over de mate van homo- dan wel heterogeniteit van de onderzoeksgroep op dit moment nog weinig worden gezegd.

Het feit dat één op de vijf opbouwwerkers tenminste vijftig jaar is en meer dan de helft tussen de veertig en vijftig jaar, duidt – evenals het hoge percentage dat langer dan tien jaar als opbouwwerker werkt – in ieder geval op vergrijzing. Ook lijkt de instroom in het beroep laag, gezien het geringe percentage werkers onder de dertig jaar. Dit zal ongetwijfeld (mede) gevolg zijn van het in 1996 verdwijnen van de expliciete functievermelding opbouwwerk. De opvallende afwezigheid van allochtone werkers onder de respondenten kan erop duiden dat zij zijn ondervertegenwoordigd in de onderzoeksgroep.¹⁵⁾

Vergelijking met Trends '85, '88 en '90

Vergeleken met de opbouwwerkkarten uit 1984, 1988 en 1990 is het percentage vrouwen in het opbouwwerk gestaag toegenomen; in 1984 waren drie op de tien (30%) werkers vrouw, in 1988 één op de drie (33%) nu twee op de vijf (40%). Ook heeft in 1999 zo'n tien procent meer een VO- of WO-opleiding gevolgd (Raspe en Vos, o.c.: 12; Van Hooijdonk, o.c.: 6-7).

Doelgroepen, taken, thema's en samenwerking

Tweederde (65%) van de respondenten is werkzaam in buurten en wijken die bekend staan als kansarm (d.w.z. laag opleidings- en inkomensniveau); nader uitgesplitst geldt dit voor viervijfde van de opbouwwerkers afkomstig uit gsb-gemeenten (80%) en voor de helft van de werkers uit niet-gsb plaatsen (51%).

Het ondersteunen van bewonersorganisaties behoort sinds jaar en dag tot de belangrijkste taken van het opbouwwerk, zo ook in 1999. Van de 345 werkers die de vraag hebben beantwoord, verlenen er 273 regelmatig ondersteuning aan minimaal één bewonersorganisatie in hun werkgebied; daarnaast zijn er 204 werkers die aangeven (ook) incidenteel bewonersorganisaties te ondersteunen.

Een kwart van de respondenten werkt regelmatig voor of met allochtone groeperingen

in het eigen werkgebied. Dit melden 80 van de 200 werkers die de vraag naar ondersteuning van organisaties van allochtone groeperingen hebben beantwoord. Daarnaast zijn er 92 werkers die aangeven incidenteel dergelijke organisaties in hun werkgebied te ondersteunen (25%)

Opvallend is het hoge percentage respondenten dat jongeren als specifieke aandachtsgroep noemt (46); de categorie jongeren krijgt meer aandacht dan ouderen (26%) en zelfs meer dan huurders (43%). 18% besteedt geen aandacht aan specifieke groepen (figuur 4).

Figuur 4: Specifieke aandachtsgroepen
Van de drie belangrijkste onderwerpen/thema's waarmee opbouwwerkers zich in 1999 bezighouden¹⁶⁾ hebben er twee betrekking op 'leefbaarheid': sociale veiligheid als eerste (73%) en sociale kontakten als tweede (69%). Als derde volgt 'verkeersveiligheid, parkeerproblemen, veilig spelen' (56%). Onder aan de lijst staat 'buurteconomische activiteiten' (7%), gevolgd door een groene buurt (onderdeel van 'leefbaarheid' (18%)) en 'evenementen' (24%) (figuur 5).

Figuur 5: Belangrijkste thema's

Het meest samengewerkt wordt er met - wie had dat 25 jaar geleden kunnen denken - de politie (74%). Op nummer twee staat gemeentelijke dienst (66%), direct gevolgd door de woningbouwvereniging (65%). Onder aan de lijst: winkeliersvereniging (10%), arbeidstoeleiding en -bemiddeling (10%) en categoriale instelling (10%) (figuur 6).

Figuur 6: Belangrijkste samenwerkingspartners

Figuur 5 laat zien dat de thema's 'wonen (kwaliteit en onderhoud woning, woonlasten)' en 'herinrichting buurt/wijk' op de vierde en vijfde plaats staan - minder hoog dan op grond van eerdere trendonderzoeken verwacht had mogen worden. De prioriteiten liggen anno 1999 duidelijk bij thema's die ook maatschappelijk en politiek sterk in de belangstelling staan en betrekking hebben op leefbaarheid; met name sociale veiligheid en sociale kontakten scoren in vergelijking met andere thema's hoog.

De relatief grote aandacht die wordt besteed aan jongeren kan samenhangen met de grote aandacht voor jongeren als probleemcategorie m.b.t. veiligheid/criminaliteit van zowel de landelijke als de lokale overheid (SCP, 1998; Gilsing, 1999;

Boutellier, 1999: 253). Recent onderzoek naar lokaal jeugdbeleid leert dat "het belang van de participatie van jeugdigen zeer breed [wordt] erkend. Indien het jeugdbeleid (deels) aan bod komt in het wijkgerichte werken, dan wordt er in een grote meerderheid van de gemeenten regelmatig op gelet dat ook jeugdigen bij overleg op wijkniveau betrokken zijn (Gilsing, o.c.: 100)."

Opmerkelijk is ook dat ouderen, ondanks de vergrijzing, als aparte categorie relatief weinig aandacht krijgen. Bekend is dat ouderen zich vaker onveilig voelen op straat, dat velen van hen moeite hebben met ogenschijnlijk triviale zaken als (muur)pinnen en -chippin en dat eveneens velen - althans in

deel van het straatbeeld. Men kan zich afvragen of de inrichting van de openbare ruimte (m.n. straten en stoepen) hierop is afgestemd.

De vraag rijst of de grote zorg om jongeren tot gevolg heeft dat ouderen ietwat naar de achtergrond verdwijnen, of dat ouderen dermate geïntegreerd zijn in buurt- en wijkorganisaties dat zij niet als aparte aandachtscategorie hoeven te worden beschouwd.

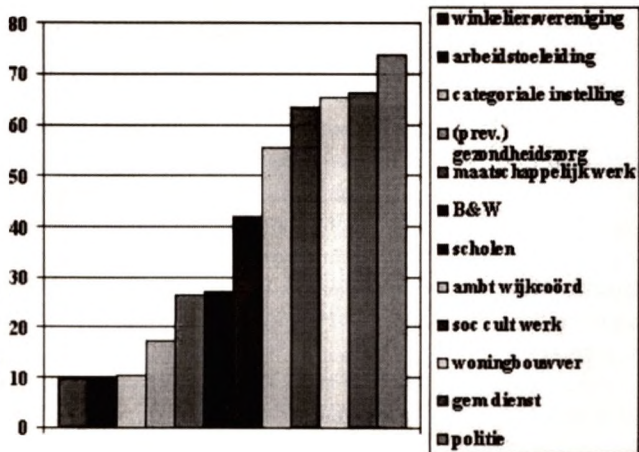
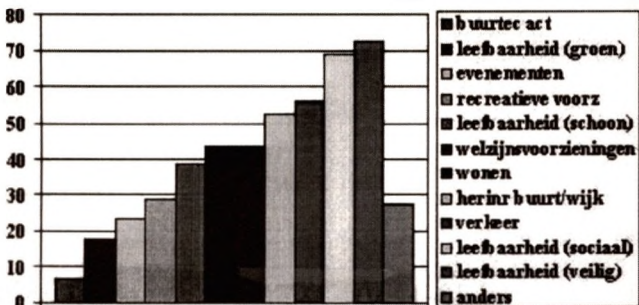
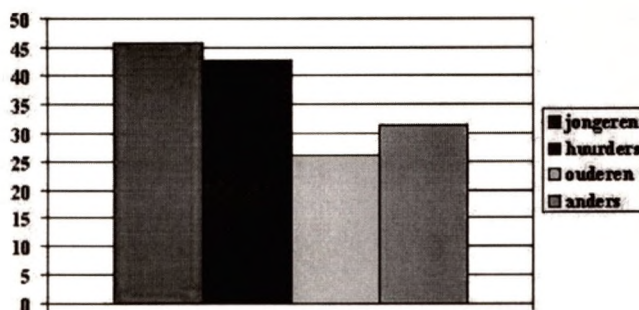
Eveneens opvallend is dat de politie als belangrijkste samenwerkingspartner wordt aangemerkt en de gemeente als op één na belangrijkste. Uiteraard zal dit te maken hebben met sociale veiligheid als belangrijkste thema. Een dilemma dat uit deze samenwerking voort kan vloeien, is echter dat

opbouwwerkers, zoal niet door henzelf dan toch door hun doelgroepen, beschouwd gaan worden als verlengstuk van of sterk verbonden met politie en/of lokale overheid.

Vergelijking met Trends '85, '88 en '90

Er is duidelijk sprake van forse verschuivingen in zwaartepunten ten opzichte van de jaren tachtig. In 1984 was 'werk', d.w.z. "opvang, werkprojecten, bemiddeling, werkgelegenheid en buurteconomie" een belangrijk thema binnen het opbouwwerk, evenals het "tot stand komen, verbeteren of behouden van recreatieve voorzieningen (wijkgebouw, verenigingen, accommodaties)". Jeugd en jongeren kregen ook toen veel aandacht, zowel als aparte categorie als onder de noemer jongerenwerk bij het onderdeel welzijnsvoorzieningen (Raspe en Vos, o.c.:15-16). In 1988 was de aandacht voor "werk" gedaald, hoewel het een belangrijk probleemveld bleef. "Speelvoorzieningen"

stond toen boven aan de lijst met werkterreinen, direct gevolgd door "verkeer" en "volwasseneneducatie" (Van Hooijdonk, o.c.: 14-15).

gemeenten met parkeerrestrictiebeleid - minder bezoek krijgen vanwege parkeerkosten. Een en ander kan leiden tot sociaal isolement. Ook worden rollators en scootermobielen een steeds vaker voorkomend onder-

In 1990 was de specifieke aandacht voor "werkloosheid, werkgelegenheid" verder gedaald, maar hoger dan in 1999 (Van Hooijdonk en Raspe, o.c.:21), hetgeen uiteraard te maken zal hebben met de daling van de werkloosheid. Jongeren werden als aparte aandachtscategorie in 1990 wel genoemd, maar aanmerkelijk minder dan nu; 34 van de 313 ondervraagde instellingen maakten destijds melding van projecten t.b.v. jongeren (Ibid.: 18). Sociale veiligheid als specifiek project werd toen evenmin vaak genoemd (Ibid.: 25). De conclusie ligt voor de hand: beleidsprioriteiten van de lokale en landelijke overheid - zoals destijds werkloosheid en nu sociale veiligheid en jongerenproblematiek - worden door welzijnsinstellingen duidelijk vertaald in specifieke aandachtsterreinen of speerpunten.

Opbouwwerk en overheid

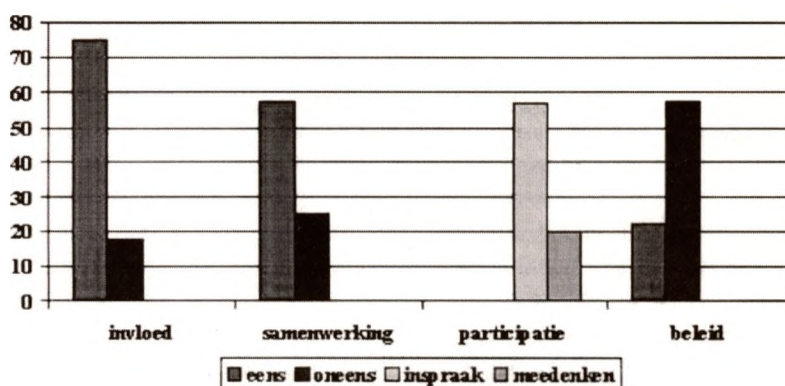
De vrees dat decentralisatie van het welzijnsbeleid leidt tot een grotere invloed van de overheid op het beleid van welzijnsinstellingen, speelt al vanaf medio jaren vijftig, toen het thema decentralisatie opdook in het overleg tussen landelijke overheid en landelijke welzijnsorganisaties. De bezorgdheid voor grotere invloed van de gemeente blijkt terecht. Niet alleen is de gemeente een van de belangrijkste samenwerkingspartners geworden, maar ook is driekwart van de werkers (75%) het thans (zeer) eens met de stelling dat de gemeente de afgelopen vijf jaar een grotere invloed heeft gekregen op het beleid van de instelling waar de werkers aan verbonden zijn. Dat dit niet negatief hoeft te zijn, leert het antwoord op de stelling dat de samenwerking tussen gemeente en instelling de laatste vijf jaar beter is geworden: bijna drievijfde van de respondenten (58%) is het daar (zeer) mee eens.

Was men eind jaren zestig en in de jaren zeventig slecht te spreken over het democratisch gehalte van de overheid,¹⁷ eind jaren negentig zijn werkers daar positiever over. Op de vraag hoe de gemeente participatie opvat - waarbij in de vraagstelling gebruik werd gemaakt van de participatieladder van Nelissen (1980: 136-137) - zegt 57% van de respondenten 'meepraten' (= gelegenheid organiseren voor gesprek en discussie over voornemens/plannen ofwel: inspraak) en 20% 'meedenken' (= de burger aansporen zijn mening schriftelijk of mondeling kenbaar te maken).¹⁸

Desondanks geeft men een onvoldoende aan de gemeente als het om sociaal beleid gaat; bijna drievijfde (58%) is het (zeer) oneens met de stelling 'ik ben tevreden

over het gemeentelijk sociale beleid' (figuur 7).

Figuur 7: Opbouwwerk en overheid

Uit deze gegevens komt een gemengd beeld naar voren; enerzijds nemen gemeenten participatie van burgers serieus en is de samenwerking tussen instelling en gemeente volgens de meerderheid van de respondenten verbeterd, anderzijds bestaat er relatief grote ontevredenheid over het gemeentelijke sociale beleid. Waar deze onvrede uit voortkomt, moet nog nader worden onderzocht.

Sociale vernieuwing en grotestedenbeleid

De met veel trompetgeschal ingezette sociale vernieuwing heeft volgens een kwart van de respondenten (26%) wel, maar volgens ruim de helft (54%) niet bijgedragen aan de versterking van de positie van het opbouwwerk in het eigen werkgebied. Een nagenoeg gelijk percentage is van mening dat de sociale vernieuwing evenmin heeft bijgedragen aan de waardering voor het opbouwwerk.

Eenderde van de respondenten uit gsb-gemeenten (33%) meent dat het grotestedenbeleid heeft bijgedragen aan versterking van de positie van het opbouwwerk in het eigen werkgebied. Daarentegen is tweevijfde van de werkers in gsb-gemeenten van mening dat het grotestedenbeleid niet heeft bijgedragen aan zowel versterking van de positie van als de waardering voor het opbouwwerk in het eigen werkgebied (resp. 43% en 42%) (figuur 8).

Figuur 8: SV en GSB bijgedragen aan versterking positie opbouwwerk

SV p en GSB p = positie opbouwwerk
SV w en GSB w = waardering opbouwwerk

Dat de sociale vernieuwing in de perceptie van meer dan de helft van de respondenten niet heeft bijgedragen tot versterking van

de positie van en de waardering voor opbouwwerk, is minder opmerkelijk dan op het eerste gezicht wellicht lijkt. De verwachtingen van de sociale vernieuwing waren

destijds hoog, zo niet overspannen, niet het minst doordat sociale problemen na een aantal jaren 'no-nonsensebeleid' weer hoog op de politieke agenda werden geplaatst. Tegelijkertijd echter waren reorganisaties en herschikking van functies binnen het welzijnswerk volop gaande, hetgeen - zoals hieronder zal blijken - de herkenbaarheid van het opbouwwerk als aparte werksoort niet heeft vergroot.

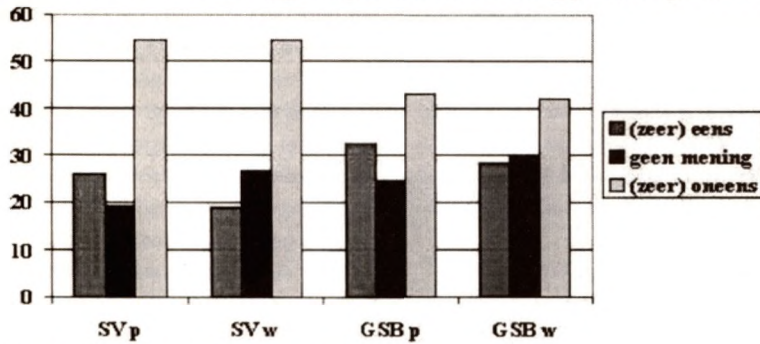
De toekomst

Sinds de jaren tachtig is er veel veranderd in het welzijnswerk. De Herstructurering Landelijke Organisaties (HLO) leidde tot een operatie die succesvol was maar waarbij de belangrijkste patiënt, de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn (NRMW), overleed; daarmee raakte het welzijnswerk op landelijk niveau zijn belangrijkste belangenbehartiger kwijt.¹⁹ De gemeenten kregen als gevolg van de decentralisatie van het welzijnsbeleid meer invloed op het instellingsbeleid, terwijl zoals gezegd processen van herstructurering en schaalvergroting van welzijnsorganisaties plaatsvonden, evenals herschikking van taken en functies binnen het welzijnswerk.

De vraag is wat een en ander gaat betekenen voor de positie van het opbouwwerk. Vervagen op den duur de grenzen tussen opbouwwerk en andere agogische werksoorten?

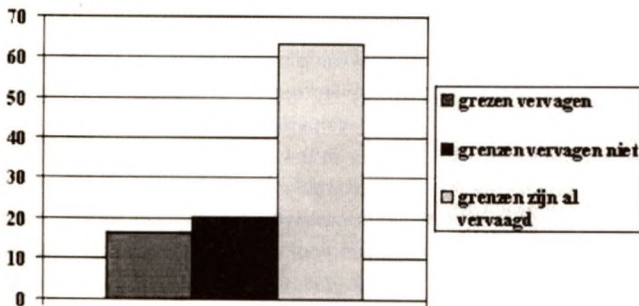
De grenzen zijn al vervaagd, zegt ruim drievijfde (63%). De grenzen zullen vervagen volgens 16% van de respondenten. Slechts één op de vijf (20%) is van mening dat de grenzen tussen opbouwwerk en andere agogische werksoorten niet zullen vervagen (figuur 9).

Figuur 8: SV en GSB bijgedragen aan versterking positie opbouwwerk

SV p en GSB p = positie opbouwwerk
SV w en GSB w = waardering opbouwwerk

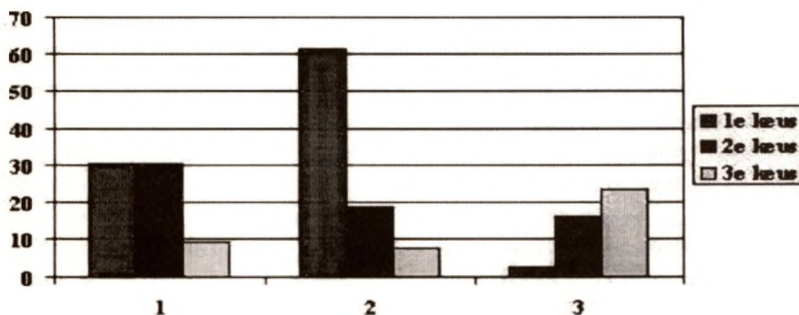
Figuur 9: Mening over grensvervaging opbouwwerk en andere agogische werksoorten

Figuur 9: Mening over grensvervaging opbouwwerk en andere agogische werksoorten

Gezien deze uitkomst zal het geen verbazing wekken dat 62% van de respondenten van mening is dat op termijn de beste organisatorische inbedding voor opbouwwerk en -werkers 'onderdeel van een bredere welzijnsinstelling' is; 19% noemt dit als tweede keus. Voor 31% geniet een zelfstandige opbouwwerkinstelling toch de voorkeur, een nagenoeg even groot percentage geeft dit als tweede keuze op. De animo voor een andere inbedding is minimaal;²⁰⁾ enige aanhang heeft 'zelfstandig adviesbureau' maar zoals uit figuur 10 blijkt, is dit voor weinigen de eerste keus.

Figuur 10: Organisatorische inbedding opbouwwerk

1 = zelfstandige instelling voor opbouwwerk
2 = onderdeel bredere welzijnsinstelling
3 = zelfstandig adviesbureau

1 = zelfstandige instelling voor opbouwwerk
2 = onderdeel bredere welzijnsinstelling
3 = zelfstandig adviesbureau

Enkele verschillen tussen de gsb- en de andere opbouwwerkers.

Tot slot van dit beeld zal worden ingegaan op enkele saillante verschillen tussen wel en niet gsb-werkers. Zoals gezegd werkt vijfde (80%) van de opbouwwerkers in gsb-gemeenten in buurten en wijken die als kansarm bekend staan,

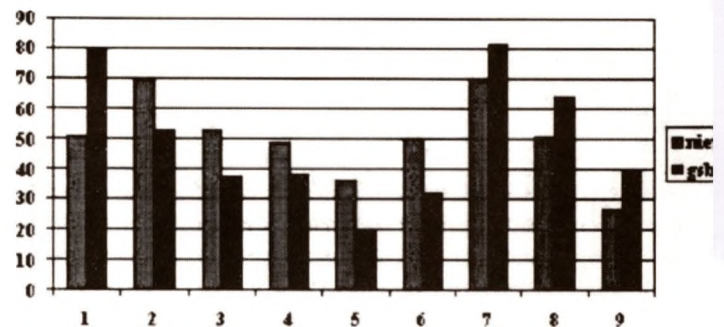
tegen de helft (51%) van de andere opbouwwerkers.

In niet-gsb-gemeenten wordt opbouwwerk meer gekoppeld aan andere taken dan in gsb-gemeenten. Van de niet-gsb-werkers verricht 69% opbouwwerk in combinatie met andere taken; in gsb-gemeenten is dit percentage 53. Dit duidt op meer taakdifferentiatie in gsb-gemeenten, d.w.z. op meer aparte functies en voorzieningen voor specifieke doelgroepen en problemen.

Als gekeken wordt naar verschillen in nadruk die ligt op doelgroepen, thema's en samenwerkingspartners tussen wel en niet gsb-opbouwwerkers, vallen verscheidene zaken op.

Frappant is dat jongeren als aparte aandachtscategorie hoger scoort in niet-gsb-gemeenten (53% vs 37% in gsb-gemeenten). Hetzelfde geldt voor de thema's welzijns- (49 vs 38%) en recreatieve voorzieningen (36% vs 20%) en voor de samenwerking met scholen (50% vs 32%). Dat er verband tussen genoemde vier items bestaat is evident; aandacht voor jongeren zal gepaard gaan met samenwerking met scholen en met aandacht voor recreatieve en welzijnsvoorzieningen (figuur 11).

Figuur 11: Verschillen tussen niet en wel-gsb

Figuur 11 Verschillen tussen niet en wel-gsb

1 = werkzaam in kansarme buurt/wijk

- 1 = werkzaam in kansarme buurt/wijk
- 2 = naast opbouwwerk ook andere taken
- 3 = specifieke aandacht voor jongeren
- 4 = welzijnsvoorzieningen
- 5 = recreatieve voorzieningen
- 6 = samenwerking scholen
- 7 = invloed gemeente op instellingsbeleid toegenomen
- 8 = participatie burgers: meepraten
- 9 = participatie burgers: meedenken/weten

Het grote verschil in specifieke aandacht voor jongeren en daarmee samenhangende zaken is verbazingwekkend. Wat niet verbaast is dat de helft van de niet-gsb-opbouwwerkers specifiek aandacht aan jon-

geren besteedt; Gilsing constateert dat de jongerenproblematiek in de grote steden "weliswaar intenser en urgenter" is, maar dat de problematiek "in matig tot niet-stedelijke gemeenten niet veronachtzaam mag worden (Gilsing o.c.: 35).

Wat wel verbaast is dat de respondenten uit de gsb-gemeenten in vergelijking met hun collega's relatief weinig specifieke aandacht aan jongeren besteden. Ten eerste werken gsb-opbouwwerkers zoals gezegd veel vaker in achterstandswijken dan hun collega's in de rest van het land. Zij zullen derhalve vaker in aanraking komen met (potentiële) probleemjongeren, d.w.z. jongeren die veelal afkomstig zijn uit gezinnen met sociaal-economische achterstand en uit eenoudergezinnen met een laag inkomen. Ten tweede zijn 'onderwijs', 'veiligheid' en 'werkloosheid' speerpunten van het gsb - redenen te meer om specifieke aandacht voor jongeren te verwachten. Ten derde vormen allochtone jongeren, zowel de leerplichtige jongeren die met een taalachterstand aan het onderwijs beginnen als de voortijdige schoolverlaters, een bijzondere risicogroep (SCP, 1998: 119-120). Allochtone jongeren zijn vooral te vinden in de vier grote steden. Te verwachten valt dan ook dat binnen de gsb-groep opbouwwerkers uit de vier grote steden wat aandacht voor jongeren betreft zullen afwijken van hun collega's in andere gsb-gemeenten. Dit moet nog worden onderzocht. Wat de uitkomst hiervan ook zal zijn, de geringere aandacht voor jongeren in gsb-gemeenten blijft opmerkelijk. Gesteld dat er geen of geringe verschillen bestaan tussen de G4- en de G20-opbouwwerkers (één gsb-gemeente ontbreekt in de onderzoeksgroep) kan men zich afvragen waarom uitgerekend in de vier grote steden jongeren géén aparte aandachtscategorie vormen. Gesteld dat G4-werkers wél hoger scoren op jongeren dan hun collega's in andere gsb-gemeenten, dan is het percentage werkers met specifieke aandacht voor jongeren in twintig gsb-gemeenten nog lager dan hierboven gesteld, hetgeen even opmerkelijk zou zijn.²¹⁾ Een mogelijke verklaring is dat in niet-gsb-gemeenten minder specifieke jongerenvoorzieningen en jongerenwerkers zijn dan in gsb-gemeenten, als gevolg waarvan in niet-gsbgemeenten jongerenwerk vaker wordt gecombineerd met andere agogische taken zoals opbouwwerk (minder taakdifferentiatie).

Wat eveneens opvalt is dat de invloed van de gemeente op het instellingsbeleid meer is toegenomen in gsb-gemeenten (82% vs 69%) dan in andere plaatsen, hetgeen gezien de nadruk op een integrale aanpak in

het grotestedenbeleid niet verwonderlijk is, en participatie van burgers meer opvat in termen van inspraak (64% vs 51%) en minder in termen van meedenken/weten (27% vs 39%) (figuur 8). Kennelijk is het betrekken van burgers bij gemeentelijke beleidsvorming meer geïnstitutionaliseerd in gsb-gemeenten. Een wijkgerichte benadering zal hier ongetwijfeld toe bijdragen. Of deze en andere verschillen significant zijn, moet nog worden onderzocht.

Nabeschuiving

Het is verleidelijk maar niet verstandig op grond van bovenstaande gegevens al te veel conclusies te trekken. Slechts een deel van de 61 vragen aan opbouwwerkers is hier aan de orde gekomen; nog niet alle toelichtingen zijn verwerkt, mogelijke verbanden zijn nog niet op significantie getoetst. Ook kunnen er significante verschillen bestaan tussen bijv. gsb- en andere opbouwwerkers, of tussen gsb-opbouwwerkers en opbouwwerkers uit gemeenten met meer dan 100.000 inwoners²²⁾ tezamen enerzijds en opbouwwerkers die in kleinere plaatsen werken anderzijds. Significante verschillen kunnen ook bestaan tussen de respondenten die uitsluitend opbouwwerktaken verrichten en opbouwwerkers met neventaken, zoals bijv. leidinggevenden in de onderzoeksgroep.

Duidelijk is in ieder geval wel dat het opbouwwerk vergrijsd en de instroom gering is. Wellicht wreekt zich hier het feit dat opbouwwerk als afzonderlijk vermelde functie-categorie in de CAO niet meer voorkomt. De vraag dient zich dan ook aan wat er gebeurt met het opbouwwerk als de oudere opbouwwerkers, die nog in zo groten getale aanwezig zijn, uittreden. In dit verband opmerkelijk was de grote belangstelling voor de Vakconferentie Opbouwwerk '99: ruim 400 deelnemers. Wel of geen expliciete functievermelding, het opbouwwerk bleek daar in ieder geval springlevend. De intensieve samenwerking tussen opbouwwerk en politie is in zoverre verheugend dat opbouwwerk kennelijk als belangrijke schakel tussen buurt/wijk en de politie wordt beschouwd. Raspe, die twee projecten samenwerking tussen opbouwwerk en politie evalueerde, typeerde de samenwerking tussen opbouwwerkers en wijkagenten "als 'bijzondere chemie'. Twee elementen worden samengebracht en de mix heeft meerwaarde; het gezamenlijk optrekken maakt het beeld van de werkelijkheid domweg completer". Hij wijst hierbij op de weliswaar van elkaar verschillende, maar elkaar wel aanvullende inbreng (Raspe, 1998: 109). De schaduwzijde van intensieve samenwerking is echter dat dit potentiële doelgroepen

kan afschrikken en/of bestaande van het opbouwwerk vervreemden. Ook kan intensieve samenwerking met de politie leiden tot rolconflicten voor opbouwwerkers. Omdat zij meestal goed op de hoogte zijn van wat er in hun werkgebied gebeurt, beschikken zij over informatie die voor de politie van belang kan zijn, maar waarvan het doorgeven hen in conflict kan brengen met hun eigen rol als opbouwwerker. Intensieve samenwerking zou er tevens toe kunnen leiden dat politiemensen zich inhoudelijk gaan mengen in opbouwwerkangelegenheden, met alle mogelijke nadelen van grensvervaging en rolverwarring 'tussen staat en straat' van dien. Ondanks gezamenlijke belangen, zoals een sociaal veilige buurt of verkeersveiligheid, verschilt de taak van de politie fundamenteel van die van opbouw- en andere welzijnswerkers. De primaire taak van de politie is ordehandhaving. Opbouwwerk is geen taak en behoort dat ook niet te zijn. Van de Leur stelde op de Vakconferentie Opbouwwerk '97 dat "van eminent belang is dat voor de burger te allen tijde helder blijft waar welke bevoegdheden gelegen zijn (geciteerd in Raspe, o.c.: 109)". Hieraan zou kunnen worden toegevoegd dat het van even eminent belang is dat samenwerking, of dat nu is met politie of met anderen zoals bijv. de ambtelijk wijkcoördinator, niet mag leiden tot rolonduidelijkheid en rolvervaging. Daar zijn werkers noch burgers mee gediend. Dat opbouwwerkers nauw samenwerken met politie en met de gemeentelijke overheid vestigt - evenals de grote invloed die gemeenten hebben op het instellingsbeleid - de aandacht op naijleffecten van de ontzuijing. Tussen straat en staat was er tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw het vooral levensbeschouwelijk georganiseerde particulier initiatief, dat grotendeels zelf voor welzijnsbevordering verantwoordelijk was. Of het nu ging om maatschappelijk werk, onmaatschappelijkheidsbestrijding, volksontwikkeling, of club- en buurthuiswerk, inhoudelijk speelde de overheid geen rol van betekenis.²³⁾ De invloed van zuilorganisaties op het welzijnsbeleid en -werk kalfde sindsdien af en is in de jaren negentig zo goed als verdwenen. Ietwat gechargeerd gesteld: protestantse, katholieke, socialistische en humanistische leiders op geestelijk en maatschappelijk terrein lijken te zijn vervangen door ambtelijk wijk- en andere coördinatoren, terwijl de levensbeschouwelijke grondslag van veel maatschappelijk-middelveldorganisaties heeft plaatsgemaakt voor, ja voor wat eigenlijk?

Noten

- 1 Met dank aan Driek Berkers, (Stichting Welzijnsbevordering Helmond), Wil van de Leur (LCO) en Jos Meloen (UL) voor het uitvoerig becommentariëren van de conceptversies van de vragenlijst voor uitvoerende opbouwwerkers. Hun suggesties voor verbetering heb ik als zeer waardevol ervaren.
- 2 Zie voor een overzicht van de tien trendrapporten Van Hooijdonk, Raspe en Dozy, *MO/Samenlevingsopbouw* 1993 (12), nr. 118, pp. 47-51.
- 3 De drie kaarten staan bekend als resp. Trends '90, Trends '85 en Trends '88.
- 4 Zo wordt onder meer het stelsel van sociale zekerheid grondig herzien en budgettering in de zorgsector en in het onderwijs verder doorgevoerd.
- 5 Het NIMO zelf fuseerde overigens ook; in 1993 werden het NIMO en het Nederlands Instituut voor Maatschappelijk Werk Onderzoek (NIMAWO) tezamen Verwey-Jonker Instituut.
- 6 Het onderzoek naar vijftig jaar opbouwwerk is grotendeels gefinancierd door de Dr. Gradus Hendriks Stichting.
- 7 Opbouwwerk werd als volgt omschreven: "Opbouwwerker (en uitvoerende welzijnswerkers die opbouwwerk verrichten) ondersteunen (d.w.z. organiseren en begeleiden) groepen burgers die gezamenlijke belangen hebben, deze gezamenlijk willen behartigen en daarvoor overleg moeten voeren dan wel onderhandelen met andere actoren (zoals bijv. (onderdelen van) de gemeentelijke overheid, politici, woningbouwverenigingen, instellingen en bedrijven)".
- 8 De juistheid van de adressen werd gecontroleerd m.b.v. de CD-foongids van februari 1999.
- 9 Trefwoorden: opbouwwerk, samenlevingsopbouw, welzijn, welzijnswerk, buurtwerk, buurthuiswerk, sociaal-cultureel en sociaal-kultureel werk; indien deze ingangen geen aanknopingspunten opleverden, werd er gezocht onder stichting.
- 10 De vragenlijst voor instellingsdirecties bestond uit 24 vragen, inclusief de vraag naar bereidheid tot medewerking aan het tweede onderzoek.
- 11 Hoewel de non-respons uit de gsb-gemeenten procentueel aanmerkelijk hoger is dan uit de andere plaatsen, zijn instellingen uit de gsb-gemeenten goed vertegenwoordigd in de steekproef. Het aantal gsb-instellingen dat reageerde was 100, afkomstig uit alle 25 gsb-gemeenten; 60 instellingen uit 24 gsb-gemeenten verklaarden zich bereid mee te werken aan het vervolgonderzoek.
- 12 Gemeenten en plaatsen/kernen vallen niet altijd samen. Zo behoren bijv. de plaatsen/kernen Beilen, Smilde en Westerbork tot de gemeente Middenveld in Drenthe. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van het opgegeven postadres, ongeacht of dit kern/plaats of gemeente is. Dit is iets fijnmaziger; zo heeft bijv., vanwege de gemeentelijke herindelingen, de provincie Drenthe aanmerkelijk minder gemeenten (12) dan plaatsen/kernen.
- 13 De lijst bestond uit 61 vragen; bij een aantal vragen werd om toelichting gevraagd. De thema's betroffen: algemene gegevens, doelgroepen en taken nu en vijf jaar geleden, samenwerking nu en vijf jaar geleden, opbouwwerk en overheid/politiek, kenmerken/profiel van het opbouwwerk en toekomst van het opbouwwerk.
- 14 Een aantal instellingen liet weten dat er minder vragenlijsten (tenminste 150) zijn verspreid dan er zijn toegestuurd. De respons van instellingen waar meer dan 15 vragenlijsten naartoe zijn gestuurd is, een paar uitzonderingen daargelaten, laag, d.w.z. nog geen 10%. Dit doet vermoeden dat een aantal vragenlijsten ergens in de lijn is blijven steken.
- 15 De overgrote meerderheid van de ruim 400 deelnemers aan de in november gehouden Vakconferentie Opbouwwerk '99 bleek overigens eveneens tot de autochtone bevolkingsgroep te behoren.

- 16 Gevraagd werd de vijf belangrijkste aan te kruisen; hetzelfde geldt voor de vraag naar belangrijkste samenwerkingspartners.
- 17 In de NIMO-bulletins, het opbouwwerktijdschrift van 1967 tot 1976, werd met grote regelmaat geschreven over het gebrek aan democratisch functioneren van de overheid.
- 18 Genoemde participatieladder telt zes treden: de onderste is "beslissen door de overheid", gevolgd door "meeweten, meedenken, meepraten, meebeslissen, beslissen door burgers".
- 19 Een zeer lezenswaardig boek hierover is Dossier HLO: Herstructurering van het landelijk welzijnswerk 1974-1989 door Hueting (1998).
- 20 Andere keuzemogelijkheden waren: onderdeel gemeente, onderdeel sectorale voorziening (woningcorporatie, politie, schooladvies/begeleiding) en anders, n.l.
- 21 Overigens leert de opbouwwerkaart uit 1990 dat destijds vanuit wijkinstellingen in steden ook minder specifieke aandacht voor jongeren was: ca. 5% wijkinstelling vs ca. 12% andere instellingen (Van Hooijdonk en Raspe, o.c.: 31).
- 22 Opbouwwerker uit vijf van de zeven steden met meer dan 100.000 die niet meedoen met het gsb zijn vertegenwoordigd in de onderzoeksgroep.
- 23 Financieel trouwens ook niet, met uitzondering van de materiële armenzorg en de naoorlogse onmaatschappelijkheidsbestrijding.

Literatuur

- Boutellier, H. Veiligheid in de verzorgingsstaat: de sociale betekenis van het strafrecht. In: Trommel, W. en R. van der Veen (red.), *De herverdeelde samenleving: de ontwikkeling en herziening van de Nederlandse verzorgingsstaat*. Amsterdam, 1999, pp. 243-258.
- Gilsing, R., *Lokaal jeugdbeleid: een inventariserend onderzoek*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, 1999.
- Hueting, E., *Dossier HLO: Herstructurering van het landelijk welzijnswerk 1974-1989*. Zutphen, 1995.
- Van Hooijdonk, G., *Trends '88: Ontwikkelingen in lokaal opbouwwerk*. 's-Hertogenbosch, 1989.
- Van Hooijdonk, G. en A. Raspe, *Trends '90: De kaart van het opbouwwerk in Nederland*. 's-Hertogenbosch, 1990.
- Van Hooijdonk, G., A. Raspe en M.C. Dozy, *Van grote en kleine verhalen*. In: *MO/Samenlevingsopbouw* 1993 (12), nr. 118, pp. 47-51.
- Nelissen, N.J.M., *Geïnstitutionaliseerde beweging: de verstening van de participatie op het terrein van de ruimtelijke ordening*. In: Thurlings, J.M.G., O. Schreuder, J.A.P. van Hoof, N.J.M. Nelissen, en J.A. Jansen, *Institutie en beweging*. Deventer, 1980, pp. 135-181.
- Raspe, A. en K. Vos, *Trends '85: Opbouwwerk anno 1984 in beeld*. 's-Hertogenbosch, 1985.
- Raspe, A. *Sociale veiligheid door buurtnetwerken*. In: Schakenraad, W., G. Hettinga, E. Plempers, A. Raspe en K. Vos (red.), *Dynamiek in drievoud: onderzoek voor burgers, instellingen en overheden*. Utrecht, 1998.
- Sociaal en Cultureel Planbureau, *Sociale en Culturele Verkenningen* 1998, Den Haag.
- Sociaal en Cultureel Planbureau, *Sociaal en Cultureel Rapport* 1998, Den Haag.
- *Staatsalmanak voor het Koninkrijk der Nederlanden* 1999, Den Haag, 1998.
- *Trends '83: Een bliksemonderzoek onder 50 instellingen voor uitvoerend opbouwwerk*. 's-Hertogenbosch, 1982.

Pijnpunten in de beroeps

door Wil van de Leur, directeur Landelijk Centrum Opbouwwerk

Tijdens de Vakconferentie Opbouwwerk '98 heeft Staatssecretaris Margo Vliegthart de 'Kwaliteitsimpuls voor het opbouwwerk' toegezegd waarom al eerder bij haar voorgangster, Erica Terpstra, was gevraagd. Er is vervolgens nog heel wat water door de departementale zee gegaan, maar inmiddels is uitsluitsel verkregen over een bescheiden kwaliteitsimpuls en een begin gemaakt met het werk daaraan. In dit kader zullen drie producties gerealiseerd worden:

1 het in beeld brengen van de actuele beroepspraktijk in het opbouwwerk; daarbij zal een deel van het onderzoekswerk van Mart Dozy een rol spelen, maar ook een fiks aantal diepte-interviews met opbouwwerkers in gevarieerde werksettingen; en een toekomstgerichte analyse van dit materiaal;

2 Het in beeld brengen van de bijdragen aan de samenlevingsopbouw door 'derde professies, andere beroepen'; daarbij moet gedacht worden aan medewerkers van woningcorporaties, politie-agenten en vele anderen;

3 De ontwikkeling van een 'opbouwwerk-statuu't' dat klip en klaar in beeld brengt wat afnemers en financiers van opbouwwerkdienstverlening wel en niet van beroepsbeoefenaren opbouwwerk kunnen verwachten; en waarop deze qua vaardigheid en verantwoordelijkheid aangesproken kunnen worden.

In de toezeggingsbrief van de Staatssecretaris wordt bij de realisatie van deze producties een nadrukkelijke toetsings-taak gelegd bij het College van Toezicht op het Opbouwwerk. Deze incentive maakt

ARBEURS UTRECHT

onderdeel uit van het programma-onderdeel 'bevordering professionele kwaliteit' van de Welzijnsnota 1999-2002.

Met en door de ontwikkeling van deze producties kunnen belangrijke stappen voorwaarts gezet worden. Overigens is bij de behandeling van de Welzijnsnota – en ruimer ook bij de algemene beschouwingen over de VWS –begroting – door de Tweede Kamer de relevantie van het opbouwwerk nadrukkelijk onderstreept. Dat is uit oogpunt van 'voorwaardenschepping' niet onbelangrijk. Veel belangrijker was echter dat de Tweede Kamer – en dat kamer-breed – ook 'inhoudelijk' positie bepaalde. De door bewindslieden sterk neergezette betekenis van de 'sociale agenda samenspraak' met IPO en VNG werd nadrukkelijk gerelativeerd. De Tweede Kamer benadrukte zeer de eigen inhoudelijke verantwoordelijkheid van het departement, daarbij zeer de nadruk leggend op het stimuleren en ondersteunen van 'kleinschalige initiatief- en organisatievormen van mensen, burgers, bewoners zelf'. Het zijn signalen die duidelijk maken dat de aandacht voor 'the real thing': het faciliteren en steunen van 'horizontale ontwikkel- en organiseer-processen' aan kracht wint.

Dat brengt mij bij een belangrijk 'pijnpunt' in de beroepsuitoefening: in beginsel geldt

voor het opbouwwerk dat het als kenmerk heeft: 'process orientated and issue indifferent' te zijn. Hetgeen eenvoudigweg betekent: concentratie op 'hoe-vragen', niet op het 'wat'. Het 'wat' is steeds een of ander terrein of beleidsissue: wonen, arbeidsmarkt, milieu, gezondheid, verkeer enzovoort. Het is niet de centrale opdracht van opbouwwerk op die terreinen als 'gatenvuller' of als 'draagvlakmaker' op te treden. Want dat zijn immers werkzaamheden die in functie van, ten dienste van specifieke sectorale belangen staan. Dat betekent overigens niet dat dergelijke werkzaamheden 'niet zouden mogen' en dat een goede kennis van het betreffende terrein of 'issue' onbelangrijk zou zijn.

Het betekent wèl dat daar niet de 'intrinsieke invalshoek' van het opbouwwerk ligt. Die is gelegen in de 'procesoriëntatie': in beginsel kan elk issue, elk onderwerp van betekenis zijn voor de groei in eigenwaarde, onderlinge samenspraak en organiseervermogen van mensen, burgers, bewoners en de zelfredzame versterking van hun positie in de maatschappelijke arena.

Het is die 'horizontale aandrift', het is die proces-oriëntatie, die het 'meetpunt' vormt van welke 'verticale beleidsissue-betrokkenheid' dan ook.

uitoefening

De papieren tijger-wereld

In het kielzog van die vaststelling is het eigenlijk vanzelfsprekend dat het opbouwwerk in allerlei onderhandelingsituaties die eigen professionele positie ook uitspreekt: onze 'opdracht' maakt dat helder moet zijn of een beleidsvoornemen, een project in voldoende mate perspectief biedt voor de zelfkrachtontwikkeling van de betrokken mensen, hun samenlevingssetting, hun 'community-kwaliteit'.

Het lijkt me een helderheid die – zelfs in een 'beleidsvolgende' taakopvatting- ook voor andere partijen duidelijkheid schept.

Overigens is de 'beleidsvolgende taakopvatting' – hoeveel begrip daar ook voor kan zijn – ook een pijnpunt van de eerste orde.

Want het blijft een vorm van 'genadebrood' eten. Veel beter (op zijn minst zal het een 'mix' moeten zijn) is natuurlijk het innemen van een initiatief-positie. Het onderbouwd aangeven dat maatschappelijke doelstellingen als 'sociale cohesie, 'interculturele samenlevingsontwikkeling' en verwante beleidsopties qua realisatie uiteindelijk afhankelijk zijn van de mate waarin het 'horizontaal weven aan samenleven' tot gelding komt. Stel wat dat betreft de kortademige 'functionele-trajecten-rationaliteit' maar gerust onder kritiek, neem afscheid van de 'papieren tijger'-wereld.

Horizontale initiatieven hebben een vitale maakkracht die door beleidstrajecten nimmer geëvenaard kunnen worden; en dat is maar goed ook. Wat dat betreft en ook waar het gaat om verantwoordelijkheidstoeiding is het van belang nog eens te memo- reren wat er in het oude handboek gemeenteraadsleden stond over subsidiëring:

- De gemeenteraad bepaalt dat er toneel gespeeld wordt, niet wat er gespeeld wordt.
- Die wijsheid aangaande subsidiepolitiek – in de geest van 'gerichte facilitering' – dient herwonnen te worden.
- Het faciliteren en schragen van het perspectief van de mensen, burgers is denkkelijk toch meer 'in line' dan 'vraag-gestuurd' werken, een term die even waardenloos is als 'de klant is koning'.
- Ik wil eindigen met een citaat uit de Elsevier van twee weken geleden, waaruit blijkt dat de beleidsaanhankelijken onder u in de nieuwe eeuw veel problemen uit handen zullen worden genomen.

Citaat:

Directeur Theo Roos van het Centraal Bureau Levensmiddelen, de lobbyclub van de supermarkten, kent het antwoord wel. De supermarkt zal het buurtcentrum van de 21ste eeuw worden. Het moet het antwoord

zijn op het onvermijdelijke verlies van omzet door on-line verkoop van levensmiddelen.

"Cafe's en verenigingsleven staan zwaar onder druk, ze verdwijnen steeds vaker uit de buurt. De supermarkt zal die functie overnemen. Dat betekent kaartavonden organiseren, vergaderingen van buurtcomités, speciale avonden voor ouderen. Uiteraard met de horeca erbij. Maar ook cursussen over voeding en persoonlijke verzorging. En de fysiotherapeut die een keer per week langskomt." Dat de supermarkt daarvoor nog groter moet worden, is geen probleem, volgens Roos.

"Buurtcentra zijn nu nog een zaak van de overheid, maar die zal blij zijn als ze van die dure rol af kan. Dus zal de overheid graag meewerken aan verdere uitbreiding van supermarkten."

De Opbouwwerksalon 1

Jan Willem Duyvendak discussieert met de inleiders

De discussieleider, Jan Willem Duyvendak stelde in de discussie twee vragen centraal:

- Hoe zit het met de markt-klant-situatie in het opbouwwerk?
- Wat valt er op te merken over de samenwerkingsrelaties van het opbouwwerk?

Hij voegde er nog aan toe: Is het opbouwwerk zelf een markt?

Volgens Geert van der Laan is het productdenken wel erg ver doorgeschoten. Hij vertelde over een Groningse predikant die ook al was bevangen door de productnaam: het maken van een PR-plan, het product in de markt zetten, etc. Iets wat in deze 'branche' evident niet passend is. Volgens Van der Laan moet er meer gelet worden op het onderscheid tussen product en dienst. Een dienst is principieel anders dan een product: ontvangers van diensten zijn medeproducent. Iemand die producten afneemt is meer consument.

Maar de begrippen 'markt' en 'product' kun je ook positief opvatten en gebruiken. Al te grote nadruk op vraagsturing lost het probleem dat kleeft aan het 'marktdenken' echter niet op.

Marius Ernsting vroeg zich vervolgens af of 'onze' klanten nou wel voldoende invloed hebben bij ons, om hun recht te halen.

Volgens hem moet de opbouwwerker ook klantondersteuner worden of zijn.

Wil van de Leur constateerde dat in het welzijnsbeleid een sterke tendens te ontwaren valt om 'gereed aanbod' te realiseren.

Bijvoorbeeld een kinderopvangvoorziening, een hangplek etc. Volgens hem verdwijnt daarmee het proces uit beeld van mensen die gezamenlijk met elkaar tot eigen oplossingen komen voor ervaren problemen. Het is beter om een samenleefsituatie te analyseren en dan tot een voorziening te komen, daarmee leren mensen samenleven.

Geert van de Laan haakt daarop in met de opmerking dat hij in zijn voordracht wel heeft gesproken over koning klant, die soeverein is, maar dat bij nader inzien veel klanten niet meer zijn dat hooguit minister in plaats van koning. Want hoeveel invloed hebben klanten eigenlijk op dit 'gereed aanbod' waar Wil van de Leur over spreekt? Voorts weet de burger niet altijd precies wat

goed voor hem is. In de vigerende burgerschapsopvatting is voor de professional geen rol weggelegd, deze is meer een soort 'lopende-band-werker' geworden die 'gereed aanbod' produceert.

Dan snijdt de discussieleider het tweede onderwerp 'samenwerkingsrelaties van het opbouwwerk' aan. Duyvendak wil weten of we samenwerken met de politie vanuit complementariteit of dat er overlap bestaat in de beide taakuitoefeningen.

Wil van de Leur: "De politie ging ter bevordering van de veiligheid en het veiligheidsgevoel van burgers op een gegeven moment de verkoop van beveiligingsinstallaties en sloten en dergelijke initiëren. Dit vanwege een grote bestaande vraag bij burgers die werd gevoed door de bestaande onveiligheidsgevoelens. De SMVP (Stichting Veiligheid, Maatschappij en Politie), een stichting die is voortgekomen uit de politie, heeft vastgesteld dat mensen zich daardoor niet veiliger gingen voelen, eerder nog onveiliger. Als antwoord op deze problematiek heeft de SMVP samen met het LCO het begrip 'Sociale zelfredzaamheid' uitgewerkt en aan de praktijk getoetst. Via dit project

heeft men ontdekt dat het effectiever is om de eigen kracht van burgers te ontwikkelen."

Jan Willem Duyvendak vroeg zich naar aanleiding hiervan af hoe het met de relatie tussen politie en maatschappelijk werk gesteld was.

Geert van der Laan: "Deze verloopt langs dezelfde lijnen. Maatschappelijk werk heeft zich teruggetrokken op de helpende functie, waarbij expliciet geen sprake is van disciplineren. Als reactie zie je dan dat repressieve instellingen gaan 'agogiseren'."

Toen ging de eierwaker en werd het tijd voor het Millennium-statement van Jan Willem Duyvendak.

□

Een under-statement

door Jan Willem Duyvendak

Na de rede van Geert van der Laan, die terecht kritische kanttekeningen heeft geplaatst bij de doorgeschooten vermarkting van het welzijnswerk, het retrospectief van Marius Ernsting op de terugkeer van de klassieke opbouwwerker, en de verrassende resultaten van Dozy's onderzoek - onder andere de politie als de meest bevoorrechte samenwerkingspartner van het opbouwwerk sta ik hier voor de moeilijke opgave om een Millennium Statement te presenteren. Moeilijk want een millennium is niet in één statement te vangen, maar ook moeilijk omdat statements - en zeker "missies" - meer iets zijn voor beroepen en bureau's die menen dat ze "de markt" op moeten en niet voor klassieke opbouwwerkers; en zou de politie op ons statement zitten te wachten?

Maar beloofd is beloofd: u krijgt een statement, in de zin van een state of the art: hoe staan we er voor op de drempel van het nieuwe millennium en waar zouden we heen moeten? Het is dus een over-de-drempel-verklaring, een millennium statement met zeer beperkte houdbaarheid; eerder een under- dan een over-statement (niet erg "duurzaam" zoals dat tegenwoordig ook in de sociale sector heet; zie het millenniumnummer van het Tijdschrift voor de Sociale Sector).

Het formuleren van zo'n bescheiden under-statement doe ik bovendien op de vleugels van vele anderen die zich de afgelopen jaren over de kern van het vak gebogen hebben. Hierbij denk ik in de eerste plaats aan het LCO en het SBO - en dus aan Wil van der Leur - het College van Toezicht, de publicaties van de Gr. Hendriks-Stichting, met name van de hand van de onvermoeibare Harry Broekman, de nieuwe perspectieven zoals geformuleerd in het CMV-traject (zie de congresmap) e.d. Alle door deze instituties en personen geformuleerde beroepsmores en -codes vooronderstel ik, als ik probeer om te formuleren waar het opbouwwerk de komende jaren voor staat; welk opbouwwerk ons de drempel over helpt.

Ik onderscheid vijf, sterk samenhangende, aspecten die samen onze missie vormen:

1. Waar staat het werk voor? Welk doel heeft het opbouwwerk?

Het is een omvattende vraag die ik slechts gedeeltelijk kan beantwoorden. Startpunt lijkt mij het volgende: "Bij conflicterende belangen en verlangens, kiest het opbouwwerk voor het systematisch ondersteunen van de zwakste belangen en het meest miskende verlangen". Hiermee is veel en tegelijkertijd weinig gezegd. Voor sommigen misschien zelfs teveel, bijvoorbeeld voor hen die menen dat het opbouwwerk geen partij (moet) kiezen voor deze of gene. Alleen al ter afbakening van het (commerciële) organisatie-advieswerk - honorabel werk waar niets op tegen is - is het echter belangrijk om vast te houden aan een normatieve inzet van het opbouwwerk: het steunen van het zwakste belang en het minst erkende verlangen (we zijn gewend om uitsluitend in termen van belangen te denken maar lang niet alle strevingen, wensen en hoop van mensen laten zich in "belangen" vertalen, vandaar de toevoeging "verlangens").

Welke belangen en verlangens dit zijn, laat zich overigens niet bij voorbaat in algemene termen in een Millennium Statement vatten, en zeker niet op de drempel van een eeuw waarin de samenleving steeds pluriformer is geworden en in de komende eeuw zal blijven worden. Was voorheen de solidariteit van de opbouwwerker met "de bewoners" tamelijk eenduidig en onomstreden (het liefst ook nog met een heldere tegenstander: de gemeente, of de corporatie), van-

daag liggen (belangen-)conflicten veel complexer. Zo bestaan er talloze strijdpunten en irritaties tussen bewoners onderling, van verschillende leeftijd, uiteenlopende leefstijl, diverse culturele en etnische achtergrond, et cetera. Bovendien is ook de makkelijk herkenbare tegenstander weggevallen: de gemeente en de woningcorporatie zijn meer en meer (ook) bondgenoten (zie resultaten Dozy).

Het is overigens niet zo, lijkt me, dat het opbouwwerk uitsluitend voor het zwakste maatschappelijke belang werkt, maar bij conflicterende belangen en verlangens, moet duidelijk zijn dat wat maatschappelijk het lichtst weegt, voor opbouwwerkers moet prevaleren. Maar niet altijd want, tweede kanttekening: het zwakste belang is niet heilig. Het moet om een "democratisch" belang of verlangen gaan; het moet uiteindelijk niet conflicteren met andere legitieme belangen en verlangens. Dit noopt dus tot een aanvulling: "Het zwakste belang en het miskende verlangen worden systematisch ondersteund, op voorwaarde dat het geen (anderen) "uitsluitend" belang of verlangen is; dat het zich laat verzoenen met andere legitieme belangen en verlangens." Dit klinkt misschien een beetje naar consensuele polder-kolder, maar bedoeld wordt dat racisten niet worden gesteund, evenmin als autochtonen of migranten die hun wijk wit of zwart willen houden. Het is hierbij balanceren voor opbouwwerkers: het verlan-

gen om met gelijkgezinden of –gestemden in een buurt, straat of portiek te wonen is namelijk niet bijvoorbeeld verwerpelijk, maar mag nooit leiden tot actieve uitsluiting van anderen.

Als het over doelen van het opbouwwerk gaat dan is het ook nodig om stil te staan bij de aard van de resultaten die het opbouwwerk nastreeft. Meer dan voorheen heeft het opbouwwerk geleerd om zijn doelen te preciseren: het volstaat terecht niet meer om in geiten-wollig taalgebruik het nut van een interventie te beargumenteren en aldoende een evaluatie af te houden. Ook het opbouwwerk moet een werksoort zijn die 'outcome based' is; die zich laat beoordelen op de effectiviteit van het handelen. Vervolgens is dan de vraag aan de orde hoe deze resultaten kunnen worden onderzocht, gegeven de specifieke kenmerken van de doelen van het opbouwwerk: het gaat veelal om proces-doelen die een sterk kwalitatief en vaak ook subjectief karakter hebben. Maar het feit dat het moeilijker is om effecten in beeld te brengen, is geen argument tegen verantwoording en evaluatie maar juist een uitdaging om – in de komende jaren - de gewenste resultaten nog scherper dan voorheen te benoemen: "De karakteristieken van het opbouwwerk maken dat de broodnodige evaluatie (ook) oog moet hebben voor kwalitatieve, subjectieve en procesmatige resultaten".

II. Waar vindt het werk plaats?

Bovenstaande voorbeelden komen uit de opbouw-werk-plaats bij uitstek: de wijk. Toch wil ik met het oog op de toekomst als tweede statement-element voorstellen om de waar-vraag open te beantwoorden; het opbouwwerk niet uitsluitend op te hangen aan de wijkaanpak: "Opbouwwerk kent zowel een territoriale, een categorale als een functionele aanpak. Deze aanpakken kunnen heel goed in elkaar grijpen. De keuze is afhankelijk van het na te streven doel; geen enkele aanpak is bij voorbaat geprivilegieerd." Over honderd jaar zullen lezers van dit "under-statement" wellicht vreemd tegen deze wat open-deurachtige stelling aankijken maar rond de millennium-wende is zij van cruciaal belang (zie ook resultaten Dozy): de wijk-aanpak of een andere territoriale benadering is niet bij voorbaat de beste strategie ter oplossing van alle problemen; soms is een ondersteuning van bepaalde groepen of "functies" veel adequater. Burgers zijn meer dan bewoners.

Dit raakt aan de tweede betekenis van de vraag: waar vindt het opbouwwerk plaats?

Het opbouwwerk kan namelijk ook door anderen worden uitgevoerd dan door louter

professionele opbouwwerkers; ook anderen kunnen het zwakste belang of minst gekoesterde verlangens systematisch ondersteunen (corporatie-medewerkers, de politie, het onderwijs, het buurtbeheer). Cruciaal is echter de vraag of deze beroepen altijd de handen vrij hebben om te kiezen voor het zwakste belang, juist als belangen conflicteren (waarbij in het geval van de genoemde professionals bij conflicterende belangen ook gedacht moet worden aan de belangen van de institutie waar betrokkenen werken). Wie zich aansluit bij de onder (I) genoemde bescheiden, maar niettemin normatieve inzet, zal moeten onderkennen dat opbouwwerk vanuit "gebonden settingen" in conflict-situaties wel eens kan leiden tot het niet (kunnen) navolgen van het statement.

III. Hoe is de verhouding tot andere professionals?

Dit brengt me bij een derde aandachtspunt: hoe is de verhouding tot andere professionals? Door de "socialisering" van andere beroepen, het veel hoger op hun agenda zetten van sociale onderwerpen, is de afstand tot het opbouwwerk veel kleiner geworden. Maar het is een beweging van twee kanten: veel opbouwwerkers hebben ook meer afstand genomen van bewoners-organisaties en zijn in dienst gekomen van geprofessionaliseerde en sterk gegroeide welzijns-instellingen (of –ondernemingen!). Het hand-in-hand-lopen van de opbouwwerker en de politie-agent (zie ook Mart Dozy's en onze enquête) betekent niet alleen een grote omslag voor de politie-agent maar ook voor het opbouwwerk. Met alle kansen en risico's vandien. Als Piet Reckman de agent beschouwt als moderne Hermandad (broederschap) en de voorstanders van deze duo's meer de overeenkomsten dan de verschillen benadrukken, meer de overlap dan de complementariteit, dan vrees ik dat onder de noemer van nieuwe samenwerkingsvormen en een "integrale aanpak", de specifieke competenties en posities onvoldoende worden onderkend. Nieuwe samenwerkingsrelaties zijn belangrijk, juist omdat er van verschillen in positie en inzet sprake is (of zou moeten zijn): een meer repressieve aanpak is niet hetzelfde als een preventieve. Win-win-situaties zijn niet vanzelfsprekend; "integraliteit" is een opgave die – ook nog eens selectief - moet worden waargemaakt. Dit betekent voor de misse: "Opbouwwerk is voortdurend op zoek naar samenwerkings-relaties met andere professionals, vanuit de eigen specifieke competenties en gericht op het bij elkaar brengen van aanvullende deskundigheden".

Dit betekent niet dat de precieze inhoud en inzet van het beroep voor erg lange tijd

moet worden vastgelegd; het lijkt me dat we open moeten staan en oog moeten hebben voor de wel degelijk bestaande overlap met sommige zeer verwante professionals in de sociale sector. Of dit ooit leidt of zou moeten leiden tot één "social worker" – ook al omdat de maatschappelijk werker het "maatschappelijke" van zijn werk serieuzer gaat nemen, zie G. van der Laan - of dat de klassieke opbouwwerker een prachtig millennium staat te wachten, durf ik niet te voorspellen. Interessanter vind ik de vraag of de hierboven geformuleerde inzet professioneel kan worden waargemaakt.

IV. Over welke thema's gaat het?

Met het op gang komen van de herstructureringsoperatie lijken opbouwwerkers zich weer veilig te kunnen voelen; ze lijken terug te keren in de glorie-jaren van de stadsvernieuwing. Ze mogen weer evenwichtskunstenars zijn tussen fysiek en sociaal. Maar: hoe belangrijk de inzet van opbouwwerk bij de stedelijke vernieuwing ook is, en hoe vruchtbaar de discussies van de afgelopen twee jaar over differentiatie-politiek ook zijn geweest, het opbouwwerk heeft niet per definitie, per missie, de taak om zich vooral met de sociale gevolgen van fysieke ingrepen bezig te houden. Sterker nog, "het opbouwwerk zal zich moeten positioneren in de driehoek van sociaal, economisch en fysiek, vanuit de vraag hoe het zwakste belang het best kan worden ondersteund". Dit betekent dat de aandacht voor WAO-groepen even belangrijk kan zijn als wijk-opbouw; dat activiteiten van zelforganisaties van migranten en van moskee-verenigingen gericht op ontmoeting en integratie evenveel steun verdienen als scholing en andere "verplichte" activiteiten voor nieuw- en oudkomers; dat kleinschalige economische initiatieven in de wijk evenveel steun verdienen als het opzetten van een stedelijk netwerk van milieugroepen; dat het begeleiden van het sociale programma van een herstructureringsoperatie niet bij voorbaat op meer tijd en aandacht hoeft te rekenen dan het versterken van sociale banden in wijken waar de huizen ongemoeid worden gelaten, en dergelijke. Het opbouwwerk, zoveel wil ik maar zeggen, heeft een open agenda, of hoort op de drempel naar het nieuwe millennium een open agenda te hebben. Maar wie bepaalt dan de volgorde van de agenda-punten?

V. Wie bepaalt de agenda?

In geen modern statement mag de term "vraagsturing" ontbreken. Ik weet het, maar in een opbouwwerk-statement kan niet onprobleematisch over "vraagsturing" worden gesproken. Want opvallend is dat nu we

toegroeien naar een werkelijke "markt van welzijn en geluk", het aanbod de vraag steeds meer lijkt te gaan sturen (Achterhuis' kritiek op het welzijnswerk wordt dankzij die kritiek steeds meer waar). Dat het aanbod zo sturend is, hoeft niet te verbazen in een situatie waarin de mensen met de zwakste belangen en de minst gehonoreerde verlangens geacht worden de vraag te formuleren. In het opbouwwerk kan niet worden verondersteld dat de vraag er reeds is, maar waarbij nog slechts een passend aanbod moet worden geformuleerd. Een deel van het aanbod zal juist gelegen moeten zijn in het helpen articuleren van de vraag.

"Hoezeer vraagsturing ook nastrevenswaardig is, het opbouwwerk zal vaak moeten helpen bij het formuleren van de vraag van degenen met het zwakste belang en het minst erkende verlangen". Het beeld van een markt met een heldere "effectieve vraag" enerzijds en, als een antwoord daarop, een aanbod van het opbouwwerk anderzijds, is inadekwaat in situaties van machtsongelijkheid en marginaliteit. Veeleer gaat het om het versterken van de (potentiële) vragen van de zwakste partij. En dat betekent soms ook dat professionele opbouwwerkers ongevraagd binnenstappen, er zich tegenaan bemoeien, en onderzoeken welke problemen er spelen.

Er zit nog een tweede kant aan de vraag wie de agenda bepaalt: het opdrachtgeverschap. Het oude model waarin "bewoners-

organisaties" soms directe opdrachtgevers waren van opbouwwerkers is niet meer van deze tijd, laat staan van het nieuwe millennium. Professioneel opbouwwerk heeft wel zijn loyaliteit liggen bij de zwakste partij, maar deze zwakste partij is niet altijd georganiseerd in de klassieke bewonersorganisatie. Sterker nog, juist gelet op de toegenomen diversiteit, kennen deze organisaties problemen met representativiteit. Een grotere organisatorische afstand tot burgers, wil nog niet zeggen dat daarvoor in de plaats een inniger verstrengeling moet komen tussen professionals en (lokale) overheid (hetgeen helaas wel vaak gebeurd is). Voor het behartigen van de zwakste belangen en de meest kwetsbare verlangens is een relatief "vrije positie" van het opbouwwerk van belang. Solidair zijn veronderstelt, paradoxaal genoeg, afstand houden, zeker van subsidiënten maar ook van burgers, zeker van hen die zich goed weten te roeren.

Over de lokale overheid nog een enkele opmerking. Het gaat er namelijk niet alleen om de juiste afstand maar ook om een adequate relatie tussen lokaal bestuur en opbouwwerk. Voor het lokale bestuur betekent dit het stopzetten van de projectencarrousel en ook het breken met de slechte gewoonte om permanent nieuwe beleidsconcepten te introduceren, onder welke noemers grotendeels dezelfde activiteiten vervolgens weer worden uitgevoerd. In

plaats van modieuze herlabelings-activiteiten (zie Dozy's resultaten) zou de politiek beter de diepte in kunnen gaan en kunnen preciseren wat ze met de grote concepten bedoelt en dus ook, wat ze van opbouwwerkers verwacht. Maar ook opbouwwerkers zou een andere opstelling in de relatie tot het politieke bestuur niet misstaan: een beetje zelfbewuster, de rug wat rechter: niet-meer-herlabelbaar, want toegerust met een millennium proof-statement.

Hoewel: dit statement is niet visionair; met opzet niet, het is bedoeld als under-statement. Het is een soort ondergrens waarvan ik hoop dat iedereen die kan delen, om vervolgens zijn of haar eigen statements hieraan toe te voegen. Zou het anders kunnen? Zou ik vraaggericht hebben gewerkt wanneer ik ex cathedra een Millennium Statement over jullie had uitgestort? Mijn leeropdracht luidt bovendien dat ik de grondslagen van het opbouwwerk moet onderzoeken – ik ben er voor het grondwerk; op zoek naar de grootste gemene deler. Vandaar.

De Opbouwwerksalon 2

Na de lunch start onze conferentievoorzitter, Gerard de Kleijn de tweede Opbouwwerksalon. Ditmaal mogen zes conferentiegangers hun licht laten schijnen op een aantal uitkomsten van de conferentie tot dan toe. De zes vakgenoten die het podium beklommen waren: Ed Kooger (Tandem), Fennie Heetveld (Stichting SIS), Leida Schuringa (Bureau Leidraad), Elisabeth Romanillos (Stichting Opbouwwerk Uden), Jacqueline Kalk (Bewonersondersteuning Feijenoord) en Fevzi Karaca (SONOR).

Gerard de Kleijn vraagt hen kort uiteen te zetten wat voor hen herkenbare uitspraken zijn geweest, die door de inleiders zijn gedaan.

Ed: Voor mij is de oproep van Jan Willem Duyvendak om het werk opnieuw te positioneren in de driehoek van het sociale, economische en fysieke domein heel herkenbaar. Daarbij heb ik wel wat kanttekeningen ten aanzien van het idee van het zwakste belang.

Fevzi: Voor mij is het zwakste belang niet heilig. Je moet belangen van mensen en groepen op democratische wijze blijven bekijken.

Jacqueline: Voor mij is de vraagarticulatie het meest herkenbaar. Jan Willem Duyvendak noemt de meer latente van die vragen 'verlangens'. Daarmee worden ze hanteerbaar.

Fennie: Het idee dat we open over de drempel gaan spreekt mij aan. En ook het verhaal over het hernieuwd positioneren van het werk ten aanzien van het sociale, economische en fysieke.

Leida: Mij spreekt ook de kwestie van het formuleren van de vraag door burgers het meest aan. Ik heb mij daar in mijn loopbaan wel meer mee beziggehouden en dan noemden we dat 'empowerment'

Gerard de Kleijn: Houden jullie je in de beroepspraktijk ook bezig met miskende verlangens van mensen? Wat doe je daar dan mee?

Jacqueline: Helaas lukt het niet altijd om je daar mee bezig te houden. De eerlijkheid gebiedt om te zeggen dat het in de praktijk nogal eens voorkomt dat de meest makke-

lijk bereikbare groepen de meeste aandacht krijgen.

Elisabeth: Op het platteland is het niet bepaald gemakkelijk om miskende verlangens op het spoor te komen. Daar zou ik dan veel vrije ruimte voor nodig hebben. Mensen wonen veel verder uit elkaar op het platteland.

Fevzi: Het is ook voor mij niet gemakkelijk om daarvoor te kiezen. Ik werk voornamelijk met allochtonen. Die populatie bestaat uit verschillende groepen. Miskende verlangens leiden weleens tot conflicten, bijvoorbeeld met andere groepen of de overheid.

Leida: Ik werk veel met vluchtelingenvrouwen en cliëntenpanels. In dat werk heb ik ontdekt dat mensen soms hulp nodig hebben om tot het besef te komen dat ze iets mogen verlangen. Dat kan een langdurig en moeizaam proces zijn. Vervolgens moet je ze dan leren die stappen te nemen om tot erkenning van die verlangens te komen. Zelf werk ik niet in een instelling, maar in een opbouwwerkinstelling wordt het werk vaak van boven af bepaald, dan is het bijna onmogelijk je met verlangens van mensen bezig te houden.

Ed: Een grote instelling is bureaucratisch en heeft zijn eigen agenda en eigen belangen. Dan is het inderdaad soms lastig om voldoende professionele ruimte te vinden. Daarnaast is het politieke klimaat in een gemeente bepalend voor de vraag of er genoeg ruimte bestaat.

Fennie: Maar je hebt zelf ook nog een professionele verantwoordelijkheid. Bijvoorbeeld bij ons in Hilversum hebben we bijna geen echte achterstandswijken. Toch moet je je uren voor buurtbeheer verdelen over alle wijken. Moet ik dan mijn uren maar in die villawijk stoppen? Hier is bij ons discussie over binnen de instelling. En soms ben ik wel eens ongevraagd als opbouwwerker aan de slag gegaan in een wijk waar het naar mijn mening nodig was.

Gerard de Kleijn: En de anderen? Zijn er meer onder jullie die wel eens ergens ongevraagd als opbouwwerker aan de slag zijn gegaan?

Leida: Voor iedereen geldt dat je een eigen verantwoordelijkheid hebt, en zelf een keuze maakt hoe je werkt. Als je voor je zelf werkt kun je op iets afstappen, zonder geld of opdracht.

Elisabeth: Het kan, en mag ook wel. Maar het moet wel een verstandige mix zijn.

Jacqueline: Als manager moet je je werkers ook aansporen die zelfstandigheid te pak-

ken, maar dat kan alleen maar binnen een kleine instelling.

Fevzi: Ik heb een eigen verantwoordelijkheid als opbouwwerker en als eigen persoon. 100 procent van mijn uren zijn gekoppeld aan opdrachten van de gemeente. Maar toch ontstaat er ruimte om op eigen initiatief iets te ontwikkelen.

Gerard de Kleijn (verschrikt): Hou dit in godsnaam voor je! En wie van jullie werkt met de politie samen? (Na handopsteking van het gezelschap) 75 procent, dus dat klopt! En lukt het om je werk goed te blijven doen?

Fevzi: Wat is de politie? Een wijkagent is iets heel anders dan de vreemdelingenpolitie. Verder bepaal ik of ik wel of niet samenwerk en ook hoe. Ik werk bijvoorbeeld niet mee aan uitzettingen.

Fennie: De parkeerpolitie is ook heel iets anders dan een wijkagent. Als opbouwwerker ben je heel laagdrempelig. De politie niet. Wij hebben goede ingangen in de buurt en bij de mensen. Je kunt zelf uitmaken in hoeverre je toestaat dat de politie daar gebruik van maakt.

Gerard de Kleijn: Tot slot wil ik jullie vragen om een eigen afzonderlijk millennium-statement.

Leida: We moeten breed werken en daar de noodzakelijke ruimte voor claimen. De methode opbouwwerk wordt veel gebruikt door andere beroepen. Dat maakt dat het veld veel breder is dan de eigen beroepsgroep, met die mensen kun je samenwerken.

Elisabeth: Ik vind ook dat er geld beschikbaar moet komen of worden gemaakt voor meer vrije ruimte binnen het werk, zodat je vanuit de praktijk nieuwe projecten kunt ontwikkelen.

Fennie: Ik ben het eens met Jan Willem Duyvendak, het vraaggestuurd werken moet nader worden verkend.

Jacqueline: We moeten terug naar de wijk en sterker nadenken over onze missie en ons profileren. Soms zou ik ook willen dat we met z'n allen iets meer een rechte rug tonen als het over ons beroep gaat.

Fevzi: Wij zijn als beroepsgroep sterk reactief. Wij reageren op plannen (GSB bijvoorbeeld), maar we moeten zelf ook plannen maken en er ruimte mee verwerven.

Ed: Consumenten zijn zelf ook producenten. We moeten meer in interactie met de mensen waar we voor werken. Meer nadruk op samenwerking met de mensen zelf leggen.

De Werkplaats-opdracht '99:

Vlam in de pan in de Tefalbuurt

De deelnemers aan de Vakconferentie Opbouwwerk '99 waren al geruime tijd geanimeerd en voorzien van drankjes en hapjes bezig met het agendapunt 'informeel samenzijn' toen Jury-voorzitter Dr. Gerard de Kleyn, compleet met wapperende papieren en sigaar, plaatsnam achter de microfoon. Onmiddellijk werd het stil in de overvolle Jaarbeurs-foyer, want nu zou bekend worden welke werkgroep met de eer, de glimmende Wissel-Trofee, de champagne en de rozen ging strijken. Als een ware Samaranche onderlijnde de Jury-voorzitter de onpartijdigheid van dit orgaan ('de samenstelling van de jury is nagenoeg gelijk aan die van vorig jaar'), diskwalificeerde met kracht van argumenten enkele van de werkgroepen ('want zij komen uit Rotterdam') en gaf aan dat de jury als extra toetsingscriteria het 'millennium-proof' zijn op de ingediende voorstellen had losgelaten. En na een humoristische 'tour d'horizon' langs de meest opmerkelijke inzendingen en 'eervolle vermeldingen' kon eindelijk het gejuich losbarsten: de 'Raster-groep' uit Deventer had volgens unaniem jury-oordeel gewonnen en mocht uit handen van Voorzitter Gerard de Kleyn de fors uitgevallen Wissel-Trofee, de 'Prix d'Excellence', de champagne en de rozen in ontvangst nemen.

Combinatie van ernst en humor

Het traditioneel laatste onderdeel van de Vakconferentie Opbouwwerk, onder het motto 'de Werkplaats in' is bij de deelnemers bijzonder gewild: gewapend met een opdracht en een werkformulier stelt men naar eigen believen kleinere of grotere werkgroepjes samen en wordt er een uur gebrainstormd over de meest gewenste aanpak van een beschreven 'heikele situatie'. En hoewel de onderwerpen steeds serieuzere maatschappelijke vraagstukken betreffen, wordt bij de beschrijving van de 'cases' een lichte toonzetting gekozen. Dat zet de deur open voor het zich 'loszingen van bloedserieuze platgetreden paden' en het kiezen voor 'onorthodoxe aanpakken'. Dit maal werden de conferentiegangers opgezadeld met 'Vlam in de pan in de Tefalbuurt', een vorm van ernstige sociale onmin en conflicten met een acuut karakter binnen de buurt. Hieronder achtereenvolgens de 'case-beschrijving', de in het werkformulier voorziene aanpakkeuzen en een beknopte analy-

se van de opbrengsten uit de in totaal 31 werkgroepen die in het Jaarbeursrestaurant aan de slag gingen.

de uitdaging in de Tefal buurt.

"In de Tefal-buurt loopt alles gladjes", rapporteerde de wethouder aan de Gemeenteraad. En de Voorzitter van het College onderlijnde die opvatting, daaraan toevoegend dat "niettemin - om nog meer kennis van zaken op te doen - de wethouder, hijzelf en de directeur van de Dienst Samenleving op korte termijn een studiereis naar de Verenigde Staten zullen ondernemen." Regeren is vooruitzien, zo moet de burgervader gedacht hebben, maar helaas voor hem, de wethouder en de directeur van de dienst samenleving, sloeg juist op het moment dat hun vliegtuig op JFK landde in de Tefal-buurt de vlam in de pan. De massamedia (vroeger sloeg die omschrijving op 'media die de massa bereiken', maar heden gewoon op één massa media) waren er uiteraard als de kippen bij. Zij verzuimden niet om als pikant detail melding te maken van de reden van de 'absentie' van de bestuurders.

Het sociale vraagstuk is 'in' en elke vlam in de pan ligt onder het vergrootglas, zodat ferme uitspraken, krachtige maatregelen, betere afstemming, het aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid, het niet toelaten van eigenrichting en het aangaan van resultaatgerichte trajecten, niet van de lucht zijn. Het contraproductieve van deze "hype"-benadering is dat die verleidt tot een mix van kordaatheden en cadeaus, die goed zijn voor de foto ('zero tolerance' enerzijds en 'die hangplek komt er!' anderzijds). Een bluswerk dat zich bovendien concentreert op de brandhaard, vaak zo eng gedefinieerd dat zelfs het brandweer-adagi-

um 'nathouden belende percelen' overgeslagen wordt. Laat staan dat nog bredere contexten in het vizier komen.

In elke Tefal-buurt slaat op een gegeven moment de vlam in de pan. Het opbouwwerk heeft daar directe taken bij, samen met bewoners-kaders, de wijkagent en andere betrokkenen (varieert per plaats), maar dient ook diagnostisch en aanpakgericht present te zijn bij de besliscentra op dergelijke momenten.

Het opbouwwerk kent de kracht van haar argumenten:

- horizontaal weven aan samenleven is een positieve stimulans
- sociaal/ruimtelijk/economische samenhangen zijn essentieel
- (grote) gaten in het weefsel bieden ruimte/vacuum voor (grote) ellende
- er moet zowel horizontaal als verticaal echt ook zaken gedaan kunnen worden: als er niks te maken valt, haken mensen niet in, maar haken ze af
- horizontaal weven aan samenleven vraagt tijd en ruimte, maar als sociale dynamiek tot ontwikkeling komt, werkt die ook breed en diep door en is er velerlei resultaat.

De crisis in de Tefal-buurt is hier en nu een feit. En naast de inzet bij het bluswerk offreert het opbouwwerk haar aanbod in en/of aan het crisisteam rond de loco-burgeoismeester, zodat:

- a op dat niveau het diagnostisch perspectief verbreed wordt
- b het opbouwwerk-aanbod in ieder geval een van de elementen kan vormen in de aanpak die in de eerste 48 uur vastgesteld en gepresenteerd wordt
- c dit verderop (in diverse settingen) onderhandelings-value heeft.

De strategische optie

Omdat opbouwwerk-inspanningen zich immer afspelen in dicht bevolkte multi-partijen-arena's - waarbinnen het leefwereldperspectief van mensen, bewoners slechts als een der vele opgeld doet - komt de situationeel optimale opbouwwerkaanpak zelden of nooit voluit tot gelding. De 'simulatie' in de werkplaats maakt het evenwel mogelijk het aantal complicerende variabelen enigszins te reduceren.

Bovendien maakt het competitie-karakter van de werkplaats het noodzakelijk dat van 'vergelijkbaarheid' sprake is. In het voorgelegde geval van de Tefal-buurt konden de werkgroepen een keuze maken uit een drietal strategische opties:

- a. een campagne-aanpak die breed, horizontaal in de buurt tot ontwikkeling kan komen, verticale aanhaakpunten heeft en een positieve sociale dynamiek teweegbrengt;
- b. een kleine coöperatie-aanpak die op aansprekende punten eigen 'sociale zakelijkheid' in de buurt realiseert en daarmee sociale kracht en dynamiek realiseert
- c. een partner-project-aanpak waarbij een 'deal' tussen een krachtige specifieke sectorale partij (bijvoorbeeld de woningcorporatie) en de buurtbewoners centraal staat, waardoor een positieve horizontale sociale dynamiek teweeggebracht wordt.

Het waren deze strategische opties die op de 'werk-placemats' aan de werkgroepen in het Jaarbeursrestaurant ter keuze werden voorgelegd.

De hoofdlijn-keuzes bieden telkenjare een interessant kijkje in het keuze-arsenaal van de vakzusters en -broeders. Zo bleek bij een eerdere Vakconferentie dat, gesteld voor de keuze tussen een (a) stedelijke-, (b) wijk- en (c) een groepsaanpak van een omschreven vraagstuk zeer dominant gekozen werd voor een aanpak op wijkniveau.

Ditmaal was een aanpak op buurtniveau als het ware voorgegeven en lagen alternatieve 'aanpak-keuzes' voor. Van de 31 grotere en kleinere werkgroepen lagen de keuzes als volgt gespreid:

- a. 10 werkgroepen kozen voor een 'campagne-aanpak'
- b. 12 werkgroepen tekenden voor de 'kleine coöperatie-aanpak'
- c. 09 werkgroepen opteerden voor de 'partner-project-aanpak'.

Dat levert een opmerkelijk evenwichtige spreiding op over de drie keuze-posities. Maar wie kennis draagt van de inhoud van het 'gereedschapskistje' van de opbouwwerker weet dat sinds jaar en dag 'partner-project-aanpakken' en 'campagne-inzetten'

dominante ingangen vormen in de werkpraktijk.

De krachtig horizontaal georiënteerde 'kleine coöperatieaanpak' was daarbij ver achterop geraakt.

Waarom opteren voor 'kleine coöperatie'

Dit zo zijnde, is het interessant na te gaan waarom de 'kleine coöperatie-aanpak' in de werkplaats zowel absoluut als relatief

nadrukkelijk favoriet bleek. Aangezien het 'werkformulier', oftewel de placemat de werkgroepen vroeg argumenten voor de gekozen 'strategische keuze' te formuleren, is het mogelijk hier een vinger achter te krijgen.

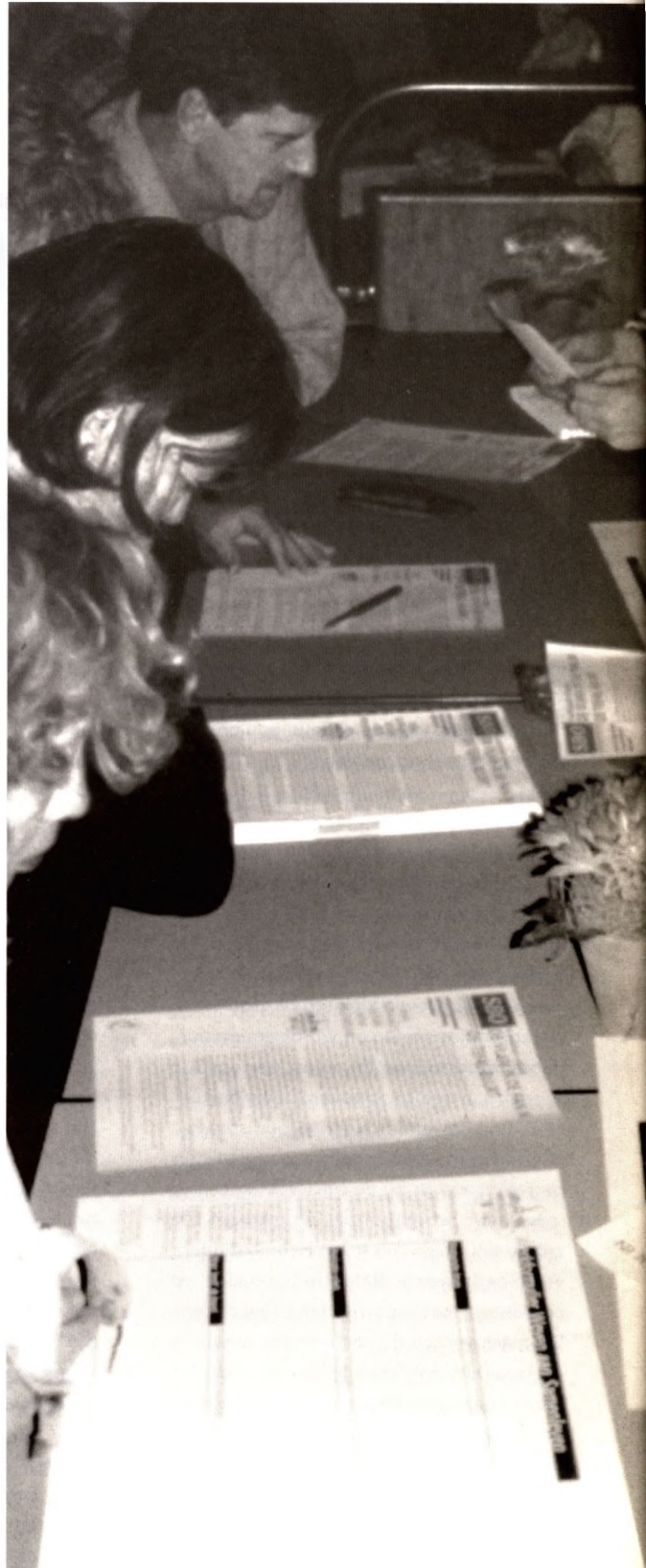
Hoewel, bij de door de Jury uitverkoren productie van de winnende Rastergroep lukt dat al niet: deze geeft niet 'beknopt de doorslaggevende redenen voor de gemaakte keuze', maar poneert in de eerste regel: 'kleine coöperatie-aanpak' (punt!). Dat toont in ieder geval aan dat wie een 'aansprekend concept' neerzet met minder onderbouwing toe kan (bij de jury).

Maar andere werkgroepen onderbouwen hun keuze wel:

- * de kleine coöperatie doet het meest recht aan de bewoners. Zij negeert de verschillen niet, maar beoogt het leefbaar maken/houden zonder afbreuk te doen aan het bestaan van verschillen. Het doet recht aan ieders inzet, mening en werkt niet uitsluitend;
- * de kleine coöperatie-aanpak maakt direct handelen mogelijk, wekt vertrouwen doordat 'snelheid' mogelijk is, het om 'adequate zaken' kan gaan, is toepasbaar op de hele breedte fysiek/sociaal/economisch;
- * de kleine coöperatie-aanpak is evident omdat je als bewoners, winkeliers en verwante actoren (klein-

schalig) tot elkaar veroordeeld bent, solidariteit kunt creëren;

- * de keuze voor de kleine coöperatie-aanpak is evident omdat daarmee in de buurt al bestaande netwerken tot vergrote, constructieve gelding kunnen worden gebracht;
- * gekozen wordt voor de kleine coöperatie-aanpak omdat je het 'kwaad' dat in de buurt zit gewoon met 'goed' moet bestrijden door in kleine coöperaties een werkgroep komt

tot de 'formatie' van een kleine coöperatie die primair de supermarkt, de politie, het sociaal-cultureel werk en het opbouwwerk omvat, eerst van daaruit komen bewoners en jongeren in het vizier;

- * de kleine coöperatie-aanpak wordt als 'bottom-up'-benadering gekozen omdat het de beste manier is 'negatieve energie' om te keren, om te zetten in constructieve actie

die zowel productief, beschermend als aanstekelijk voorbeeldwerkend is;

- * weer een andere werkgroep kiest voor de kleine coöperatie: 'omdat deze wat nu opgeblazen en een hype is terug kan voeren tot reële proporties: met concrete zaken in de slag gaan, mede-verantwoordelijk worden.

Deze 'overview' van argumentatie bij de keuze voor de kleine coöperatie-aanpak biedt naast allerlei verschil ook overeenkomst, te weten het kiezen voor versterking van horizontaliteit, en - interessanter nog - het binnen die (zelf ook weer heel complexe) horizontale dimensie kiezen voor het vormgeven aan gedifferentieerde, productieve zelf-organisatie.

en bij de campagne-aanpak

De werkgroepen die kozen voor de campagne-aanpak hadden daarvoor uiteraard ook 'doorslaggevende redenen':

- * het is een snelle interventie die horizontaal en verticaal een breed draagvlak kan krijgen, mensen en partijen bij elkaar brengt; en tot snelle resultaten kan leiden;
- * een andere werkgroep heeft soortgelijke overwegingen, maar benadrukt extra dat de campagne-aanpak zo sterk kan zijn in het simultaan genereren van zowel horizontale als verticale aanhaakpunten;
- * andere overwegingen zijn dat als toch de 'vlam in de pan' is primair een groot publiek bereikt moet worden, inclusief overheden en pers, zodat een 'voedingsbodem' ontstaat voor constructieve verdere actie;
- * de 'snelheid' waarmee een campagne-aanpak kan worden ingezet is voor een andere werkgroep een doorslaggevend criterium, als het ware onder het motto: 'er mot wat beure'. Ook in andere voor de campagne-benadering kiezende werkgroepen vormen 'snelheid' en 'groot bereik' de hoofdtoon. Opmerkelijk is vooral het optimisme dat kennelijk de vlam-in-de-pan-

situatie een snelle, positief gelabelde campagne-benadering niet in de weg zal staan.....

ten slotte: de partner-project-keuze

Deze benadering had, zoals gemeld, de minste adepten binnen de werkgroepen. Maar de voorstanders ervan brachten toch belangrijke argumenten naar voren:

- * aan de gerezen problemen in de wijk en de escalatie daarvan liggen meerdere oorzaken ten grondslag; de 'vlam-in-de-pan' is dus een heel adequaat moment om serieus alle actoren onder ogen te brengen: samenwerken is versterken!
- * een crisis-situatie is zo ongeveer het enige moment waarop 'gesjochten buurten' serieus genomen worden: verzilveren dus die hap; het is de perfecte onderhandelings-situatie met 'machtige partijen'; 'komt niet wieder', dus haal het beste uit de ellende;
- * gebruik deze crisis als 'analytisch' moment:
 - de instanties hebben te maken met een realiteit waar ze geen vat op hebben;
 - de bewoners kunnen definitief constateren dat hun signalen nooit door gekomen zijn; vertaal dit in een nieuw, interactief/communicatief concept, dat zowel voor de leefwereld als voor de systeemwereld perspectieven opent.

Interessant is dat de argumentaties onder keuzes voor de 'kleine coöperatie' en die voor de 'partner-project-aanpak' een hoger strategisch gehalte hebben. In ieder geval bieden zij gemiddeld meer-dimensioneel perspectief dan in de onderbouwing van de campagne-aanpakken naar voren komt. Eerder werd al opgemerkt dat 'hard conflict' waarschijnlijk gemiddeld een weinig vruchtbare bodem biedt voor 'swifte' campagne-benaderingen.

Maar vast staat ook dat de geboden 'overview' zelf uiteraard gekluisterd zit aan de opdracht die aan de werkplaats-groepen gegeven was: zij moesten een keuze maken tussen drie 'strategische opties' en de gemaakte keuze ten uitvoer leggen. In de werkpaktijk zullen complexe 'mixen' van die drie denklijk de boventoon voeren. En waarschijnlijk is dat ook de reden waarom het programma-onderdeel 'de Werkplaats in' van de jaarlijkse Vakconferentie Opbouwwerk telkens weer zo enthousiast beoefend wordt.

□

WOONBOND

ADVIES ♦ ONDERZOEK ♦ SCHOLING

Donderdag 24 februari 2000 Utrecht

De Nederlandse Woonbond organiseert in samenwerking met SBO
(Samenwerkingsverband Beroepsontwikkeling Opbouwwerk) een

studieconferentie opbouwwerk "Winst uit de Overlegwet"

Wat?

Op 1 december 1998 is de Wet op het overleg huurders verhuurder, kortweg de Overlegwet, van kracht geworden. De wet verplicht verhuurders met huurdersorganisaties te overleggen en hun adviezen serieus te nemen. Met de wet in de hand is het mogelijk het overleg af te dwingen en financiering voor huurdersorganisaties te regelen. Dit biedt overigens de nodige mogelijkheden voor het opbouwwerk zelf.

Voor wie?

Opbouwwerkers die meer kennis van de Overlegwet willen opdoen en met elkaar van gedachte willen wisselen hoe overleg kan worden afgedwongen en welke kansen de Overlegwet hen biedt.

Programma

De dag bestaat uit drie delen. In de ochtend staan drie inleidingen op het programma: de inhoud van de wet; financiering huurdersorganisaties en de kansen voor opbouwwerkers; de opvatting van verhuurders over het overleg.

In de middag zijn er zes workshops in twee rondes: wijkvernieuwing; huurbeleid voor beginnende opbouwwerkers; huurbeleid voor gevorderden; fusies van corporaties; ontwikkelingen in de volkshuisvesting; begeleiden van beginnende huurdersorganisaties. De Overlegwet is de rode draad in alle workshops. Deelnemers kunnen intekenen op twee workshops.

De studiedag kost f295,- (incl BTW) per persoon inclusief documentatiemap, de Woonbondbrochure over de Overlegwet, de lunch en de borrel na afloop.

Meer informatie?

Een informatiefolder met inschrijvingsformulier is aan te vragen bij de Nederlandse Woonbond, Nieuwe Achtergracht 17, 1018 XV Amsterdam, telefoon (020) 551 77 00. Wilt u eerst meer informatie? Vraag dan naar Henk Stegink of Bram Meijer.

SBO